

„Przedstawiona do recenzji książka Marcina Adamczyka (...) poświęcona jest stosunkowo nowemu obszarowi relacji międzynarodowych, jakim są relacje Chin z państwami Europy Wschodniej. Zamierzeniem Autora jest uzupełnienie luki w literaturze naukowej dotyczącej tego zagadnienia poprzez przybliżenie relacji Chin z Ukrainą i Białorusią. (...) Mimo ograniczonej liczby zwłaszcza aktualnych opracowań z zakresu poruszanej problematyki, stara się jednak możliwie obficie wykorzystać dostępną literaturę, celem przybliżenia stanu badań i poglądów uczonych zajmujących się omawianym obszarem stosunków międzynarodowych. Należy w tym miejscu docenić wysiłek Autora w dotarciu do tak znacznej ilości publikacji i kompetentne ich wykorzystanie. Autor wyraża nadzieję, iż jego publikacja sprowokuje środowisko naukowe do dalszych, bardziej pogłębionych dyskusji i analiz (...). Zapowiada także dalszą eksplorację zagadnienia relacji Chin z państwami Europy Środkowo-Wschodniej, w ramach formatu 16+1. Zamierzenia te wydają się warte poparcia, a jakość przygotowanej publikacji pozwala mieć nadzieję, iż pomysł ten doczeka się równie rzetelnej realizacji.”

Z recenzji dr Michała Lubicz Miszewskiego

„Pod względem merytorycznym praca mgr Marcina Adamczyka jest wieloaspektowym studium, zawierającym duży ładunek ciekawych, czasem mało znanych i opracowanych informacji. (...) Bardzo ważnym wątkiem, należycie wyeksponowanym przez Autora, są zmiany personalne w kierownictwie Komunistycznej Partii Chin, stanowiące jeden z kluczowych czynników warunkujących prowadzoną w danym okresie politykę. (...) Autor akcentuje różnice we wzajemnej wymianie handlowej i nierównowagę bilansu handlowego. Bardzo ważne jest podkreślenie roli obu państw w projektowanym przez chińskie władze Nowym Jedwabnym Szlaku. (...) Najważniejszą jednak wartością publikacji jest dostarczenie bogatego materiału faktograficznego na temat chińskiego zaangażowania na Białorusi i Ukrainie. Praca stanowi bardzo precyzyjny opis poszczególnych aspektów warunkujących chińską politykę w tym obszarze. Duże znaczenie posiada przede wszystkim nośność i aktualność zaprezentowanego problemu poznawczego. Z uwagi na dokładny i aktualny zakres publikacji, jest ona przede wszystkim przeznaczona dla osób posiadających przynajmniej podstawową wiedzę na temat współczesnej chińskiej polityki zagranicznej. Osoby zainteresowane tą problematyką odnajdą w niej na pewno wiele interesujących wiadomości o narzędziach, formach oddziaływania, kierunkach i celach zaangażowania Chin w Europie Wschodniej.”

Z recenzji dr Tomasza Matrasa

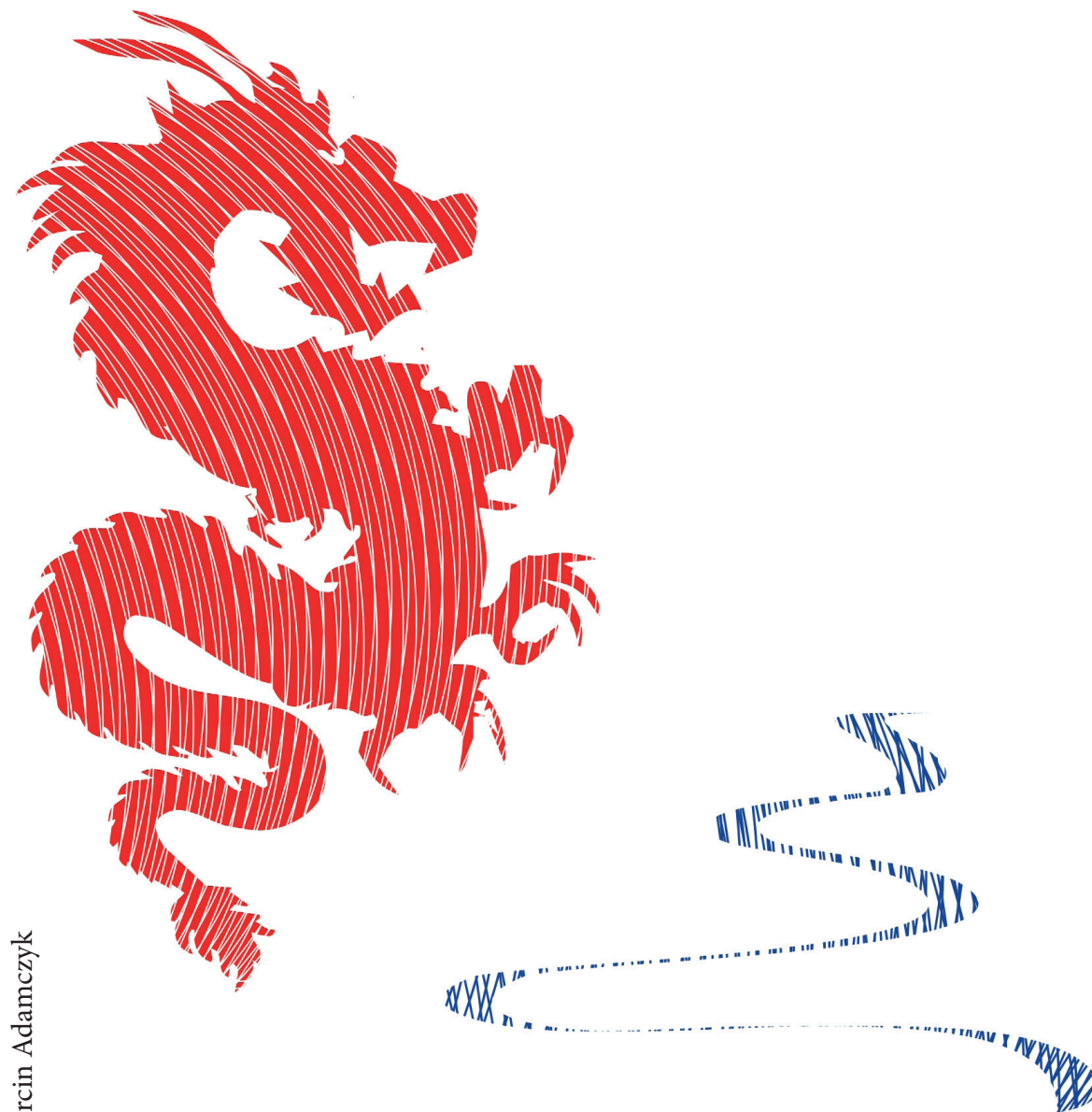
Marcin Adamczyk

Smok nad Dnieprem

Marcin Adamczyk

Smok nad Dnieprem

Chiny w relacjach z Białorusią i Ukrainą po 2010 roku

Marcin Adamczyk

**SMOK NAD DNIEPREM
CHINY W RELACJACH Z BIAŁORUSIĄ I UKRAINĄ
PO 2010 ROKU**

Sobótka 2018

RECENZENCI NAUKOWI:
dr Michał Lubicz Miszewski
(Akademia Wojsk Lądowych we Wrocławiu)
dr Tomasz Matras

Korekta językowa:
Elżbieta Kowalczyk

Projekt okładki:
Elżbieta Kocowska-Siekierka

Skład i łamanie:
Elżbieta Kocowska-Siekierka

Honorowy patronat:

Stowarzyszenie PROJEKT AKADEMIA

ISBN: 978-83-947925-0-3

Wydawca:
Marcin Adamczyk
© Copyright by Marcin Adamczyk

Spis treści

Wprowadzenie do badań 5

- 1 Cel niniejszej pracy 12
- 2 Obszar badawczy i cezura czasowa przyjęta w pracy 15
- 3 Materiał badawczy i jego charakterystyka 16
- 4 Hipotezy i pytania badawcze; zastosowane metody 17
- 5 Podejście teoretyczne w badaniach 18
- 6 Struktura pracy 21

Białoruś i Chiny 23

- 1.1 Park przemysłowy Wielki Kamień oraz chińskie samochody z Borysowa 26
- 1.2 Chińsko-Białoruski Międzyrządowy Komitet Współpracy 28
- 1.3 Zarys relacji politycznych 29
- 1.4 Miejsce Białorusi w ramach projektu Nowego Jedwabnego Szlaku 31
- 1.5 Kanał Nikaraguański 32
- 1.6 Rok 2015 w relacjach Chin i Białorusi – czyżby przełom? 34
- 2 Próba oceny skutków współpracy na niwie politycznej i gospodarczej 37
 - 2.1 Implikacje gospodarcze 37
 - 2.2 Konsekwencje polityczne 41
 - 2.3 Implikacje społeczne 41
- 3 Stosunki wojskowe 43

Ukraina i Chiny 46

- 1 Rozwój relacji polityczno-gospodarczych 47
 - 1.1 Odrodzenie współpracy w okresie prezydentury Wiktora Janukowycza 48
 - 1.2 Głośna sprawa dzierżawy ukraińskiej ziemi 51
 - 1.3 Stowarzyszona z Unią Europejską Ukraina z chińskiej perspektywy 52
 - 1.4 Nierównowaga w wymianie handlowej 53
 - 1.5 Budownictwo mieszkaniowe 56
 - 1.6 Próba podsumowania relacji w obszarze gospodarczym 57
- 2. Chiny wobec konfliktu rosyjsko-ukraińskiego 59
 - 2.1 Klasyfikacja różnych etapów konfliktu 60
 - 2.2 „Euromajdan” oraz upadek rządów prezydenta Janukowycza 61
 - 2.3 Zajęcie Krymu przez Federację Rosyjską 63
 - 2.4 Wojna w Donbasie 65
 - 2.5 Próba podsumowania stanowiska ChRL wobec kryzysu ukraińskiego 66
- 3 Relacje militarne 67

Podsumowanie badań 70

Aneksy 73

1. Wymiana handlowa Chin z krajami Europy Środkowej i Wschodniej oraz Federacją Rosyjską 73
2. Nowy Jedwabny Szlak 77
78

Bibliografia 79

- A. Akty prawne 79
- B. Monografie 79
- C. Artykuły i przyczynki naukowe 80
- D. Artykuły prasowe 87
- E. Źródła internetowe 87

Wprowadzenie do badań

Chińska Republika Ludowa w ramach powołanej do życia pod koniec XX wieku strategii go global, od lat angażuje się gospodarczo w wielu regionach świata. W ramach dziesiątego i jedenastego planu pięcioletniego zainteresowanie Państwa Środka skupione było w znacznej mierze na Afryce¹ oraz Ameryce Południowej² i Europie. Możliwość zdobycia atrakcyjnych rynków zbytu oraz źródeł surowców i płodów rolnych znacząco wpłynęły na wybór kierunków ekspansji. Sprzyjała temu m. in. swoista pustka geopolityczna, jaką z wielu powodów zostawiły po sobie kraje Zachodu w Afryce czy Ameryce Łacińskiej. Pekin w większości krajów przyjęty został z otwartymi rękoma, wobec czego chińskie korporacje prawdopodobnie na dobre wnikną w krajobraz obu kontynentów. Niemniej ChRL nadal poszukuje kolejnych rynków zbytu oraz możliwości zainwestowania największych na świecie rezerw walutowych³. Chiń-

1 Więcej na temat zaangażowania Chin w Afryce zob. Ł. Firmanty, *Afryka we współczesnej polityce Chińskiej Republiki Ludowej*, Toruń 2013, *passim*; M. Grabowski, *China and the U.S. in Africa: Conflict or Collaboration?*, „Ad American: Journal of American Studies” 2011, nr 12, s. 63-86; T. Młynarski, *Chiny w Afryce – szansa czy neokolonializm w XXI wieku? Wybrane aspekty chińskiej obecności na kontynencie*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2012, nr 1, s. 25-42; D. Kopiński, *Ekspansja gospodarcza Chin w Afryce – szansa na rozwój czy początek neokolonizacji?*, [w:] *Afryka na progu XXI wieku Polityka. Kwestie społeczne i gospodarcze*, red. D. Kopiński, A. Żukowski, Warszawa 2009, s. 221-232; D. Bräutigam, *China, Africa and the International Aid Architecture*, „Working Papers Series” 2010, nr 107, African Development Bank, Tunis, s. 6-44; D. Large, *Beyond 'Dragon in the Bush': The Study of China-Africa Relations*, „African Affairs” 2008, t. 107, nr 426, s. 45-61; G. Mohan, B. Lampert, *Negotiating China: Reinserting African agency into China-Africa relations*, *idem* 2013, t. 112, nr 446, s. 92-110; J. Holslag, *China and the coups: Coping with political instability in Africa*, *idem* 2011, t. 110, nr 440, s. 367-386; J. Winiecki, *Nowe kolory czarnej Afryki*, „Polityka” 2010, nr 13 (2749), s. 32-37; A. Wasilewska, *Polityka gospodarcza Chin wobec Afryki*, „International Journal of Management and Economics” 2008, nr 23, s. 240-260; E. Ambukita, *Chińskie inwestycje w Afryce – szanse czy zagrożenie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse. Rynki finansowe. Ubezpieczenia” 2015, nr 74, t. 2 *Mierzenie i ocena wyników przedsiębiorstw*, s. 669-679; A. Gwiazda, *Spóźniona ekspansja gospodarcza Chin w Afryce*: <http://www.geopolityka.org/analizy/adam-gwiazda-spozniona-ekspansja-gospodarcza-chin-w-afryce>, [dostęp: 20 września 2017]; T. Kamiński, *Klucz do Afryki - czynnik chiński w polityce UE wobec kontynentu afrykańskiego* [w:] *Azja Wschodnia i Azja południowa w stosunkach międzynarodowych*, red. J. Nakonieczna, J. Zajączkowski, Warszawa 2011, s. 552-566; H. Obeidat, *Aspekty strategiczne w relacjach między Chinami a krajami Afryki Wschodniej na przykładzie Sudanu* [w:] *China goes global. Rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej*, red. M. Pietrasiak, T. Kamiński, Łódź 2012, s. 97-108; D. Boćkowski, *Chiński smok na Czarnym Lądzie – początek nowej kolonizacji, czy szansa na wielki skok?*, „Olsztyńskie Studia Afrykanistyczne” 2010, t. 1 *Afryka w stosunkach międzynarodowych. Historia, stan badań, perspektywy*, red. B. Ndiaye, P. Letko, s. 239-247.

2 Więcej na temat relacji Państwa Środka z państwami Ameryki Łacińskiej zob. M. Młody, *Uwarunkowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych Chińskiej Republiki Ludowej w Ameryce Łacińskiej w latach 1992 – 2012*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu 2014 [nieopublikowana dysertacja doktorska]; A. Oberda - Monkiewicz, *Ekspansja energetyczna Chin w Ameryce Łacińskiej - implikacje dla regionu*, „Stosunki Międzynarodowe” 2011, nr 43, s. 181-198; J. Dudziński, J. Narękiwicz, *Chiny a deindustrializacja krajów rozwijających się (na przykładzie Ameryki Łacińskiej)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2014, nr 37, t. 1 *Gospodarka regionalna i międzynarodowa*, s. 137-151; B. Liberska, *System powiązań Ameryki Łacińskiej z Indiami i Chinami we współczesnej gospodarce światowej*, „International Journal of Management and Economics” 2008, nr 23, s. 66-83; M. Mencel, *Strategia Chin wobec państw Ameryki Łacińskiej*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2013, nr 10, s. 302-327; P. Łasak, *Perspektywy współpracy handlowej Ameryki Łacińskiej z Chinami*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 226, s. 55-67.

3 T. Białowąs, *Perspektywy i potencjalne bariery wzrostu gospodarczego Chin*, [w:] *Perspektywy i bariery rozwoju chińskiej gospodarki*, red. J. Marszałek – Kawa, Toruń 2016, s. 155; W. Zieliński, *Chiny ograniczają zakupy aktywów zagranicznych*: <http://www.rp.pl/artukul/1170695-Chiny-ograniczaja-zakupy-aktywow-zagranicznych.html#ap-1>, [dostęp: 20 września 2017]; Warto podkreślić, iż Chiny gromadziły swoje rezerwy dewizowe przeszło dwadzieścia lat. Jednocześnie w wyniku mającego miejsce od 2015 spowolnienia gospodarczego, blisko ¼ rezerw została przeznaczona na

ska Republika Ludowa po otwarciu na świat na początku lat 80. ubiegłego wieku, w szybkim tempie stała się kluczowym elementem globalnej gospodarki – mimo, iż jeszcze na początku ostatniej dekady XX wieku chiński import wynosił ok. 80 mld dolarów, to w 2014 roku osiągnął już poziom prawie 2 bilionów dolarów⁴, zaś eksport wzrósł z ok. 85 mld dolarów do niemal 2,35 biliona dolarów⁵. Prawdopodobnie to właśnie w dużej mierze dzięki regularnym, wielomiliardowym nadwyżkom w handlu zagranicznym, wskaźnik wzrostu Produktu Krajowego Brutto (PKB) przez kilkadziesiąt lat utrzymywał się w Chinach na dwucyfrowym poziomie⁶.

Europa jest kontynentem na którym jeszcze do niedawna chińskie inwestycje choć znaczące, to nie były tak widoczne (nie licząc udanych i spektakularnych przejęć kilku europejskich koncernów motoryzacyjnych, jak np. Saab, Volvo, Lotus czy inwestycji w PSA Group, która jest właścicielem takich marek jak Peugeot, Citroen, DS czy od niedawna również Opel⁷), jak chociażby miało to miejsce w Afryce. Jednocześnie Unia Europejska jako całość jest jednym z najważniejszych partnerów handlowych Państwa Środka (obok USA i Japonii), przy czym jest to wymiana nierównomierna. UE odpowiada za 15,9% chińskiego eksportu, lecz już tylko za 12,4% importu⁸. Z Chin coraz rzadziej płynie do Europy jedynie tania elektronika, sprzęt telekomunikacyjny czy odzież i obuwie, z drugiej strony państwa UE wciąż eksportują do ChRL głównie wyroby przemysłu maszynowego, motoryzacyjnego czy lotniczego, ale także żywność, na którą jest nieustanny popyt w tym najludniejszym kraju świata. Warto podkreślić, iż zagadnienie stosunków gospodarczych pomiędzy Unią Europejską, a Chińską Republiką Ludową jest w polskiej nauce tematem wielu znakomitych opracowań, które analizują to zjawisko z wielu perspektyw⁹.

ograniczenie skutków *bessy*: zob. K. Kolany, *Chińskie rezerwy walutowe szybko topnieją*: <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Chinskie-rezerwy-walutowe-szybko-topnieja-7289448.html>, [dostęp: 20 września 2017]; M. Żuławiński, *Chiny „przepalają” rezerwy. Na jak długo ich wystarczy?*: <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Chiny-przepalaja-rezerwy-Najak-dlugo-ich-wystarczy-7315706.html>, [dostęp: 20 września 2017]; K. Kolany, *Chińskie rezerwy dewizowe najniższe od 2011 roku*: <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Chinskie-rezerwy-dewizowe-najnizsze-od-2011-roku-7335987.html>, [dostęp: 25 sierpnia 2017].

4 *China All Products Import US\$ Thousand World 1992-2015*: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/1992/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-TRD-VL/Partner/WLD/Product/Total#>, [dostęp: 20 września 2017].

5 *China All Products Export US\$ Thousand World 1992-2015*: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/1992/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-TRD-VL/Partner/WLD/Product/Total>, [dostęp: 20 września 2017]; M. Adamczyk, *Nowy Jedwabny Szlak jako próba stworzenia mocarstwa lądowego w myśl klasycznych teorii geopolitycznych*, „Kultura – Historia – Globalizacja” 2017, nr 22, s. 11.

6 A. Brunet, J.P. Guichard, *Chiny światowym hegemonem?*, Warszawa 2011, s. 27; T. Białowąs, op. cit., s. 155; Warto jednak zaznaczyć, iż w naukach ekonomicznych wciąż nie zapanowała zgoda odnośnie korelacji pomiędzy saldem handlu zagranicznego, a poziomem wskaźnika PKB; zob. M. Adamczyk, *Deficyt handlowy zagrożeniem dla bezpieczeństwa ekonomicznego państwa?*, [w:] *Globalne i lokalne problemy polityki bezpieczeństwa. Polska i świat, Tom II*, red. M. Górka, Poznań 2017, s. 174-193.

7 *Volvo zmieni właściciela. Markę kupili Chińczycy*: <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/187370,Volvo-zmieni-wlasciciela-Marke-kupili-Chinczycy>, [dostęp: 20 września 2017]; A. Kublik, *Chiński właściciel Volvo przejmuje brytyjskiego Lotusa*: <http://wyborcza.pl/7,155287,21856336,chinski-wlasciciel-volvo-przejmuje-brytyjskiego-lotusa.html>, [dostęp: 20 września 2017]; A. Gabrysiak, *Chiński Dongfeng kupuje akcje PSA Peugeot Citroën*: <http://autokult.pl/1245,chinski-dongfeng-kupuje-akcje-psa-peugeot-citro-n>, [dostęp: 20 września 2017]; *Kto jest właścicielem największych marek motoryzacyjnych*: <http://pim.pl/kto-jest-wlascicielem-najwiekszych-marek-motoryzacyjnych/>, [dostęp: 20 września 2017].

8 *Trade Profiles 2015*: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trade_profiles15_e.pdf, [dostęp: 20 września 2017], s. 43.

9 Więcej na temat relacji Unii Europejskiej z Chinami zob. K. Nessel, *Czy Europa jest gotowa na chiński kapitał?*, „Kultura i Polityka. Zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie” 2013, nr 13, s. 115-130; T. Kamiński, *Problemy gospodarcze w relacjach Unii Europejskiej z Chinami*, [w:] *Powrót smoka. Marsz*

Chiny, aby na dobre „zakotwiczyć” w Europie, oprócz bezpośredniego zaangażowania w Europie Zachodniej, szukają również możliwości zaistnienia w krajach Europy Środkowej i Wschodniej (EŚiW)¹⁰. W tym celu powstał m. in. swoisty trójkąt chińskich wpływów gospodarczych (w mniejszym stopniu politycznych) w Rosji, na Ukrainie oraz na Białorusi, a także zinstytucjonalizowana współpraca z państwami Europy Środkowej w ramach formatu „16+1” (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Litwa, Łotwa, Estonia, Bułgaria, Rumunia, Słowenia, Chorwacja, Serbia, Bośnia i Hercegowina, Albania, Macedonia i Czarnogóra oraz Chiny). Bliskie relacje gospodarcze, wojskowe i polityczne¹¹ Pekinu z Moskwą są powszechnie znane i dość dobrze opisane w nauce polskiej i zagranicznej¹². Zupełnie inaczej wygląda kwestia kontaktów

ku pozycji globalnego mocarstwa, red. Joanna Marszałek-Kawa, Toruń 2012, s. 32-68; *idem, Sypiając ze smokiem. Polityka Unii Europejskiej wobec Chin*, Łódź 2015; *idem, Unia Europejska wobec problemu rosnącej roli kapitału chińskiego na rynkach globalnych*, [w:] *Chiny i Japonia. Dylematy mocarstw w Azji Wschodniej*, red. M. Pietrasiak, D. Mierzejewski, Łódź 2009, s. 211-226; K. Żoź – Kuźnia, J. Wiśniewski, *Dynamika wzajemnych relacji między Unią Europejską a Chińską Republiką Ludową na początku XXI wieku*, „Przegląd Politologiczny” 2012, nr 2, s. 65-84; T. Sporek, *Analiza stosunków handlowych pomiędzy Chińską Republiką Ludową a Unią Europejską*, „Studia Ekonomiczne” 2012, nr 123, s. 21-40; M. Kowol, *Rywalizacja Unii Europejskiej i Chin w Afryce Subsaharyjskiej. Rola dyplomacji w zagranicznej polityce gospodarczej*, [w:] *Hereditas Mercaturae. Księga pamiątkowa dedykowana świętej pamięci profesorowi Stanisławowi Miklaszewskiemu*, red. P. Czubik, Z. Mach, Kraków 2012, s. 71-95; P. Luzak, *Ekspansja chińskiego kapitału w Europie - potencjalne szanse i zagrożenia dla Polski*, „Przegląd Strategiczny” 2013, nr 2, s. 89-105; R. Willa, *Stosunki Unii Europejskiej z Chińską Republiką Ludową – pragmatyzm czy strategiczne partnerstwo?*, „Historia i Polityka” 2011, nr 6 (13), s. 168-186.

10 Podczas międzynarodowej konferencji naukowej „Europa Środkowa jako podmiot geocywilizacyjny wobec współczesnych wyzwań”, która odbyła się w maju 2017 roku w Instytucie Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego, uczestnicy debatowali m. in. czym z punktu widzenia geografii jest Europa Środkowa i Wschodnia. Pozostając pod wpływem rzeczonych polemik, autor jako EŚiW rozumie byłe kraje bloku wschodniego, leżące za „Żelazną Kurtyną” (z wyłączeniem Niemieckiej Republiki Demokratycznej), aż po Rosję (którą wraz z Ukrainą i Białorusią zalicza do Europy Wschodniej) – w tym kraje bałtyckie i państwa leżące na półwyspie bałkańskim (oczywiście z wyłączeniem Grecji) – przyp. M.A.

11 Autor zdaje sobie sprawę, iż rozłączne traktowanie poszczególnych obszarów relacji międzynarodowych jest podziałem w pewnym stopniu sztucznym, jednakże dającym również większe możliwości eksplanacyjne. Na potrzeby niniejszego opracowania jako stosunki gospodarcze autor rozumie relacje między państwami, których cel związany jest z wymianą handlową i/lub inwestycyjną (z zastrzeżeniem, iż dotyczy ona sektorów cywilnych), a także wszelakie kredyty, pożyczki, programy pomocowe czy transfery oraz układy gospodarcze. W ramach stosunków wojskowych autor wyróżnia za R. Kuźniarem (rozszerzając nieco przedstawiony przez niego katalog aktywności) wsparcie wywiadowcze, odpłatne i nieodpłatne dostawy sprzętu i uzbrojenia, wsparcie w zakresie szkolenia oraz planowania, wspólne ćwiczenia, wymiany wojskowe i kurtuazyjne wizyty okrętów powietrznych i morskich, współpracę naukowo-techniczną, doradztwo na polu walki czy wreszcie stacjonujące na stałe lub rotacyjnie kontyngenty oraz zagraniczne bazy wojskowe. Natomiast jako stosunki polityczne autor rozumie wszelakie umowy dwustronne niezwiązane ze sferą gospodarczą i militarną, współpracę na forach organizacji międzynarodowych, inicjatywy w zakresie tworzenia prawa międzynarodowego, wszelakie inicjatywy na rzecz rozwiązywania konfliktów i likwidacji skutków kryzysów czy katastrof naturalnych, werbalne wsparcie na arenie międzynarodowej, przeciwdziałanie niekorzystnym rezolucjom na forum Narodów Zjednoczonych, wymiany kulturowe, wzajemne wizyty przywódców, ułatwienia w ruchu granicznym, kurtuazyjne oświadczenia itd.; zob. m. in. R. Kuźniar, *Międzynarodowe stosunki polityczne* [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2006, s. 127-128 – przyp. M.A.

12 Więcej na temat stosunków rosyjsko - chińskich zob. M. Kaczmarski, *Russia-China Relations in the Post-Crisis International Order*, Abingdon - Nowy Jork 2015, *passim*; T. Okraska, *Stosunki rosyjsko - chińskie w XXI wieku*, „Pisma Humanistyczne” 2010, nr 7, s. 109-121; Ł. Niewiadomski, *Stosunki chińsko-rosyjskie i ich wpływ na świat*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1, s. 143-156; A. Wróblewska, *Rywalizacja Rosji i Chin o surowce w Azji Centralnej*, [w:] *Spółczesność a wojna. Paradoxy wojny we współczesnym świecie międzynarodowym*, red. M. Bodziany, Wrocław 2013, s. 87-102; I. Topolski, *Stosunki chińsko - rosyjskie*, [w:] *Chiny w stosunkach międzynarodowych*, red. K. Iwańczuk, A. Ziętek, Lublin 2003; M. Pietrasiak, W. Dacyszen, *Regionalny aspekt historii stosunków rosyjsko - chińskich*, Łódź 2012; R. Weitz, *China-Russia Security Relations: Strategic Parallelism Without Partnership or Pas-*

między Chinami, a państwami EŚiW – jest to tematyka relatywnie wciąż mało znana nawet badaczom z poszczególnych krajów. Wydaje się, iż w powszechnej świadomości ChRL raczej nie była do niedawna postrzegana jako liczący się partner naszej części świata¹³. Analiz i raportów omawiających rzeczony zagadnienie jest wciąż stosunkowo niewiele, a już szczególnie tych obejmujących okres po 2010 roku i będących zarazem czymś więcej niż tylko krótkim komentarzem do bieżących wydarzeń¹⁴.

Warto zaznaczyć, iż Ukraina, podobnie jak i Białoruś, została zaliczona w Chinach do kategorii państw najsłabiej rozwiniętych. Podział ten dotyczy potencjalnych partnerów w Europie i obejmuje również grupę krajów wschodzących (w większości państwa wspomnianej „szesnastki”), państw mogących zapewnić ChRL dostęp do nowoczesnych technologii (kraje „Starej Unii”) oraz kraje zadłużone (głównie te leżące na południu UE)¹⁵, czyli dające możliwość inwestowania w papiery dłużne, ale również gotowe do wyprzedaży własnych „sreber rodowych” (choćby interesującego Pekin portu w Pireusie). Mateusz Kędziński podkreśla, iż Państwo Środka nie traktuje regionu Europy Środkowej i Wschodniej jako strefy wyłącznych wpływów Niemiec czy Rosji¹⁶. Jest to niewątpliwie interesująca konkluzja, choć mimo wszystko nie należy zapominać o Stanach Zjednoczonych jako o kolejnym wektorze. USA czasowo wycofały się z naszego regionu, lecz postępowanie Federacji Rosyjskiej na Ukrainie czy wobec państw bałtyckich, niejako zmusiło je do ponownego zainteresowania losami EŚiW. W kontekście Ukrainy warto przypomnieć, iż w latach 2005-2010 Stany Zjednoczone prowa-

sion?, Carlisle 2008; E. Wischnick, *Russia and China*, „Asian Survey” 2001, nr 5 (41), s. 797-821; R.H. Donaldson, J.A. Donaldson, *The Arms Trade in Russian-Chinese Relations: Identity, Domestic Politics, and Geopolitical Positioning*, „International Studies Quarterly” 2003, nr 4 (47), s. 709-732; B. Yu, *Sino-Russian Military Relations: Implications for Asian-Pacific Security*, „Asian Survey” 1993, nr 3 (33), s. 302-316; H.H. Lai, *China's Oil Diplomacy: Is It a Global Security Threat?*, „Third World Quarterly” 2007, nr 3 (28), s. 519-537; M. Adamczyk, *Współpraca wojskowa kluczowym elementem relacji między Federacją Rosyjską a Chińską Republiką Ludową*, [w:] *Oblicza współczesnego terroryzmu*, red. G. Libor, s.l. 2016, s. 173-192; Z. Śliwa, *Współpraca wojskowa Chin i Rosji*, „Kwartalnik Bellona” 2010, nr 2, s. 100-106; M. Lubina, *Rosja w polityce zagranicznej Chin. „Rosnąca asymetria” stosunków rosyjsko-chińskich* [w:] *China goes global. Rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej*, red. M. Pietrasiak, T. Kamiński, s. 203-212.

13 Poza niesławną sprawą z konsorcjum COVEC, która zdaniem autora raczej jedynie utwierdziła Polaków w ich negatywnych stereotypach dotyczących Chińczyków – przyp. M.A.

14 Zob. D.W. Kuzniecowa, *China and the Ukrainian Crisis: From 'Neutrality' to 'Support' for Russia*, „China Report” 2016, s. 92-111; J. Simurina, *China's Approach to the CEE-16*, Europe China Research and Advice Network (ECRAN), 2010/256-524, Bruksela 2014.; J. Szczudlik – Tatar, *China and the CEE Look for New Development Opportunities*, „Bulletin PISM” 2014, nr 134 (729); J. Jakóbcowski, *Współpraca handlowa w ramach „16+1”*: sektorowy sukces eksportu żywności do Chin, „Komentarze OSW” 2015, nr 189; M. Kaczmarek, J. Jakóbcowski, *Chiny – Europa Środkowo-Wschodnia: „16+1” widziane z Pekinu*, „Komentarze OSW” 2015, nr 166; J. Szczudlik – Tatar, *Polityka Chin wobec pozostałych państw „nowej Europy Wschodniej”*, „Biuletyn PISM” 2011, nr 104 (852); T. Iwański, *Ukraine, Belarus and Moldova and the Chinese economic expansion in Eastern Europe*, „OSW Commentary” 2012, nr 79; K. Andrijauskas, *China's Economic Penetration into Post-Soviet Central Asia and Eastern Europe*, „Lithuanian Foreign Policy Review” 2013, nr 30, s. 113-131; R. Rousseau, *China's Growing Economic Presence in Ukraine and Belarus*, „Strategic Analysis” 2012, nr 1 (36), s. 18-22; J. Szczudlik – Tatar, *Chiny wobec wydarzeń na Ukrainie: polityka balansowania*, „Biuletyn PISM” 2014, nr 28 (1140); E. Ledniowska, R. Koszek, *Chińskie inwestycje na Świecie i w Polsce jako skutek dynamicznego rozwoju gospodarki Państwa Środka*, „Prace Studenckiego Koła Naukowego Geografów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie” 2012, nr 1, s. 92-108; D. Shlapentokh, *China and Belarus: the grand plan*, „New Zealand International Review” 2012, nr 37 t. 1, s. 18-19; M. Adamczyk, *Relacje chińsko-ukraińskie i chińsko-rosyjskie na tle postawy Chińskiej Republiki Ludowej wobec Majdanu i aneksji Krymu*, „Wschodnioznawstwo” 2015, s. 25-37; K. Kotulewicz, *Współpraca gospodarcza i polityczna ChRL i Republiki Moldawii*, [w:] *China goes global. Rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej*, red. M. Pietrasiak, T. Kamiński, s. 65-82.

15 M. Kędziński, *Chińskie inwestycje – wnioski dla Polski*, „Analiza Instytutu Sobieskiego” 2012, nr 49, s. 7.

16 *Ibidem* s. 8.

dziły największą liczbę projektów inwestycyjnych w tym kraju spośród wszystkich państw¹⁷. Kędziński analizując chińskie zaangażowanie w regionie, dokonuje również dwóch innych interesujących spostrzeżeń. Z jednej strony kategoryzacja państw Europy poczyniona przez Pekin, nie pokrywa się z podziałami wewnątrz europejskimi (z grupy „16+1”, czyli państw wschodzących, pięć z nich nie należy do Unii). Jednocześnie Chiny, podobnie jak i Rosja, preferują współpracę dwustronną ponad wielostronną, czy tym bardziej negocjacje z całą Wspólnotą¹⁸. Fakt zawiazania „szesnastki” zdaje się częściowo falsyfikować powyższe założenie, lecz biorąc pod uwagę to gdzie dyskutowane są porozumienia i gdzie zapadają decyzje o współpracy, wydaje się, iż należy przyznać rację ekspertowi Instytutu Sobieskiego.

Niewątpliwie powody współpracy Chin z Białorusią czy Ukrainą różnią się od tych, które dotyczą grupy „16+1” – w szczególności jedenastu państw spośród nich, będących jednocześnie członkami Unii Europejskiej¹⁹. W przypadku dwójki naszych wschodnich sąsiadów, Pekin liczy z jednej strony na pozyskanie taniego, lecz relatywnie dobrej jakości uzbrojenia oraz sprzętu i technologii militarnych. Ukraina może zapewnić zapatrzenie w żywność i surowce, zaś Białoruś stać się kluczowym dostawcą nawozów mineralnych²⁰. Jednocześnie, jak w przypadku każdego partnera, nie bez znaczenia dla chińskich decydentów, jest otwarcie lokalnych rynków na import towarów czy kapitału z Dalekiego Wschodu. Ponadto nie należy zapominać o kluczowym położeniu obu krajów na trasie szlaku nowego chińskiego projektu Nowego Jedwabnego Szlaku (NJS). Jednocześnie sprzyjające elity rządowe i położenie geograficzne czyni je idealnym przyczółkiem dla dalszej ekspansji na rynki Wschodu i Zachodu²¹. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na pewną prawidłowość – Państwo Środka do tej pory dążyło przede wszystkim do współpracy z państwami o reżimach będących niepełnymi demokracjami²². Powody takowej polityki wydają się dość jasne – z punktu widzenia Pekinu autorytarne rządy prowadzą stabilną politykę w długim horyzoncie czasowym (dla Chińczyków perspektywa długookresowa jest zdecydowanie bardziej atrakcyjna, niż typowe dla mentalności Zachodu szybkie i jednorazowe transakcje)²³, gdyż brak konkurencji wyborczej eliminuje ryzyko zmiany elit na nieprzychylnie współpracy z Chinami. Jednocześnie satrapowie w rodzaju prezydenta Łukaszenki mniej troszczą się o dobro powszechne, a zdecydowanie bardziej o zapewnienie ciągłości swojej władzy – z tej perspektywy spektakularne chińskie inwestycje „na kredyt” wydają się być świetną strategią „pijarową”. Tajemnicą poliszynela pozostaje związek między kwestią osobistych korzyści odnoszonych przez „wład-

17 *Ukraine FDI report 2011*: <http://goaleurope.com/wp-content/uploads/2011/07/Ukraine-FDI-Report-2011-Eng.pdf>, [dostęp: 20 września 2017], s. 6.

18 *Ibidem*.

19 Zob. szerzej: M. Przychodniak, *Inicjatywa 16+1 i wyzwania dla współpracy Chin z Europą Środkowo-Wschodnią*, „Biuletyn PISM” 2017, nr 121 (1563); A. Bachulska, *Szczyt formatu 16+1 w Budapeszcie a strategia Chin wobec Europy Środkowo-Wschodniej*, „Biuletyn Ośrodka Badań Azji Centrum Badań nad Bezpieczeństwem Akademii Sztuki Wojennej” 2017, nr 13, s. 9-12.

20 D. Shlapentokh, op. cit., *passim*.

21 T. Iwański, op. cit., s. 2.

22 Zob. szerzej na temat problemu niepełnych demokracji: A. Antoszewski, *Demokratyzacja w Polsce w świetle współczesnej tranzjologii*, [w:] *Dylematy polskiej demokracji*, red. Ł. Danel, J. Kornaś, Kraków 2012, s. 21-37; P. Żukiewicz, *Przywódczo labilne: Mechanizm powrotu do władzy w świetle teorii przywództwa politycznego*, Wrocław - Poznań 2012, *passim*.

23 Zob. więcej na temat istotnych różnic w percepcji otoczenia pomiędzy przedstawicielami cywilizacji zachodniej, a cywilizacji chińskiej: M. Jacoby, *Chiny bez makijażu*, Warszawa 2016, *passim*; R.E. Nisbett, *Geografia myślenia*, Sopot 2015, *passim*.

ców”, a ich skłonnością do podjęcia współpracy gospodarczej, politycznej i wojskowej z ChRL. Z chińskiego punktu widzenia nie mniej istotny jest brak zagrożenia związanego z importem demokratycznych idei z takowych państw – stąd ograniczone zainteresowanie Ukrainą przed objęciem władzy przez tzw. „obóz niebieskich” pod przywództwem Wiktora Janukowycza.

Choć nie jest to bezpośrednio przedmiotem niniejszego opracowania, to warto podkreślić, iż przyczyny współpracy z państwami grupy „16+1” są zdecydowanie bardziej skomplikowane, niż w przypadku Rosji, Ukrainy czy Białorusi. Oczywiście ich rynki stanowią dla chińskich towarów atrakcyjną destynację (z racji wyższej zamożności społeczeństw prawdopodobnie nawet bardziej atrakcyjną niż naszych wschodnich sąsiadów) czy cel inwestycyjny. Niektóre z krajów „szesnastki” dysponują towarami poszukiwanymi za Wielkim Murem, np. stosunkowo wysokiej jakości żywnością. Jednocześnie, mają one pełnić rolę przyczółku do dalszej ekspansji na rynki „starej UE” czy funkcjonować jako ważne punkty przeładunkowe na trasie Nowego Jedwabnego Szlaku. Na tym jednak podobieństwa kończą się, gdyż „16” ma w chińskiej koncepcji zdecydowanie szerszą rolę do odegrania. Pekin chciałby widzieć państwa Europy Środkowej i Wschodniej w roli swoistych lobbystów w unijnych instytucjach, a jednocześnie jako „poligon” na którym chińskie korporacje mogą ćwiczyć działanie w ramach unijnego prawodawstwa, współpracę z instytucjami rządowymi i samorządowymi, kooperację z dostawcami oraz podwykonawcami czy wreszcie poznać odmienną kulturę pracy, niż ta z którą mieli do tej pory do czynienia w państwach Azji czy Afryki²⁴. Ponadto, jak podkreśla Bogdan Góralczyk, dla Chin dostęp do rynków UE jest równoznaczny z uzyskaniem dostępu do nowoczesnych technologii, które dla tego kraju stają się cenniejsze niż surowce czy żywność (którą jak dotychczas pozyskać można z krajów słabiej rozwiniętych, a więc stawiających ChRL mniejsze wymagania względem zaangażowania)²⁵. Jednocześnie Marcin Kaczmarek i Jakub Jakóbcowski z Ośrodka Studiów Wschodnich zwracają uwagę na ważny efekt wizerunkowy związany z promowaniem chińskich sukcesów gospodarczych czy potencjalnie atrakcyjnej kultury chińskiej za pośrednictwem rozwijającej się sieci placówek Instytutu Konfucjusza, czyli chińskiego odpowiednika British Council czy Alliance Francaise²⁶.

Jakóbcowski i Kaczmarek rekonstruuje chiński model inwestycji infrastrukturalnych, który sprawdził się uprzednio na kontynencie afrykańskim, w państwach azjatyckich czy w Ameryce Południowej, a który kraj ten zaoferował również partnerom z EŚiW. Obaj badacze podkreślają, iż „chińska oferta (...) skrojona została na miarę państw rozwijających się, pozbawionych szerokiego dostępu do kapitału”²⁷, co niewątpliwie miało do tej pory decydujący wpływ na jej powodzenie. Model zadłużeniowy rozbudowy infrastruktury, który proponuje Pekin opiera

24 M. Kaczmarek, J. Jakóbcowski, op. cit. s. 3-5.

25 B. Góralczyk, *Po wizycie Xi Jinpinga w Warszawie. Polska w środku wielkiej chińskiej gry*: <https://wiadomosci.wp.pl/po-wizycie-xi-jinpinga-w-warszawie-polska-w-srodku-wielkiej-chińskiej-gry-6027395753010305a>, [dostęp: 20 września 2017].

26 M. Kaczmarek, J. Jakóbcowski, op. cit. s. 5; na temat działalności Instytutów Konfucjusza w Polsce i na świecie zob. M. Adamczyk, *Instytuty Konfucjusza jako narzędzie chińskiej miękkiej siły*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2016, nr 6, s. 243-246; idem, K. Baraniuk, *Media i organizacje kulturalne jako wybrane sposoby chińskiego oddziaływania międzynarodowego*, „Wschodnioznawstwo” 2017 [przyjęte do druku]; Y. Wang, *Public Diplomacy and the Rise of Chinese Soft Power*, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science” 2008, t. 616 „Public Diplomacy in a Changing World”, s. 257-273; J. Kurlantziuk, *Charm Offensive: How China's Soft Power Is Transforming the World*, New Heaven 2007, *passim*; F. Hartig, *Chinese Public Diplomacy. The rise of the Confucius Institute*, Londyn – Nowy Jork 2016, *passim*.

27 J. Jakóbcowski, M. Kaczmarek, *Nietrafiona oferta Pekinu: „16+1” a chińska polityka wobec Unii Europejskiej*, „Komentarze OSW” 2017, nr 250, s. 2.

się na dwóch zasadniczych filarach.

Pierwszy z nich obejmujący kwestie finansowania inwestycji opiera się na nisko oprocentowanych pożyczkach (według informacji przytoczonych przez autorów opracowania, w przypadku inwestycji w Serbii i na Węgrzech było to ok. 2,5-3% w skali roku²⁸), które udzielane są przez wiodące chińskie banki (autorzy przywołują tu dwa z nich: Exim Bank oraz China Development Bank) na okres ponad 20 lat, z kilkuletnim odroczeniem spłaty, przy jednoczesnym zabezpieczeniu rządowymi gwarancjami ze strony władz państwa pożyczkobiorcy. Jakóbowski i Kaczmarski zwracają uwagę na zasadniczy fakt, iż „relatywnie nisko oprocentowane i rozpisane na wiele lat chińskie pożyczki są szczególnie atrakcyjne dla rządów o ograniczonym dostępie do międzynarodowego systemu finansowania rozwojowego oraz funduszy Unii Europejskiej”²⁹. Ponadto kluczem do sukcesu chińskiej oferty jest brak obwarowania pożyczek wymaganiami odnośnie liberalnych reform gospodarki czy systemu politycznego.

Drugi filar to kwestie związane z wykonawstwem, które to praktycznie w całości zlecane bywa firmom zza Wielkiego Muru, to samo dotyczy poddostawców oraz często również siły roboczej. Niewątpliwie, jak podkreślają autorzy, chińskie konsorcja posiadają już bogate doświadczenie w zakresie projektów infrastrukturalnych, co pozwala im szybko i sprawnie wykonać zakładane prace³⁰. Jest to rozwiązanie o tyle dla obu stron atrakcyjne, że „gospodarzom” pozwala relatywnie szybko korzystać z nowej infrastruktury³¹, jednocześnie zaś chińskie firmy stojące w obliczu inwestycyjnego spowolnienia na macierzystym rynku znajdują alternatywne rynki zbytu dla swoich usług i materiałów. Autorzy zwracają jednocześnie uwagę na zagrożenia wynikającego z przyjęcia powyższego systemu finansowania inwestycji w postaci rosnącego zadłużenia³², którego spłata może być utrudniona z powodu wypływu kapitału za granicę, który wraca za pośrednictwem chińskich firm i ich podwykonawców oraz pracowników wraca z powrotem za Wielki Mur, nie wspierając tym samym rozwoju lokalnych firm³³.

28 Wydaje się, iż z dużą dozą prawdopodobieństwa można założyć, iż w pozostałych krajach w których przyjęto chińską ofertę, koszt kredytu plasował się na podobnym poziomie – należy pamiętać, iż Chinom nie tyle zależy na zarobkowaniu poprzez odsetki od udzielonych pożyczek, lecz na budowie trwałych oraz przyjaznych relacji (które można będzie zdyskontować w innej sytuacji, np. przy nabywaniu koncesji na wydobycie interesujących Pekin surowców) czy zdobywaniu przez własne firmy doświadczenia w prowadzeniu zagranicznych projektów, a które może zostać wykorzystane przy realizacji potencjalnie lukratywnych kontraktów w Europie czy Stanach Zjednoczonych i/lub przy realizacji projektu Nowego Jedwabnego Szlaku) – przyp. M.A.

29 J. Jakóbowski, M. Kaczmarski, op. cit., s. 3.

30 Choć jak pokazał głośny passus firmy COVEC, która wygrała przetarg na budowę dwóch odcinków autostrady A2 przed EURO 2012 w Polsce, nie zawsze radzą sobie w krajach o rozbudowanym prawodawstwie: P. Burdzy, *WSJ o budowie A2 przez Covec*. „Oni myśleli, że przyjechali do Afryki”. *Opis kłeski – nieprofesjonalizmu Chińczyków i naiwności polskiego nadzoru*: <https://wpolityce.pl/polityka/133765-wsj-o-budowie-a2-przez-covec-oni-mysleli-ze-pryjechali-do-afryki-opis-kleski-nieprofesjonalizmu-chinczykow-i-naiwnosci-polskiego-nadzoru>, [dostęp: 20 września 2017]; A. Grzeszak, *Chiński syndrom*: <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/rynek/1516848,1.chinczyicy-nie-zbudowali-nam-autostrad-dlaczego.read>, [dostęp: 20 września 2017].

31 Zarówno dosłownie, jak w i sensie politycznego dyskontowania nośnych politycznie sukcesów – przyp. M.A.

32 Warto również podkreślić za Jakóbowskim i Kaczmarskim, iż w przypadku niewielkich gospodarek takowe inwestycje mogą spowodować drastyczny wzrost długu w relacji do Produktu Krajowego Brutto (PKB). W cytowanym artykule pada przykład Czarnogóry, gdzie budowa jednej tylko autostrady spowodowała zmianę wskaźnika zadłużenia o 23 punkty procentowe; J. Jakóbowski, M. Kaczmarski, op. cit., s. 3.

33 *Ibidem*.

1 Cel niniejszej pracy

Earl Babbie w książce *Badania społeczne w praktyce* pisze o tym, iż „Nauka jest przedsięwzięciem, którego celem jest «odkrywanie». Ale bez względu na to co chce się odkryć, jest wiele dróg, którymi można podążać.”³⁴. Jednocześnie wskazuje, iż badania w naukach społecznych mają zazwyczaj na celu opis (na który składa się obserwacja danego zjawiska, a następnie jego szczegółowe opisanie), eksplorację (czyli poznanie nowego obszaru badawczego) oraz wyjaśnianie (krótko mówiąc, odpowiedź na pytanie: dlaczego dane zjawisko miało miejsce?) zjawisk. Autor niniejszej pracy, podobnie jak Babbie, stoi na stanowisku, że właściwie przeprowadzone badania mogą mieć więcej niż jeden cel przyświecający badaczowi³⁵. Nie sposób właściwie podjąć się eksploracji nowej tematyki w obszarze relacji międzynarodowych i odpowiednio ich wyjaśnić bez wyczerpującego opisu co, gdzie i kiedy miało miejsce.

Stosunkowo nikła znajomość zagadnienia zaangażowania Chin w państwach Europy Środkowej i Wschodniej wśród szerszego grona odbiorców (czy nawet pośród badaczy stosunków międzynarodowych) w sposób oczywisty stawia przed autorem pracy cel zasadniczy w postaci wyczerpującego opisu zjawiska. W przeciwieństwie do wydarzeń powszechnie znanych i wielokrotnie opisywanych, gdzie badania mogłyby się skupić w większej mierze na wyjaśnieniu przyczyn danego zjawiska i skutków jakie ono niesie, w tym przypadku niezbędne jest szczegółowe opisanie relacji poszczególnych krajów z Chinami. Owa szczegółowość implikuje, zdaniem autora wybór cezury czasowej, jak i selekcję materiału badawczego. Mając na uwadze istniejące ryzyko powstania opracowania o gargantuicznych wręcz rozmiarach, autor postanowił zawęzić grono badanych państw do dwóch wschodnich sąsiadów naszego kraju, a same relacje opisać poprzez pryzmat najważniejszych jej aspektów, tj. współpracy gospodarczej, wojskowej i politycznej. Niewątpliwie również relacje w ramach formatu „16+1” są zagadnieniem ciekawym i ważnym, które powinno doczekać się szerszego opracowania. Takowego zadania autor zamierza podjąć się w przyszłości.

Bezspornie, wspomniana powyżej ograniczona znajomość tematyki wynika nie z zaniechania odbiorców, lecz jej „świeżości”. Zainteresowanie Państwa Środka naszą częścią świata jest, jak już to zostało powiedziane, stosunkowo nowym zjawiskiem. Implikuje to siłą rzeczy kolejny cel badawczy niniejszej pracy, czyli eksplorację. Chiny coraz śmielej poczynają sobie na wschód od dawnej „Żelaznej Kurtyny”, należy więc mieć świadomość tego, iż prawdopodobnie jesteśmy świadkami narodzin swoistej „trzeciej siły” w regionie. Do niedawna kraje postkomunistyczne miały do wyboru integrację z szeroko pojętym Zachodem (w głównej mierze pod postacią UE i NATO czy poprzez bliskie relacje ze Stanami Zjednoczonymi i/lub krajami nordyckimi) albo Wschodem (tu wybór właściwie ograniczał się jedynie do prób przywrócenia bliskich stosunków z dawną „metropolią” w postaci Moskwy). I oto na europejskiej planszy pojawia się nowy gracz, który w przeciwieństwie do ogarniętego kryzysem ekonomicznym Zachodu i budzącej co najmniej mieszane odczucia Federacji Rosyjskiej, zdaje się posiadać spory potencjał ekonomiczny i który w zamian za współpracę nie oczekuje reform wewnętrznych, czy daleko idącego podporządkowania w sferze polityki krajowej i zagranicznej³⁶. Jednocześnie „specyficzne chińskie podejście do dyplomacji”, jak określa je Marcin

34 E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, red. A. Kłosowska – Dudzińska, Warszawa 2005, s. 110.

35 *Ibidem*, s. 111-113.

36 M. Adamczyk, *Globalizacja rodem z Chin – nowa jakość w światowej polityce czy utarte schematy?*, [w:] *Szkice z polityki bezpieczeństwa i myśli politycznej*, red. M. Soboń, M. Habowski, G. Tokarz, Poznań 2017, s. 133-134;

Kaczmarek, zakłada nieingerowanie w sprawy wewnętrzne innych państw, co dla wielu krajów czyni potencjalną chińską ofertę zdecydowanie bardziej atrakcyjną niż ta, przedstawiana przez Brukselę/Waszyngton czy Moskwę. W szczególności, jeżeli weźmie się pod uwagę fakt, iż kraje Zachodu (a także instytucje przez nie zdominowane, jak Bank Światowy (WB) czy Międzynarodowy Fundusz Walutowy (IMF)), niejednokrotnie jako wiodący warunek współpracy stawiają głębokie reformy ustrojowe w liberalnym duchu³⁷. Oczekiwania Pekinu zaś, rzadko wykraczają poza wzajemne poszanowanie zasady nieingerencji w sprawy wewnętrzne i niejako wynikające zeń uznanie zasady „jednych Chin” z Tajwanem i Tybetem w ramach ich granic³⁸.

W kontekście zasady nieingerencji warto zaznaczyć, iż do niedawna stanowiła ona swoisty dogmat w ramach chińskiej polityki zagranicznej. Jej formalne umocowanie możemy znaleźć w zawartym jeszcze w 1954 roku chińsko-indyjskim traktacie o przyjaźni, a konkretnie w preambule, w której umawiające się strony zawarły „Pięć Zasad Pokojowego Współistnienia” tj. wzajemne poszanowanie suwerenności i integralności terytorialnej, wzajemną nieagresję, wzajemne nieingerowanie w sprawy wewnętrzne, równość i wzajemne korzyści oraz pokojowe współistnienie³⁹. Wydaje się, iż intencją sygnatariuszy było, aby „Pięć Zasad” stało się normami powszechnie obowiązującymi w prawie międzynarodowym. Należy podkreślić, iż zasada nieingerencji była również kluczowym elementem deklaracji kończącej pierwszy szczyt Ruchu Państw Niezaangażowanych w Bandung (w którym delegacja Chin brała udział)⁴⁰ oraz szczyt Forum Współpracy Chin – Afryka (FOCAC) w Adis Abebie⁴¹. Szereg autorów wskazuje przy tym, iż decydenci w Chinach wciąż obawiają się, iż Zachód pod pretekstem np. ochrony praw człowieka, może dążyć do siłowego oderwania którejs z „kłopotliwych” prowincji – stąd regularnie podnoszona zasada nieingerencji w oficjalnych wypowiedziach polityków i dyplomatów chińskich⁴². Wcześniejsze badania autora⁴³ wykazały jednak w ostatniej edycji „Białej Księgi Obrony” z roku 2014, interesujący fakt w postaci braku, jakichkolwiek enuncjacji odnośnie zasady nieingerencji w chińskiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa. Należy przy

E. Cieślak, *Efekt Smoka. Skutki ekspansji gospodarczej Chin po 1978 roku*, Warszawa 2012, s. 169-170; D. Kopiński, op. cit., s. 223-234, 230-231.

37 M. Kaczmarek, *Jedwabna globalizacja. Chińska wizja ładu międzynarodowego*, „Punkt Widzenia OSW” 2016, nr 60, s. 14; M. Adamczyk, *Globalizacja rodem z Chin...*, s. 138.

38 Jednocześnie biorąc pod uwagę przypadek Kanału Nikaraguańskiego, to jak się wydaje, nawet brak formalnych stosunków z Chinami nie stanowi przeszkody na drodze do zrealizowania wspólnej inwestycji – przyp. M. A.; Szerzej o tym projekcie w części pracy poświęconej stosunkom chińsko-białoruskim.

39 J. Maj, *Ewolucja stosunków chińsko-indyjskich w latach pięćdziesiątych XX wieku*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 2008, nr 82, s. 155-156; T. Okrasa, *Spór graniczny między Chińską Republiką Ludową a Republiką Indii*, „Pisma Humanistyczne” 2013, nr 9, s. 40; K. Twarowska, *Od Mao Zedonga do Xi Jinpinga : cechy, cele, kierunki i narzędzia zagranicznej polityki gospodarczej Chińskiej Republiki Ludowej*, „Ekonomia Międzynarodowa” 2015, nr 10, s. 52.

40 T. Widlak, *Prawo międzynarodowe z perspektywy Chin*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2013, nr 3, s. 10.

41 J. Skrzyp, *Wielki marsz Państwa Środka ku pozycji globalnego ośrodka siły*, „Przegląd Geopolityczny” 2012, nr 5, s. 59.

42 S.W. Mosher, *Hegemon: Droga Chin do dominacji*, Warszawa 2007, s. 26-28; R. Kagan, *Powrót historii i koniec marzeń*, Poznań 2009, s. 33; M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 30-35; „Dla Chin secesja Krymu jest nie do zaakceptowania”: <https://www.wprost.pl/swiat/438312/Dla-Chin-secesja-Krymu-jest-nie-do-zaakceptowania.html>, [dostęp: 22 września 2017].

43 Zob. M. Adamczyk, *Wyznaczniki ewolucji chińskiej polityki zagranicznej zawarte w „Białej Księdze Obrony” (2014)*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nauki Społeczne” 2017, nr 18 [przyjęte do druku].

tym podkreślić, iż nie miało to miejsca we wcześniejszych edycjach „Księgi”, gdzie zasada to została wyartykułowana *explicite* czy poprzez odwołanie do „Pięciu Zasad”⁴⁴. Zdaniem autora możemy mieć do czynienia z celowym „przeoczeniem”, będącym symptomem zmiany dotychczasowej polityki. Warto zauważyć, iż w środowisku naukowym już od pewnego czasu trwają dywagacje nad realnością takowego scenariusza⁴⁵.

Jak już wspomniano, chińskie zaangażowanie w regionie EŚiW jest zjawiskiem stosunkowo nowym i choć jego początków możemy doszukiwać się jeszcze w latach 90. ubiegłego wieku⁴⁶, to należy pamiętać, iż Chiny zaczęły inwestować szerszą na skalę na Białorusi czy Ukrainie dopiero po 2010 roku, strategiczne partnerstwo z Polską zostało zawarte w grudniu 2011 roku⁴⁷, zaś pierwszy szczyt formatu „16+1” miał miejsce w Warszawie w kwietniu 2012 roku⁴⁸. Jednocześnie do szerszej opinii publicznej w naszym kraju temat ten przebił się tak naprawdę dopiero w ciągu ostatnich kilkunastu miesięcy przy okazji wizyty prezydenta Andrzeja Dudy w Chinach w listopadzie 2015 roku⁴⁹ oraz przewodniczącego Xi Jinpinga⁵⁰ w Polsce, w czerwcu

44 „Biała Księga Obrony” 2014: <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/index.htm>, [dostęp: 22 września 2017]; „Biała Księga Obrony” 2012: <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2012.htm>, [dostęp: 22 września 2017]; „Biała Księga Obrony” 2010: <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2010.htm>, [dostęp: 22 września 2017].

45 Zob. H.Y. Li, Y. Zheng, *Re-interpreting China's Non-intervention Policy towards Myanmar: leverage, interest and intervention*, „Journal of Contemporary China” 2009, t. 61, nr 18, s. 617-637; S.N. Romaniuk, T.J. Burgers, *China's 'Arab Pivot' Signals the End of Non-Intervention*: <http://thediplomat.com/2016/12/chinas-arab-pivot-signals-the-end-of-non-intervention/>, [dostęp: 22 września 2017]; A. Hou, *Rethinking China's Non-Intervention Policy: Examining China's Stance in Global Governance and Possible Policy Reforms*: <http://utsynergyjournal.org/2016/09/17/rethinking-chinas-non-intervention-policy-examining-chinas-stance-in-global-governance-and-possible-policy-reforms/>, [dostęp: 22 września 2017]; Dominik Kopiński słusznie zadaje retoryczne pytanie jak długo Chiny wytrwałyby przy swojej zasadzie nieingerencji, gdyby bezpośrednio narażone zostały ich inwestycje w którymś z mniej stabilnych państw: D. Kopiński, *op. cit.*, s. 231.

46 Oczywiście gdy mówimy o regionie w jego mniej więcej dzisiejszym kształcie. We wcześniejszym okresie kontakty takowe oczywiście również funkcjonowały, choć ich natura, jak i rzeczywistość geopolityczna były zgoła odmienne: zob. nt. relacji polsko – chińskich po śmierci Józefa Stalina: Z. Shen, *Rola Chin w rozwiązywaniu kryzysu październikowego 1956 r. Analiza postawy Chin wobec wydarzeń w Polsce i na Węgrzech*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2005, nr 4, s. 33-102; M.J. Bednarczyk, *Pierwsza wizyta polskiej delegacji partyjno-rządowej w Chińskiej Republice Ludowej w 1954 r. w świetle artykułów „Trybuny Ludu”*, „Przegląd Orientalistyczny” 2016, nr 1-2, s. 13-30; P. Madejczyk, *Rok 1956: Chiny a polski Październik*: <https://www.swps.pl/nauka-i-badania/materialy-ccaw/2444-rok-1956-chiny-a-polski-pazdziernik>, [dostęp: 22 września 2017].

47 *Chiny*: http://www.ms.gov.pl/pl/informacje_konsularne/profile_krajow/chiny?channel=www, [dostęp: 22 września 2017].

48 *Introduction of Research Fund on China-Central and Eastern Europe Relation*: http://www.china-ceec.org/eng/yjii_1/jj/t1410655.htm, [dostęp: 22 września 2017].

49 Zob. M. Piekut, *Podsumowanie wizyty Prezydenta Andrzeja Dudy w Chińskiej Republice Ludowej*: <http://peoplessquare.pl/2015/11/30/podsumowanie-wizyty-prezydenta-andrzeja-dudy-w-chińskiej-republice-ludowej/>, [dostęp: 22 września 2017]; *Prezydent Duda z przywódcą Chin o współpracy i partnerstwie*: <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/art,37,spotkanie-z-przewodniczacym-chińskiej-republiki-ludowej.html>, [dostęp: 22 września 2017]; B. Tang, *Polish President makes state visit to China*: <http://english.cntv.cn/2015/11/26/VIDE1448506082554472.shtml>, [dostęp: 22 września 2017]; *Xi Jinping holds talks with Polish counterpart*: <http://english.cntv.cn/2015/11/25/VIDE1448451245678817.shtml>, [dostęp: 22 września 2017].

50 Głowa państwa chińskiego określana jest mianem „przewodniczącego Chińskiej Republiki Ludowej”, forma „prezydent” nie ma zaś umocowania formalnego, więc z tego punktu widzenia jest niewłaściwa. Jednocześnie wyrażenie to weszło już do powszechnego użytku do tego stopnia, iż nie tylko anglojęzyczne edycje chińskich mediów, ale nawet urzędnicy ChRL używają właśnie tej formy. Autor jednakże zamierza w dalszym ciągu posługiwać się właściwą z formalnego punktu widzenia formą „przewodniczący” – przyp. M. A.

2016 roku⁵¹. Fakt ten zdecydowanie ogranicza dostępną dla czytelnika, ale i badacza literaturę, w której autorzy podjęliby się próby szerszego wyjaśnienia przyczyn i skutków niedawno minionych wydarzeń. W świetle powyższego niejako automatycznie autor stawia swojej pracy kolejny cel – próbę wyjaśnienia motywacji chińskich i wschodnioeuropejskich decydentów, które to skłoniły ich do rozpoczęcia (jak zdawałoby się do niedawna egzotycznej) współpracy gospodarczej, wojskowej oraz politycznej. W efekcie czego książka ta spełnić może jeszcze dwa kolejne cele – spróbować uzupełnić wciąż istniejącą lukę w literaturze naukowej, a także być może stać się przyczynkiem do szerokiej dyskusji i dalszych analiz w tym ciekawym, acz nowym obszarze relacji międzynarodowych.

Chcąc dotrzeć ze swoją pracą do najszerzego grona odbiorców, którzy mogliby być zainteresowani opisem i wyjaśnieniem rozwoju relacji łączących Chińską Republikę Ludową z Ukrainą i Białorusią (a którego jak wielokrotnie wcześniej sygnalizowano, brakowało niestety do tej pory zarówno w mediach, jak i w literaturze naukowej), autor pisząc swoją pracę, starał się nie popadać w hermetyczną manierę językową, która tenże odbiór utrudniałaby. Z tegoż samego powodu stara się on nie ulegać współczesnemu trendowi objawiającemu się stosowaniem możliwie największej ilości skrótów, co również zdaniem autora zaburza lekturę książki, zmuszając nieobeznanego z nimi czytelnika, do ustawicznego wertowania publikacji w poszukiwaniu indeksu stosowanych skrótów czy miejsca, gdzie skrót ten został uprzednio rozwinięty. Stąd w pracy pojawiają się jedynie skróty powszechnie znane jak: UE, NATO, WTO (Światowa Organizacja Handlu) czy BIZ (bezpośrednie inwestycje zagraniczne) lub są one stosowane zamiennie wobec pełnych nazw, ale jednocześnie w ich bezpośrednim sąsiedztwie, co pozwoli uniknąć zbędnych powtórzeń, ale jednocześnie ograniczyć sygnalizowane powyżej zagrożenie. Z podobnych pobudek autor stosuje zastępczo dla słowa Chiny określenia w postaci skrótu ChRL, jego rozwinięcia, czyli Chińskiej Republiki Ludowej oraz znane powszechnie określenia w postaci Państwa Środka czy pochodzące od nazwy stolicy (Pekin) lub „flagowego” zabytku (za Wielkim Murem).

2 Obszar badawczy i cezura czasowa przyjęta w pracy

Kryterium nadrzędnym jakim autor kierował się przy wyborze krajów, których relacje z Chinami zamierza zbadać, było natężenie tychże kontaktów. Z jednej strony zapewnić to może odpowiednią ilość, jak i jakość materiału badawczego, z drugiej zaś pozwoli odpowiednio wykazać zachodzące prawidłowości. Autor chciał również uniknąć powielania dostępnych powszechnie badań, stąd wykluczenie Rosji spośród grona badanych państw – jak już wcześniej zostało zasygnalizowane liczba opracowań dotyczących stosunków chińsko-ro-

51 Zob. A. Borowiak, *Zaangażowanie Polski w Nowy Jedwabny Szlak jednym z tematów wizyty Xi Jinpinga*: <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/952749,polska-zaangazuje-sie-w-nowy-jedwabny-szlak.html>, [dostęp: 22 września 2017]; K. Sarek, *[Chiny] Prezydent Chin w Polsce*: <http://kulturaliberalna.pl/2016/06/16/xi-jinping-wizyta-polska/>, [dostęp: 22 września 2017]; S. Niewiński, *Xi Jinping w Polsce – wstępna próba podsumowania*: <http://peoplessquare.pl/2016/06/30/xi-jinping-w-polsce-wstepna-proba-podsumowania/>, [dostęp: 22 września 2017]; R. Pyffel, A. Zwoliński, *Xi Jinping w Polsce, czyli Polska na Jedwabnym Szlaku*: <http://www.polska-azja.pl/r-pyffel-a-zwolinski-xi-jinping-w-polsce-czyli-polska-na-jedwabnym-szlaku/>, [dostęp: 22 września 2017]; *China's president Xi visits Poland to boost trade, business*: <http://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-3650156/Chinas-president-Xi-visits-Poland-boost-trade-business.html>, [dostęp: 22 września 2017]; J. Fu, W. Li, *Polish president says Xi Jinping understands central European dynamic*: http://www.chinadaily.com.cn/world/2016xivisitce/2016-06/19/content_25763414.htm, [dostęp: 22 września 2017]; *Xi Jinping Attends Welcoming Banquet Held by President Andrzej Duda of Poland*: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpdsrwyblwzbxkxtjxgsfwbcxshzzygyslshdschy/t1374600.shtml, [dostęp: 22 września 2017].

syjskich jest relatywnie duża. Zupełnie inaczej na tym tle przedstawia się sytuacja Białorusi i Ukrainy, gdyż pomimo, iż w ciągu ostatnich kilku lat ich relacje gospodarcze i polityczne z Chinami, stały się dość intensywne, to liczba wyczerpujących opracowań na ten temat jest zaskakująco mała. Jednocześnie stosunkowo dużo materiału zapewniają informacje dostępne w sieci Internet. Wszystko to z punktu widzenia autora czyni powyższe kraje atrakcyjnym przedmiotem badań.

Wybór cezury czasowej (lata 2010 – 2015) wynika przede wszystkim z faktu, iż głębsze zainteresowanie Chin naszym regionem na dobre rozgorzało dopiero wraz z wprowadzeniem dwunastej „pięciolatki” w 2011 roku. Lata poprzedzające, poza drobnymi wyjątkami charakteryzowały się raczej ograniczonymi kontaktami dwustronnymi – tam gdzie autor uznał to za istotne, z punktu widzenia wartości eksplanacyjnych niniejszego opracowania, odwołania do lat wcześniejszych również zostały poczynione. Warto podkreślić, iż rok 2010 obfitował w symptomy nadchodzącej zmiany nastawienia Pekinu do naszej części kontynentu euroazjatyckiego, a lata kolejne to już dynamicznie rozwijająca się współpraca. Natomiast rok 2015 to czas licznych podróży chińskich decydentów do Europy Środkowej i Wschodniej (które zaowocowały pogłębieniem dotychczasowych relacji w postaci chociażby kolejnych porozumień gospodarczych oraz inwestycyjnych), jak i faktu stosunkowego uspokojenia się wojny na Ukrainie (która dla chińskiej polityki stanowiła istotne wyzwanie – na ten temat w dalszej części pracy). Autor nie ukrywa również, iż za wyborem okresu, który chce poddać badaniom, stała chęć wniesienia wkładu w polską naukę w postaci eksploracji mało jeszcze popularnego obszaru polityki zagranicznej Chin. Truizmem byłoby stwierdzenie, iż obrana cezura czasowa i obszar badawczy implikuje również dobór materiału do badań.

3 Materiał badawczy i jego charakterystyka

Mając na uwadze powyższe zastrzeżenia odnośnie ograniczonej podaży opracowań naukowych, autor mimo wszystko stara się możliwie szeroko wykorzystać dostępną literaturę w celu zaprezentowania stanu badań i poglądów zajmujących się nimi uczonych. Wybrana cezura czasowa ograniczyła ją jednak do zaledwie kilkunastu pozycji w formie artykułów naukowych (polskich i zagranicznych; w tym wyników wcześniejszych badań autora) oraz kilkunastu raportów polskich ośrodków analitycznych – głównie Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych (PISM) oraz Ośrodka Studiów Wschodnich im. Marka Karpia (OSW). Ograniczona liczba opracowań naukowych skłania autora do sięgnięcia po mało wciąż popularne źródła elektroniczne, które pieczołowicie opracowane, stanowią wartościowe źródło faktów i opinii, mogące zostać poddane dalszej analizie. W związku z tym w niniejszej pracy opracowane zostaną informacje i analizy dostępne w mediach polskich i zagranicznych (w głównej mierze autorstwa dziennikarzy zajmujących się tematyką ekonomiczną czy bezpieczeństwem), również z uwzględnieniem mediów chińskich. Media te w postaci serwisu internetowego największej na świecie agencji prasowej Xinhua, serwisów internetowych gazet Renmin Ribao⁵², Global Times czy People's Daily⁵³ pełnią rolę nieoficjalnych kana-

52 pol. „Dziennik Ludowy” – oficjalny organ prasowy Komunistycznej Partii Chin (KPCh), odpowiednik radzieckiej „Prawdy” czy polskiej „Trybuny Ludu”. Nakład papierowy chińskiej edycji dziennika to ok. 3 mln egzemplarzy. Skierowane do zagranicznych odbiorców konta w mediach społecznościowych (*Facebook* czy *Twitter* jest w Chinach niedostępny) obserwuje kilkadziesiąt milionów użytkowników.

53 *Global Times* to dziennik tabloidowy wydawany w języku chińskim i angielskim i tworzony przez redakcję *Renmin Ribao*. *People's Daily* to również oficjalna gazeta KPCh, przy czym od samego zarania (1981 rok) wydawana

łów dyplomacji i jednocześnie narzędzia w ramach chińskiego soft power, skierowanego do obywateli i decydentów Zachodu⁵⁴. Przytoczone również zostaną wypowiedzi dyptomatów i urzędników publikowane na stronach internetowych odpowiednich instytucji oraz analizy wiodących polskich i zagranicznych think tanków. Ponadto autor skorzysta z materiału źródłowego w postaci danych statystycznych udostępnianych przez Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy czy Światową Organizację Handlu. Mając na uwadze wybrany przez autora obszar badawczy i cezurę czasową, szerokie wykorzystanie materiałów dostępnych w Internecie wydaje się niezbędne, a zarazem uzasadnione niewielką ilością klasycznych publikacji. Niewątpliwie w polskim środowisku naukowym panuje głęboko zakorzeniona niechęć do materiałów pochodzących z globalnej sieci. Oczywiście pierwszoplanowym zarzutem jest ich znacząco mniejsza wiarygodność, niż publikacji wychodzących drukiem. Nie jest to oczywiście argument bezpodstawny, lecz mając na uwadze opóźnienie wynikające z procedur redakcyjnych wiodących redakcji (gdzie od momentu napisania artykułu do jego ukazania się drukiem mijają nawet 2 lata), aktualność jest niewątpliwą zaletą publikacji dostępnych online. Autor oczywiście ma na uwadze problem związany z wiarygodnością informacji dostępnych w Internecie, ze szczególnym uwzględnieniem materiałów dotyczących współczesnych Chin. Podczas swojej relatywnie krótkiej kariery naukowej wielokrotnie spotykał się on z budzącymi zdziwienie informacjami dotyczącymi np. wielkości wydatków na cele obronne czy wysokości inwestycji. Wreszcie bywają sytuacje, w których dane dotyczące np. wolumenu wymiany handlowej pochodzące ze źródeł chińskich i ich partnera różnią się diametralnie. Co ciekawe, znacząco rozbieżne dane w obu przypadkach bywają podawane przez jedną instytucję, np. WB czy IMF. Z podobnym problemem autor spotkał się podczas niniejszych badań, o czym zresztą będzie jeszcze mowa w stosownym momencie. Niewątpliwie niemożność uzyskania bezspornych danych rzutuje w sposób negatywny na wyniki prowadzonych na ich podstawie prac badawczych. W związku z powyższym autor czyni zastrzeżenie, iż niektóre z poczynionych aktualnie obserwacji mogą zostać sfalsyfikowane w przyszłości, gdy bardziej wiarygodne dane zaistnieją w przestrzeni publicznej. Autor nie chce dywagować co leży u podstaw rzeczonych problemów z wiarygodnością informacji na temat Chin. Warto jednak pamiętać, iż rząd chiński wiele informacji postrzega przez pryzmat potencjalnych korzyści lub strat, które mogą one przynieść, ponadto część badaczy chińskiego pochodzenia może wypaczać nieznacznie wyniki swoich prac z chęcią przedstawienia własnego kraju w lepszym świetle⁵⁵.

4 Hipotezy i pytania badawcze; zastosowane metody

Stawiając sobie za cel opis, eksplorację i wyjaśnienie zjawiska zaangażowania gospodarczego (w mniejszym stopniu politycznego i militarnego) Chińskiej Republiki Ludowej na Białorusi i Ukrainie autor pracy sformułował następujące hipotezy:

w języku angielskim. Oba dzienniki docierają ze swoimi informacjami za pośrednictwem samych tylko mediów społecznościowych do kolejnych kilkudziesięciu milionów zagranicznych czytelników – przyp. M.A.

54 Więcej na temat roli chińskich mediów jako psychospołecznych elementów polityki zagranicznej ChRL zob. M. Adamczyk, *Media we współczesnym państwie totalitarnym na przykładzie Chińskiej Republiki Ludowej*, [w:] *Media XXI wieku. Studia Interdyscyplinarne*, red. A. Momot, A. Drabina, Wrocław 2016, s. 11-28; *Idem, Relacje chińsko-ukraińskie...*, s. 30-35; *idem*, K. Baraniuk, *Media i organizacje...* [w druku].

55 Szereg badaczy wskazuje na fakt, iż Chińczycy od kilku lat przejawiają wysoki poziom uczuć nacjonalistycznych, co niewątpliwie może znajdować odzwierciedlenie w ich publikacjach; zob. R. Kagan, op. cit., s. 36; M. Jacoby, op. cit., *passim*.

a) Chiny wykorzystują współpracę z Ukrainą i Białorusią jako wstęp do dalszej ekspansji gospodarczej na kontynencie;

b) Bliskie relacje gospodarcze z Mińskiem i Kijowem mają na celu wciągnięcie obu krajów w orbitę chińskich wpływów politycznych;

c) Chiny w ograniczonym stopniu angażują się politycznie w rozwiązywanie międzynarodowych konfliktów i dopiero „uczą się” postępowania w kryzysowych sytuacjach.

W trakcie analizy dostępnego materiału badawczego autor postawił sobie również szereg pytań szczegółowych:

– Jakie motywacje kierowały/ują decydentami chińskimi odnośnie nawiązania relacji gospodarczych z Białorusią, a jakie z Ukrainą?

– Czy występują różnice w chińskim zaangażowaniu na Ukrainie i Białorusi? Czy są one istotne? Czy też może nieznaczące i wynikające prawdopodobnie z lokalnych uwarunkowań, a nie odmiennej strategii?

– Jakie formy przybiera chińskie zaangażowanie gospodarcze, polityczne i militarne?

– Czy chińscy partnerzy mogą liczyć na polityczny protektorat Państwa Środka?

– Jakie są perspektywy dalszego rozwoju współpracy?

Celem odpowiedzi na sformułowane pytania, autor dokonał analizy materiału badawczego w oparciu o podejście historyczno-opisowe⁵⁶, obserwację faktów, analizę komparatywną⁵⁷ oraz ilościową i jakościową. Wydaje się, iż powyższe metody badawcze stanowią odpowiedni fundament metodologiczny dla przeprowadzenia badań w ramach stosunków międzynarodowych, stąd ich wykorzystanie w niniejszej książce. Autor żywi nadzieję, iż systematyczna obserwacja zjawisk, ich wnikliwy opis oraz interpretacja pozwolą zrealizować zakładane cele badawcze.

5 Podejście teoretyczne w badaniach

Autor stoi na stanowisku, iż analizując relacje kraju ekspansywnego i w sposób oczywisty aspirującego do objęcia światowego przywództwa⁵⁸ jakim jawią się współczesne Chiny, należy

56 Poddając analizie dysertację z dziedziny nauk społecznych i humanistycznych (ze szczególnym uwzględnieniem stosunków międzynarodowych, nauk o bezpieczeństwie, prawa czy politologii, nie wspominając rzecz jasna o naukach historycznych), można zauważyć iż jest to metoda bez której współcześni badacze nie wyobrażają sobie badań naukowych, zob. T.R. Dębowski, *Kościół chrześcijański w Polsce wobec wybranych zagadnień międzynarodowych w latach 1989-2004*, Wrocław 2011, *passim*; P.K. Marszałek, *Najwyższe władze wojskowe w systemie ustrojowym II Rzeczypospolitej*, Wrocław 2011, *passim*; Z.J. Winnicki, *Rada Regencyjna Królestwa Polskiego i jej organy (1917-1918)*, Wrocław 1991, *passim*.

57 Jonathan Hopkin twierdzi, iż „metoda porównawcza stanowi najbardziej oczywistą drogę umożliwiającą testowanie twierdzeń teoretycznych w politologii”: cyt. za: J. Bajer, *Badania porównawcze w politologii: zagadnienia metodologiczne*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensiensis” 2012, nr 8, s. 18; Zob. również: A. Dybczyński, *Stosunki międzynarodowe w perspektywie teoretycznej*, [w:] *Współczesne stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś – Nowak, Wrocław 2008, s. 23; A. Antoszewski, *Komparatystyka polityczna*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 1, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Kraków 1999, s. 153-154.

58 Chińskie aspiracje od pewnego czasu nie są już tajemnicą: zob. wypowiedź Zhanga Juna, pełniącego funkcję dyrektora generalnego departamentu międzynarodowych stosunków gospodarczych w chińskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych, który na konferencji prasowej po zakończonym 47. Światowym Forum Ekonomicznym (WEF) w Davos, oświadczył, iż Chiny gotowe są wziąć na siebie rolę światowego lidera, jeżeli tylko zajdzie taka potrzeba: J. Chin, *China Says Prepared to Lead Global Economy if Necessary*, <http://www.wsj.com/articles/china-says-prepared-to-lead-global-economy-if-necessary-1485178890>, [dostęp: 23 września 2017]; *Diplomat says China would assume world leadership if needed*, <http://www.reuters.com/article/us-china-usa-politics-idUSKBN1570ZZ>, [dostęp: 23 września 2017]; Szerzej na ten temat zob. m. in. A. Brunet, J.P. Guichard op. cit., *passim*; R. Kagan, op. cit., s. s. 31-42; S.W. Mosher, op. cit.,

w prowadzonych badaniach odwołać się przede wszystkim do paradygmatu realistycznego⁵⁹. Niewątpliwie paradygmat ten (jak i każdy inny) cierpi na pewne słabości eksplanacyjne, chociażby próbując objaśnić przyczyny rozwoju współpracy między państwami (szczególnie na niwie gospodarczej). Zdaniem autora, opierając się na realistycznym założeniu o nadrzędności interesu narodowego definiowanego w kategoriach potęgi⁶⁰, współpracę z chińskiej perspektywy można postrzegać jako przejaw takowego dążenia. Jednocześnie, jeżeli kategorię relatywnego zysku nie postrzegać klasycznie, tj. jako większego zysku jednego państwa względem pozostałych (lub czasami nawet najmniejszej straty spośród wszystkich)⁶¹, lecz jako największy możliwy zysk, przy relatywnie najmniejszych kosztach, to znajdujemy wtedy uzasadnienia dla współpracy z Chinami z perspektywy Ukrainy i Białorusi (a szerzej także innych krajów o niskim poziomie rozwoju gospodarczego). Oba kraje muszą ze swojej strony przeznaczyć relatywnie niewielkie zasoby lub poczynić mniejsze ustępstwa polityczne w przypadku współpracy z Państwem Środka, niż miałyby to miejsce w relacjach z Unią Europejską czy Rosją. Oczywiście to dość nieortodoksyjne podejście, wobec czego autor spodziewa się, iż z tego względu może ono stać się obiektem krytyki. Pewnym rozwiązaniem w tej sytuacji mogłoby być odwołanie się do kluczowej dla paradygmatu liberalnego, teorii współzależności⁶². Jacek Czaputowicz podkreśla, iż z perspektywy liberalnej „(...) wolny handel i wykraczanie działalności gospodarczej poza granice państwa przyczynia się do dobrobytu (...) Rządy kontrolowane przez liberalnie nastawione elity są zainteresowane rozwojem eksportu i przyciągnięciem inwestycji zagranicznych”⁶³. Kontrowersyjne wydaje się jednak założenie mówiące o tym, iż decydenci na Białorusi czy Chinach kierują się myśleniem w kategoriach liberalnego paradygmatu. Niewątpliwie chińscy przywódcy w oficjalnych wypowiedziach i dokumentach regularnie roztaczają wizję pokojowego świata, który zapewnia możliwości rozwoju i współpracy korzystnej dla wszystkich zaangażowanych państw⁶⁴. Paweł Sokala analogiczne wypowiedzi chińskich polityków określa jednak mianem „słów klucz” sugerując, że mamy w dużej mierze do czynienia z dyplomatyczną kurtuazją⁶⁵. Stąd już tylko krok do stwierdzenia, iż w Chinach liberalna wizja stosunków międzynarodowych przejawia się jedynie w sferze deklaratywnej. Należy pamiętać, iż Pekin desygnuje coraz większe zasoby na rzecz rozbudowy swojej potęgi militarnej, ze szczególnym uwzględnieniem zdolności do globalnej projekcji sił (co na gruncie liberalizmu wytłumaczyć przekonywująco, zdaniem autora, jest jednak trud-

passim; H. Campbell, *China in Africa: challenging US global hegemony*, „Third World Quarterly” 2008, t. 29, nr 1, 89-105; D. Roy, *Hegemon on the Horizon? China's Threat to East Asian Security*, „International Security” 1994, t. 19, nr 1, s. 149-168; R. Bernstein, R.H. Munro, *The coming conflict with China*, Nowy Jork 1998, *passim*.

59 Zob. J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2008, s. 58-102; J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Warszawa 2012, s. 104-132.

60 H.J. Morgenthau, *Polityka między narodami. Walka o potęgę i pokój*, Warszawa 2010, *passim*; A. Wojciuk, *Dylemat potęgi. Praktyczna teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2010, s. 23-76.

61 Zob. więcej: R. Jervis, *Realism, Game Theory, and Cooperation*, „World Politics” 1988, t. 40, nr 3, s. 317-349; *idem*, *Realism, Neoliberalism, and Cooperation*, „International Security” 1999, t. 24, nr 1, s. 42-63; J. Grieco, R. Powell, D. Snidal, *The Relative-Gains Problem for International Cooperation*, „American Political Science Review” 1993, t. 87, nr 3, s. 729-743.

62 Zob. R.O. Keohane, J.S. Nye, *Power and Interdependence. World Politics in Transition*, Boston 2012, *passim*.

63 J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe...* s. 135.

64 Zob. „Biała Księga Obrony” 2014... op. cit.; „Biała Księga Obrony” 2012... op. cit.; „Biała Księga Obrony” 2010... op. cit.

65 P. Sokala, *Strategia regionalna Chińskiej Republiki Ludowej*, „Forum Politologiczne” 2008, nr 8, s. 17.

no)⁶⁶, a i sama współpraca, jak pokazuje przykład kontynentu afrykańskiego, ma swoje blaski, ale i sporo cieni⁶⁷, w tym dość istotny problem znaczącej nierównowagi ilościowej i jakościowej w wymianie handlowej pomiędzy Chinami, a ich partnerami. W tym miejscu należy jednak zaznaczyć, iż jak wskazuje Adriana Dudek:

„(...) trudno o idealnie symetryczne współzależności, zatem dominują relacje o charakterze asymetrycznym, w których jedna ze stron pozostaje bardziej zależna od drugiej. Państwo jednak nie walczy z asymetryczną współzależnością, akceptuje ten stan, starając się jedynie tak zoptymalizować otoczenie, by ono samo mogło jak najskuteczniej realizować swoje interesy. Asymetryczna współzależność dla silniejszych uczestników jest źródłem ich siły, dla słabszych pozostaje wyzwaniem, ani jedni, ani drudzy jednak nie kontestują swoich pozycji, a tym samym nie dążą do zmiany samej istoty relacji współzależności”⁶⁸.

Przy wzięciu pod uwagę powyższego zastrzeżenia, które niewątpliwie brzmi przekonująco, paradygmat liberalny mógłby również okazać się pomocny przy próbie wyjaśnienia relacji chińsko-białoruskich i chińsko-ukraińskich. Należy jednak pamiętać, iż koncepcja współzależności również cierpi na pewne niedostatki eksplanacyjne, np. nie potrafi przekonująco objaśnić dlaczego doszło do wojny z Rosją na wschodnich rubieżach Ukrainy, skoro relacje gospodarcze obu krajów były nadzwyczaj ścisłe. Z drugiej strony, jak podkreśla to Czapotowicz, „współzależność nie jest warunkiem wystarczającym do zapewnienia pokoju (...)”⁶⁹. W tym konkretnym przypadku pozostaje chyba przyznać rację Adrianie Dudek, iż Rosja postrzega świat przez realistyczny pryzmat⁷⁰, zaś samą Ukrainę jako część dawnego imperium carów⁷¹.

Autor starając się przekonująco objaśnić relację ChRL z wybranymi przez siebie krajami Europy Wschodniej zamierza skorzystać z podstawy teoretycznej w postaci paradygmatu realistycznego i liberalnego. Ma w ten sposób nadzieję zrealizować postulat pragmatyzmu w swoich badaniach, tzn. w możliwie największym stopniu oddać rzeczywistość badanych zjawisk⁷². Mimo zastosowania w niniejszych badaniach dwóch paradygmatów, autor zamierza oprzeć się na trzech założeniach charakterystycznych dla realizmu, zaproponowanych przez Karen Mingst w oparciu o poglądy Tukidydesa wyrażone w *Wojnie Peloponeskiej*:

a) Jedynymi aktorami w stosunkach międzynarodowych są państwa (autor przyznaje, iż jednostki mogą być istotne dla potrzeb analizy polityki wewnętrznej, lecz na zewnątrz są one tylko reprezentantami poszczególnych krajów; organizacje międzynarodowe natomiast

66 Zob. M. Adamczyk, *Porównanie zmiany potencjału militarnego Chin na tle Rosji, Indii, Stanów Zjednoczonych oraz Japonii w okresie od 1989 do 2013 roku*, [w:] *Aspekty bezpieczeństwa w życiu publicznym*, red. D. Magierek, M. Pogonowski, Koszalin 2015, s. 123-140.

67 Zob. m. in. D. Kopiński, op. cit., s. 222-232; E. Ambukita, s. 677-678; A. Wasilewska, op. cit., s. 249-253; Ł. Filipczak, *Skutki chińskiej ekspansji w Afryce oraz jej perspektywy na przyszłość*: http://www.mojeopinie.pl/skutki_chińskiej_ekspansji_w_afryce_oraz_jej_perspektywy_na_przyszłość,3,1295254018, [dostęp: 24 września 2017]; J. Czerep, *Chiny w Afryce. Nowa kolonizacja czy obustronnie korzystna współpraca?*: <http://www.psz.pl/117-polityka/jedrej-czerep-chiny-w-afryce-nowa-kolonizacja-czy-obustronnie-korzystna-wspolpraca>, [dostęp: 24 września 2017]; B. Popławski, *[Afryka] Chiński smok na Czarnym Łądzie*: <http://kulturaliberalna.pl/2014/08/20/poplawski-firmanty-afryka-chinska-republika-ludowa/>, [dostęp: 24 września 2017].

68 A. Dudek, *Użyteczność analitycznego eklektyzmu w badaniu stosunków Polski z Rosją*, „Stosunki Międzynarodowe” 2016, nr 2 (52), s. 45.

69 J. Czapotowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe...* s. 136.

70 A. Dudek, op. cit., s. 47-48, 58-63.

71 *Ibidem*, s. 64.

72 *Ibidem*, s. 43.

należy traktować jako emanację woli państw i ich narzędzie w polityce światowej);

b) Państwa są aktorami jednolitymi (nadrzędną wartością jest interes państwa, który jest realizowany z determinacją przez wszystkie siły polityczne – nie wyklucza to oczywiście wewnątrz krajowych dyskusji odnośnie tego, co leży w interesie państwa i jakimi drogami można go realizować, jednakże gdy decyzje polityczne zostaną podjęte, to żadna siła polityczna nie kontestuje obranej polityki);

c) Politycy podejmują decyzje w ramach racjonalnego procesu decyzyjnego (analizując możliwe „za” i „przeciw” proponowanych rozwiązań; decydenci czynią tak, gdyż sprzyja to realizacji interesów państwa)⁷³.

Powyższe założenia wydają się dobrze przystawać do realiów Białorusi czy Chin⁷⁴. Pewne obawy można natomiast mieć odnośnie Ukrainy, która boryka się z problemem silnej oligarchii, nie zawsze postrzegającej własny interes jako spójny z interesem państwa⁷⁵. Być może któryś z badaczy dobrze zorientowanych w meandrach ukraińskiego systemu politycznego zechce w przyszłości podjąć się badań, których przedmiotem będzie wpływ wszelakich ukraińskich grup interesu na proces decyzyjny odnośnie kierunków współpracy z Chińską Republiką Ludową. Na chwilę obecną autor w przypadku Ukrainy przyjmuje podobne założenie o państwie jako aktorze jednolitym i decyzjach podejmowanych w ramach racjonalnego procesu decyzyjnego, zdając sobie sprawę jednocześnie z mankamentów takowego uproszczenia.

6 Struktura pracy

Praca składa się z rozdziału metodologiczno-teoretycznego, pełniącego rolę wprowadzenia do badań, dwóch rozdziałów merytorycznych i podsumowania. Napisana została w układzie chronologiczno-problemowym. We wstępie zaprezentowany został aktualny stan badań w interesującym autora obszarze, główne założenia związane z zaangażowaniem Chin w regionie Europy Środkowej i Wschodniej (autor m. in. zwraca uwagę na stworzony przez Pekin model współpracy, który z powodzeniem został uprzednio wykorzystany w innych regionach świata) oraz szczegóły na temat warsztatu badawczego (w postaci podejścia teoretycznego, przyjętych hipotez badawczych, wykorzystanego materiału itd.). Rozdział drugi porusza problematykę relacji ChRL i Republiki Białorusi w obszarze gospodarczym i militarnym (w mniejszej mierze politycznym) wraz z oceną potencjalnych skutków tychże. Natomiast rozdział trzeci poświęcony Ukrainie skupia się w równej mierze na relacjach gospodarczych,

⁷³ K. Mingst, *Podstawy stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 68; Tukidydes, *Wojna peloponeska*, przeł. K. Kumaniecki, Warszawa 2003, s. 51-55.

⁷⁴ Łukasz Sarek podkreśla, iż władza w Mińsku „(...) ma charakter autorytarny i wertykalny, stąd decyzje podjęte na najwyższych szczeblach administracji państwowej będą również realizowane na niższych poziomach władzy”; cyt. za: Ł. Sarek, *Białoruś [w:] Chiński projekt „Nowego Jedwabnego Szlaku”. Retoryka a rzeczywistość*, red. K. Iwanek, O. Pietrewicz, Warszawa 2017, s. 115; Wydaje się, iż podobnie sytuacja wygląda w przypadku Chin, gdzie również mamy do czynienia z silną władzą autorytarną, lub nawet totalitarną - chiński ustrój polityczny choć niewątpliwie podlega w ostatnich latach daleko idącej liberalizacji (rozluźnienie polityki „jednego dziecka” czy ewolucja systemu obozów pracy *laogai*), to zdaniem autora wciąż wiele przemawia za tym, iż jest ustrój totalitarny; zob. M. Adamczyk, *Media we współczesnym państwie...*, s. 12-16.

⁷⁵ Zob. szerzej: A. Szeptycki, *Grupy oligarchiczne a polityka zagraniczna Ukrainy*, „Sprawy Międzynarodowe” 2008, nr 2, s. 52-77; S. Matuszak, *Demokracja oligarchiczna. Wpływ grup biznesowych na ukraińską politykę*, Warszawa 2012, *passim*; W. Konończuk, *Fundament systemu. Starzy i nowi oligarchowie na Ukrainie*, Warszawa 2016, *passim*; M. Karolak - Michalska, *Pozycja oligarchów ukraińskich po Euromajdanie*, „Przegląd Zachodni” 2016, nr 1 (358), s. 151-172.

jak i politycznych w kontekście „rewolucji godnościowej” i następującej po niej aneksji Krymu oraz wojnie ukraińsko-rosyjskiej w Donbasie⁷⁶. Pozwoliło to autorowi wykazać czy partnerzy Chin mogą liczyć na wsparcie polityczne Pekinu w kryzysowych dłań sytuacjach. Należy podkreślić, iż jak do tej pory Państwo Środka unikało tej formy zaangażowania międzynarodowego, oferując innym krajom głównie intensywne relacje gospodarcze, zaś niektórym również mniej lub bardziej ograniczone stosunki wojskowe⁷⁷. Siłą rzeczy także w tym rozdziale autor pochylił się nad kwestią relacji wojskowych z Pekinem oraz postanowił podsumować potencjalne implikacje współpracy w badanych obszarach. Ostatnią część pracy stanowić będzie podsumowanie w oparciu o wnioski z wcześniejszych rozdziałów. Ponadto w zakończeniu współpraca z Białorusią i Ukrainą zostanie przeanalizowana również z perspektywy chińskiej. Autor postanowił wyabstrahować to zagadnienie w celu lepszej eksplanacji istoty zaangażowania Państwa Środka nad Dnieprem. Biorąc pod uwagę, iż motywacje decydentów w Pekinie odnośnie współpracy (a także płynące z niej korzyści), są w obu przypadkach zbliżone, takie wyodrębnienie ma zdaniem autora logiczne uzasadnienie. Na ostatnich stronach opracowania znajdują się aneksy w postaci zestawienia wymiany handlowej Chin z krajami Europy Środkowej i Wschodniej (wraz z Rosją) oraz mapy przedstawiające przebieg Nowego Jedwabnego Szlaku. Załączniki mają charakter rozszerzający względem informacji zawartych w głównej części opracowania.

76 Zob. szerzej na temat wojny rosyjsko-ukraińskiej: A. Madej, *Sanckje i kontrsanckje. Przyczyny obecnego kryzysu ekonomicznego w Rosji*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 34, s. 101-125; M. Lubicz-Miszewski, *Obraz rewolucji na Ukrainie przelomu 2013/2014 roku w polskich mediach (w prasie i Internecie)*, [w:] *Spółczesność a wojna. Kryzysy społeczne – retrospekcja i współczesność*, red. M. Bodziany, Wrocław 2015, s. 86-114; *idem*, *Kościół Chrześcijański na Ukrainie wobec aneksji Krymu i wojny w Donbasie*, „Wschodnioznawstwo” 2015, s. 77-87; R. Zięba, *Międzynarodowe implikacje kryzysu ukraińskiego*, „Stosunki Międzynarodowe” 2014, nr 50, t. 2, s. 14-40; T. Stępniewski, *Cele rosyjskiej inwazji i okupacji na Ukrainie oraz reakcja Zachodu i Europy Środkowej*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2014, r. 12, z. 5, s. 13-23; M. Raś, E. Szkop, *Stosunki Rosja – Unia Europejska po kryzysie krymskim*, *idem*, s. 43-57; A. Biryukov, *The Annexation of Crimea: Legal Uncertainty for Years*, „Wschodnioznawstwo” 2014, s. 123-132.

77 Wydaje się, iż jak do tej pory prężnie funkcjonujące relacje wojskowe Chiny nawiązały przede wszystkim z Rosją, zaś na mniejszą skalę z Pakistanem i Iranem – przyp. M.A.; zob. m. in. M. Adamczyk, *Współpraca wojskowa...* s. 182-191; Z. Śliwa, *Współpraca wojskowa...* s. 100-106; R.H. Donaldson, J.A. Donaldson, op. cit., s. 709-732; B. Gill, *Chinese Arms Exports to Iran*, „China Report” 1998, t. 34, nr 3-4, s. 355-379; J. Wuthnow, *Are Chinese Arms About to Flood Into Iran?*: <http://nationalinterest.org/feature/are-chinese-arms-about-flood-iran-14887>, [dostęp: 26 września 2017]; R. Liu, *Chinese Media: Russia, China to sell Iran arms to Challenge US*: <http://en.people.cn/n/2015/0813/c90000-8935125.html>, [dostęp: 26 września 2017]; P. Przeździecki, *Miecz Allaha - pakistański czolg Al-Chalid*, „Nowa Technika Wojskowa” 2009, nr 6 (216), s. 22-32; L. Curtis, *China's Military and Security Relationship with Pakistan*: <http://www.heritage.org/testimony/chinas-military-and-security-relationship-pakistan>, [dostęp: 26 września 2017]; B.D. Baker, *Revealed: Why China Is Selling Submarines to Pakistan*: <https://thediplomat.com/2015/09/revealed-why-china-is-selling-submarines-to-pakistan/>, [dostęp: 26 września 2017].

Białoruś i Chiny

Celem niniejszego rozdziału jest zbadanie relacji chińsko-białoruskich w obszarze gospodarczym oraz w mniejszym stopniu politycznym i wojskowym. Te ostatnie w dużej mierze ograniczają się do pojedynczych programów zbrojeniowych oraz okazjonalnych manewrów armii obu krajów, które z oczywistych względów nie wzbudzają takich emocji w Polsce czy pośród innych państw Zachodu, jak chociażby rosyjsko-białoruskie manewry Zapad⁷⁸. Organem formalnie zajmującym się rozwojem współpracy między obydwoma krajami jest, powstała w drugiej połowie 1994 roku, Białorusko-Chińska Komisja Handlu i Współpracy Gospodarczej⁷⁹. Intensyfikacja wzajemnych kontaktów nastąpiła jednakże dopiero w pierwszej dekadzie XXI wieku, zaś przyspieszenia nabrała w następnym dziesięcioleciu. Tadeusz Iwiński zwraca uwagę, iż stało się to po kolejnych wyborach prezydenckich wygranych przez Łukaszenkę, przed którymi znacząco podniósł wynagrodzenia dla sektora publicznego, co spowodowało wzrost inflacji i kryzys finansowy. Brutalna pacyfikacja niezadowolonych demonstrantów skłoniła UE do zamrożenia stosunków z Białorusią. Aleksander Łukaszenka nie chcąc być w pełni zależnym od Rosji, postawił na zacieśnienie więzi z Chinami⁸⁰. Konstantinas Andrijauskas pokusił się o tezę, iż to właśnie fakt, że Białoruś była i jest uważana w Europie za pariasa, uczynił chińską penetrację gospodarczą tak łatwą⁸¹.

1 Relacje w obszarze polityczno-gospodarczym

Wydaje się, iż rosnące zaangażowanie gospodarcze Chin na Białorusi związane jest m. in. z trwającym konfliktem rosyjsko-ukraińskim. Oba państwa ponoszą istotne koszty prowadzenia wojny w Donbasie, a gospodarka Rosji ponadto ucierpiała w wyniku sankcji nałożonych przez państwa Zachodu (głównie Stany Zjednoczone, Unię Europejską i Japonię)⁸² oraz znaczącego spadku cen surowców energetycznych. Według danych Banku Światowego ukraińskie PKB w 2014 roku skurczyło się o 6,6% (w 2015 roku aż o 9,8%), w Rosji natomiast wzrost gospodarczy stopniał do symbolicznego 0,7% w roku 2014, zaś rok później gospodarka skurczyła się o 2,8%⁸³. W związku z gospodarczymi problemami Ukrainy i Rosji,

78 Zob. szerzej: A.A. Michta, *Moscow's Zapad-17 Raises the Stakes for NATO*: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/73103>, [dostęp: 26 września 2017]; D. Sharkov, *Russia's Zapad 17 War Game: What We Learned From Putin's Sparring Match That Was 'All About NATO'*: <http://www.newsweek.com/russia-zapad-war-game-what-learned-putin-sparring-match-nato-668930>, [dostęp: 26 września 2017]; M. Cielma, *Białorusko-rosyjski Zapad-2017*, „Nowa Technika Wojskowa” 2017, nr 11 (318), s. 10-13.

79 *The Belarustian-Chinese Committee on Trade and Economic Cooperation*: <http://www.belaruschina.by/en>, [dostęp: 15 października 2017].

80 T. Iwański, op. cit., s. 3.

81 K. Andrijauskas, op. cit., s. 127.

82 A. Madej, op. cit., s. 101-125; J. Ćwiek-Karpowicz, K.I. Dudzińska, A.M. Dyrer *et al.*, *Rosja i Sankcje*, red. J. Ćwiek-Karpowicz, S. Secrieru, Warszawa 2015, *passim*; zob. szerzej: J. Bartosiak, R. Cheda, K. Chodkowski *et al.*, *Wpływ wojny z Ukrainą na sytuację wewnętrzną w Rosji i jej relacje z Zachodem*, red. A. Kowalczyk, Warszawa 2015, *passim*; R. Zięba, op. cit., s. 13-40.

83 *World Development Indicators*: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, [dostęp: 15 października 2017].

Chiny mogły najprawdopodobniej dążyć do pewnego rodzaju dywersyfikacji swoich inwestycji, m. in. poprzez intensyfikację współpracy gospodarczej z Białorusią. Z drugiej strony jej również nie ominął kryzys związany z wojną na Ukrainie, choć wzrost gospodarczy spośród całej wschodnioeuropejskiej trójki w 2014 roku okazał największy i wyniósł 1,7%, a ponadto był wyższy niż w 2013 roku o 70 punktów bazowych⁸⁴. Jednakże już w 2015 roku PKB tego kraju zmniejszyło się o 3,8%. Mińsk niewątpliwie jest w dużym stopniu uzależniony od eksportu na rynek rosyjski i ukraiński, więc siłą rzeczy ich wpłynęło negatywnie na kondycję Białorusi⁸⁵. Warto przypomnieć, iż od 2013 roku udział Rosji i Ukrainy w białoruskim eksporcie spada, zyskała zaś w głównej mierze Wielka Brytania (która wyprzedziła Ukrainę będącą do tej pory na drugiej pozycji), w mniejszym stopniu Chiny⁸⁶. Ponadto w ciągu ostatnich kilku lat istotnym problemem dla Aleksandra Łukaszenki był również drastyczny spadek wartości rubla białoruskiego⁸⁷. Powyższa sytuacja czyni zdaniem autora współpracę gospodarczą z Państwem Środka z perspektywy Mińska bardzo pożądaną. O tym, że chiński kapitał jest niezmiernie białoruskiej gospodarce potrzebny, wielokrotnie dawał wyraz prezydent Łukaszenka⁸⁸. Białoruskie władze najprawdopodobniej zdają sobie również sprawę z jednej strony z potrzeby zwiększenia wpływów z tytułu eksportu (te od 2012 roku spadły o ponad 40%)⁸⁹, przy jednoczesnej potrzebie dywersyfikacji rynków zbytu własnych towarów.

Rafał Czachor zwraca jednocześnie uwagę, iż wymiana handlowa pomiędzy Chinami, a Białorusią jak do tej pory nie należała do intensywnej⁹⁰. Państwo Środka od dłuższego już czasu znajduje się w pierwszej piątce importerów i dopiero pod koniec drugiej piątki, jeżeli chodzi o destynację towarów białoruskiej proveniencji⁹¹. Należy jednak zaznaczyć, iż w sferze deklaratywnej zainteresowanie intensyfikacją wymiany handlowej czy inwestycjami chińskiego kapitału jest spore, o czym świadczą chociażby wielokrotne wizyty prezydenta Aleksandra Łukaszenki w Pekinie – od początku swoich rządów był on w Chinach łącznie 8 razy, w roku

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ Zob. inaczej: *Białoruś wygrywa gospodarczo. Dzięki kryzysowi na Ukrainie*: <http://tvn24bis.pl/ze-swiate,75/bialorus-korzysta-na-ukrainskim-kryzysie,525441.html>, [dostęp: 15 października 2017].

⁸⁶ *Belarus Export Partner Share % By Country and Region 2010-2015*: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BLR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-PRTR-SHR>, [dostęp: 15 października 2017].

⁸⁷ *Białorusini coraz biedniejsi. Średnie wynagrodzenie spadło do 400 dolarów*: <http://tvn24bis.pl/ze-swiate,75/srednie-wynagrodzenie-na-bialorusi-wynosi-obecnie-ok-400-dolarow,525653.html>, [dostęp: 15 października 2017]; *Białoruski rubel traci na wartości. Pensje dramatycznie maleją*: <http://tvn24bis.pl/ze-swiate,75/spada-kurs-bialoruskiego-rubla,597265.html>, [dostęp: 15 października 2017]; *Kurs rubla białoruskiego*: <https://e-kursy-walut.pl/kurs-rubla-bialoruskiego/>, [dostęp: 15 października 2017].

⁸⁸ Łukaszenka *chce, aby na Białoruś weszły chińskie banki. „Pekin ma morze pieniędzy”*: <http://tvn24bis.pl/ze-swiate,75/bialorus-chce-u-siebie-chinskie-banki,531488.html>, [dostęp: 15 października 2017]; Łukaszenka *zaprasza chińskie banki na Białoruś*: <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/1418810,Lukaszenka-zaprasza-chinskie-banki-na-Bialorus>, [dostęp: 15 października 2017]; Ad vocem warto wspomnieć, iż w 2017 roku białoruski BPS-Sberbank stał się pierwszym (według chińskich źródeł drugim) bankiem, który akceptuje i wydaje karty chińskiego systemu płatniczego UnionPay: *Na Białoruś wchodzi chińskie karty płatnicze*: <http://studium.uw.edu.pl/na-bialorus-wchodzi-chinskie-karty-platnicze/>, [dostęp: 15 października 2017]; *2nd Belarus bank to accept China's UnionPay cards*: <http://en.xfafinance.com/html/Industries/Finance/2017/320770.shtml>, [dostęp: 15 października 2017].

⁸⁹ *Belarus Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015*: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BLR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>, [dostęp: 15 października 2017].

⁹⁰ R. Czachor, *Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991-2011*, Polkowice 2011, s. 199.

⁹¹ *Belarus Export Partner Share...* op. cit.

1995, 2001, 2005, 2010, 2013 i następnie co roku w latach 2015-2017⁹². Kluczowe w tym kontekście są trzy podróże, które miały miejsce w grudniu 2005 roku, październiku 2010 oraz ostatnia w lipcu 2013 roku. Co prawda w analizowanym okresie miał miejsce jeszcze jeden pobyt prezydenta w Chinach, we wrześniu 2015 roku, lecz o wymiarze raczej kurtuazyjnym, gdyż był związany z udziałem głowy państwa w obchodach 70-tej rocznicy zakończenia II wojny światowej w Azji. Warto podkreślić, iż reprezentacja armii białoruskiej została uhonorowana zaproszeniem do udziału w okolicznościowej defiladzie na placu Niebiańskiego Spokoju⁹³. Kolejna podróż do Pekinu miała miejsce w roku 2016 (z której prezydent Łukaszenka przywiózł blisko 30 podpisanych porozumień)⁹⁴ oraz jeszcze jedna w 2017 w ramach inauguracji Forum Pasa i Szlaku⁹⁵.

Umowy zawarte w 2005 roku, zakładały m. in. wzrost wolumenu wymiany handlowej pomiędzy obydwojma krajami do poziomu 2 mld dolarów przed końcem 2010 roku. Według źródeł białoruskich, na które powołuje się Rafał Czachor, cel ten udało się osiągnąć już w 2008 roku⁹⁶. Natomiast Konstantinas Andrijauskas opierając się na źródłach chińskich, wskazuje, iż jeszcze w 2011 roku handel chińsko-białoruski miał wartość zaledwie 1,3 mld dolarów⁹⁷.

Warto w tym miejscu dokonać pewnej dygresji, otóż korzystając z narzędzia The World Integrated Trade Solution, będącego agregatorem danych pochodzących z różnorodnych źródeł (ONZ, WTO czy Bank Światowy – sam agregator jest dostarczany właśnie przez WB) otrzymuje się inne wyniki, zależnie od kraju którego perspektywę się obierze. Dane z punktu widzenia Białorusi jak najbardziej wskazują, iż poziom wzajemnej wymiany handlowej przekroczył pułap 2 mld dolarów jeszcze w 2008 roku⁹⁸. Z perspektywy chińskiej natomiast, powyższe założenie było bliskie realizacji dopiero w roku 2014 i 2015, ale jak do tej pory nie udało się go osiągnąć⁹⁹. Autor sygnalizował powyższy problem we wstępie do niniejszej pracy. Rozwiązanie jakie zamierza przyjąć sprowadzać się będzie do przedstawienia i omówienia danych z obu

92 N. Nedzhvetskaya, *China and Belarus: A Special Relationship*: <http://harvardpolitics.com/world/china-and-belarus-a-special-relationship/>, [dostęp: 15 października 2017].

93 *Xi Jinping Meets with President Alexander Lukashenko of Belarus*: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/jnkzsl70zn/t1294350.shtml, [dostęp: 15 października 2017]; *Alexander Lukashenko, President Xi Jinping hold talks in Beijing*: <http://en.ctv.by/en/1441192365-alexander-lukashenko-president-xi-jinping-hold-talks-in-beijing>, [dostęp: 15 października 2017]; *Belarusian military in Beijing parade to mark WWII anniversary*: <http://eng.belta.by/society/view/belarusian-military-in-beijing-parade-to-mark-wwii-anniversary-84179-2015>, [dostęp: 15 października 2017].

94 B. An, *Xi says Belarus is a good partner*: http://www.chinadaily.com.cn/china/2016-09/30/content_26944007.htm, [dostęp: 15 października 2017]; *Alexander Lukashenko to hold talks with Xi Jinping in Beijing*: <http://eng.belta.by/president/view/alexander-lukashenko-to-hold-talks-with-xi-jinping-in-beijing-94894-2016/>, [dostęp: 15 października 2017].

95 *Participation in Belt and Road roundtable summit in Beijing*: http://president.gov.by/en/news_en/view/participation-in-belt-and-road-roundtable-summit-in-beijing-16197/, [dostęp: 15 października 2017]; *Lukashenko partakes in Belt and Road Forum in Beijing*: <http://eng.belta.by/president/view/lukashenko-partakes-in-one-belt-one-road-summit-in-beijing-101235-2017/>, [dostęp: 15 października 2017].

96 R. Czachor, *Polityka zagraniczna...*, s. 199.

97 K. Andrijauskas, op. cit., s. 119.

98 *Belarus Export US\$...*, op. cit.; *Belarus Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015*: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BLR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>, [dostęp: 15 października 2017].

99 *China Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015*: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPR-TRD-VL>, [dostęp: 15 października 2017]; *China Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015*: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>, [dostęp: 15 października 2017].

perspektyw, zaś wyciągnięcie wniosków co do tego, która z nich jest bliższa prawdy, zamierza pozostawić czytelnikowi. Powody rzeczonych rozbieżności mogą być wszelakie, począwszy od zastosowania odmiennej metodologii po chęć propagandowego wykorzystania danych przy realizacji zamierzonych celów politycznych. W tym ujęciu Mińskowi (oraz innym krajom rozwijającym się) mogłoby zależeć na zawyżaniu rzeczywistej wielkości wymiany, celem politycznego zdyskontowania też jako sukcesu władzy. Jednocześnie Pekin, który jak do tej pory skutecznie realizował politykę „utrzymywania niskiego profilu”¹⁰⁰, może chcieć celowo umniejszać swoje sukcesy gospodarcze na świecie. Są to oczywiście spekulacje, choć zdaniem autora oparte na względnie racjonalnych i wiarygodnych przesłankach.

Podczas czwartej wizyty prezydenta Łukaszenki w Pekinie (2010 rok) udało mu się uzyskać obietnicę chińskich inwestycji w infrastrukturę transportową (modernizacja dróg oraz linii kolejowych, a także stołecznego lotniska) i przesyłową oraz przemysł lekki o łącznej wartości 3,5 mld dolarów. Miały one być sfinansowane z przyznanych Białorusi w 2009 i 2010 roku chińskich kredytów w wysokości 15 mld dolarów¹⁰¹. Kolejna wizyta (lipiec 2013) zaowocowała podpisaniem umowy o strategicznym partnerstwie oraz zawarciem porozumień gospodarczych o wartości przekraczającej 1,5 mld dolarów¹⁰².

1.1 Park przemysłowy Wielki Kamień oraz chińskie samochody z Borysowa

Jeszcze w 2010 roku podpisano w Pekinie porozumienie o utworzeniu¹⁰³ pod Mińskiem parku przemysłowego Wielki Kamień, wraz z miasteczkiem dla 150 tysięcy mieszkańców. Budowa ma potrwać do 2030 roku i pochłonąć 5 mld dolarów pochodzących z kredytów udzielonych przez banki chińskie (m. in. wspomniany jeszcze we wstępie do badań China Development Bank¹⁰⁴). Spółka zarządzająca kompleksem Industrial Park Development Co., w 60% ma być własnością chińskiej państwowej korporacji China National Machinery Industry Corporation (SINOMACH)¹⁰⁵, resztę udziałów posiadać zaś będzie rząd w Mińsku. Inwestycja ma przynieść Białorusi rocznie 50 mld dolarów wpływów do budżetu (które to szacunki zdaniem autora wydają się jednak przesadzone, biorąc pod uwagę, iż całe białoru-

100 M. Kaczmarek, *Jedwabna globalizacja...*, s. 11; za jej ideowego ojca można chyba uznać Deng Xiaopinga, który sformułował słynną doktrynę „24 znaków”, będącą swoistym testamentem dla kolejnych generacji chińskich przywódców. W jej myśl mieli oni „obserwować spokojnie, zabezpieczyć naszą pozycję, działać ostrożnie, skrywać nasze możliwości zyskując czas, nie afiszować się z naszą potęgą i nie aspirować do przywództwa”; cyt. za: P. Sokala, op. cit., s. 33.

101 A. Kublik, *Białoruś staje się chińskim przyczółkiem w Europie Środkowej*: http://wyborcza.biz/biznes/1,147743,8502597,Bialorus_staje_sie_chińskim_przyczółkiem_w_Europie.html?disableRedirects=true, [dostęp: 15 października 2017]; A. Pisalnik, *Czy Łukaszenko zamieni Moskwę na Pekin?*: <http://www.rp.pl/artykul/514585-Czy-Lukaszenko-zamieni-Moskwe-na-Pekin-.html>, [dostęp: 15 października 2017]; Ł. Kobeszko, *Ekspres Mińsk-Pekin rusza z peronu*: <http://www.psz.pl/124-polityka/lukasz-kobeszko-ekspres-minsk-pekina-rusza-z-peronu>, [dostęp: 15 października 2017]; R. Czachor, *Polityka zagraniczna...*, s. 200-201.

102 A. Dyner, *Chiny – kolejny „strategiczny” partner Białorusi?*: <http://www.eastbook.eu/2013/07/23/chiny-kolejny-strategiczny-partner-bialorusi/>, [dostęp: 15 października 2017]; *President Xi Jinping Holds Talks with President Lukashenko of Belarus Announcing to Establish China-Belarus Comprehensive Strategic Partnership*: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zxjg_663340/dozys_664276/gjlb_664280/3140_664302/3142_664306/t1059620.shtml, [dostęp: 15 października 2017]; X. Li, *China, Belarus commit to plans*: http://europe.chinadaily.com.cn/china/2013-07/18/content_16791714.htm, [dostęp: 15 października 2017].

103 *Archive*: <http://www.industrialpark.by/en/archive/2010>, [dostęp: 15 października 2017].

104 *Ibidem*.

105 *Ibidem*.

skie PKB wyniosło w 2015 roku ok. 56,5 mld dolarów¹⁰⁶) i ma szansę stać się prawdopodobnie najbardziej widowiskową chińską inwestycją w tym kraju, a być może także w całej Europie Środkowej i Wschodniej¹⁰⁷. Chiny partycypując w inwestycji liczą zapewne na możliwość eksportu na rynki Rosji, Kazachstanu, Armenii i Kirgistanu, z którymi Mińsk należy wspólnie do Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG)¹⁰⁸ i które to kraje w 2015 były odbiorcami przeszło 40% białoruskiego eksportu¹⁰⁹. Ponadto należy pamiętać, iż Park znajduje się jedynie 250 km od wschodniej granicy UE, a prowadzące doń drogi oraz linie kolejowe mają być zmodernizowane w ramach chińskich pożyczek na rozwój infrastruktury. Pozwala to z dużą dozą prawdopodobieństwa założyć, iż eksport na rynki wspólnotowe będzie jednak kluczowym celem firm inwestujących na terenie specjalnej strefy ekonomicznej¹¹⁰. Warto w tym kontekście pamiętać, iż 28 państw Unii Europejskiej odpowiada już za blisko 1/4 białoruskiego eksportu, ponadto odsetek ten dynamicznie rósł w ostatnich latach¹¹¹.

Kolejną sztandarową chińsko-białoruską inwestycją ma stać się montażownia samochodów osobowych marki Geely. Udziały w spółce posiadają białoruskie zakłady BielAZ (50% udziałów), właściciel praw do marki Geely, koncern Zhejiang Geely Holding Group Co. Ltd. (32,5 %) oraz wspólne konsorcjum obu państw: Sojuzawtotechnologii (17,5 %). Docelowo w zakładach, które kosztem ćwierć miliarda dolarów powstać mają pod białoruskim Borysowem, wytwarzanych ma być do 120 tysięcy sztuk różnych modeli samochodów chińskiej marki. Warto zaznaczyć, iż montowany tu od 2013 roku w wynajmowanych halach, sedan Geely SC7 (pierwszy model w ofercie) został wyceniony przez producenta na blisko 13 tysięcy dolarów¹¹².

Wydaje się, iż chińsko-białoruskie przedsięwzięcie motoryzacyjne ma dla prezydenta Aleksandra Łukaszenki wymiar raczej propagandowy – korelując średni dochód na Białorusi, który nieznacznie przekracza równowartość 400 USD¹¹³ i cenę chińskich samochodów, trudno spodziewać się realizacji scenariusza w ramach którego w najbliższym czasie zmotoryzują one kraj. Z drugiej strony Chiny niewątpliwie zyskują kolejny przyczółek w ramach gospodarczej ekspansji na kontynencie europejskim. Działalność w ramach wspomnianej wcześniej Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej pozwoli montowanym pod Borysowem samochodom

106 *World Development Indicators...* op. cit.

107 R. Szoszyn, *Białoruś prowincją Chin?*: <http://www.rp.pl/artukul/1040052-Bialorus-prowincja-Chin.html>, [dostęp: 15 października 2017]; *Chiny zbudują duże miasto na Białorusi. Ma być „bramą do Europy”*: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/chiny-zbuduja-duze-miasto-na-bialorusi-ma-byc-brama-do-euroipy,329182.html>, [dostęp: 15 października 2017]; *China-Belarus industrial park to play important role in Silk Road initiative*: http://www.chinadaily.com.cn/world/2015xiattendwwii/2015-05/11/content_20680375.htm, [dostęp: 15 października 2017].

108 Zob. więcej: J. Strzelecki, *Eurazjatycka Unia Gospodarcza: czas kryzysu*, „Komentarze OSW” 2016, nr 195, s. 1-8; P. Świeżak, *Unia Celna – między mirażem „wschodniej Unii Europejskiej” a widmem „nowego ZSRR”*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2013, nr 28, s. 7-32.

109 *Belarus Export Partner Share...*, op. cit.

110 R. Szoszyn, op. cit.; *Belarus, China into active phase of Great Stone project*: <http://en.ctv.by/en/1501668545-belarus-china-into-active-phase-of-great-stone-project>, [dostęp: 15 października 2017].

111 *Belarus Export Partner Share...*, op. cit.

112 A. Wojcieszak, *Chińczycy produkują na Białorusi*: <https://www.log24.pl/artykuly/chinczycy-produkuja-na-bialorusi,5122>, [dostęp: 15 października 2017]; *China's Geely cars start sale in Belarus*: http://www.chinadaily.com.cn/business/2013-03/29/content_16356671.htm, [dostęp: 15 października 2017]; *W lutym chińsko-białoruskie samochody osobowe*: <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/773262,W-lutym-chinskobialoruskie-samochody-osobowe>, [dostęp: 15 października 2017]; zob. też oficjalną stronę zakładów BelGee: <http://belgee.by/>, [dostęp: 15 października 2017].

113 D. Zankiewicz, *Wynagrodzenia jawne, a ukryte na Białorusi*: <https://wynagrodzenia.pl/artukul/wynagrodzenia-jawne-a-ukryte-na-bialorusi>, [dostęp: 15 października 2017].

konkurować na tamtejszych rynkach z produktami rosyjskiego przemysłu motoryzacyjnego. Należy jednak zwrócić uwagę, iż również ich siła nabywczą jest relatywnie niewielka – wysokość średniej pensji np. w Rosji nieustannie maleje, wobec czego co raz bliżej jej do poziomu białoruskiego¹¹⁴. Logiczną wydaje się więc konkluzja, iż w perspektywie kilku najbliższych lat chińsko-białoruska spółka, będzie dążyć do rozwinięcia swojej działalności eksportowej raczej na rynki państw UE. Pogląd ten jest tym bardziej uprawniony, iż w ostatnich miesiącach kraje europejskie zmieniają swoje podejście do kwestii handlu i relacji z Mińskiem, czego bezpośrednią przyczyną jest ewidentne zaangażowanie Rosji w wojnę na Ukrainie i co za tym idzie znaczący spadek zaufania do Moskwy. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można więc założyć, iż montowane/produkowane na Białorusi samochody będą w przyszłości jednym z elementów chińskiej ekspansji na rynki europejskie.

1.2 Chińsko-Białoruski Międzyrządowy Komitet Współpracy

Rok 2014 w relacjach chińsko-białoruskich zapisał się m. in. powołaniem Międzyrządowego Komitetu Współpracy. W jego skład weszło pięć komisji: ds. handlu i współpracy gospodarczej, współpracy naukowo-technicznej, a także ds. edukacji, kultury oraz bezpieczeństwa. W związku z pierwszym posiedzeniem komitetu wicepremier Anatolij Tozik udał się na początku września 2014 roku do Pekinu¹¹⁵. Agenda spotkania dotyczyła współpracy w dziedzinie gospodarki, bezpieczeństwa, nowych technologii oraz kultury. Zasiadający w Komitecie z ramienia chińskiego Biura Politycznego Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Chin Meng Jianzhu w wypowiedzi dla gazety Global Times powstanie kolejnego chińsko – białoruskiego organu konsultacyjnego określił mianem „(...) znaczącego kroku do wdrożenia porozumienia między przywódcami obu krajów (...)”. Jednocześnie podkreślił, iż „Chiny są gotowe do współpracy z Białorusią w celu zapewnienia Komitetowi możliwości odgrywania roli koordynatora ich wspólnego działania oraz aby promować rozwój dwustronnych relacji i ich awans na nowy poziom”¹¹⁶. Natomiast wicepremier Anatolij Tozik zadeklarował, iż jego rząd „(...) przykłada dużą wagę do rozwoju relacji z Chinami (...)”, które określił mianem „(...) bliskiego przyjaciela i wiarygodnego partnera [Białorusi] (...)”. Kolejne spotkanie Komitetu odbyło się w 2016 roku, tym razem na Białorusi¹¹⁷. Pozbawione konkretnych wypowiedzi dyplomatów czy brak szczegółowych informacji o wynikach spotkania mogą sugerować, iż Międzyrządowy Komitet Współpracy będzie typowym forum dialogu, bez możliwości realnego kreowania polityki. Z drugiej strony należy zwrócić uwagę, iż w pracach

114 *Pensje Rosjan mocno w dół. „Ludzie nauczą się kontrolować swoje apetyty”*: <http://tvn24bis.pl/ze-swiatea,75/spadek-zarobkow-w-rosji-przecietna-pensja-to-teraz-500-dolarow,520852.html>, [dostęp: 15 października 2017]; *Zarobki w Rosji. Średnia pensja mniejsza niż w Chinach*: <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artkul/zarobki-w-rosji-srednia-pensja-mniejsza-niz,12,0,2086412.html>, [dostęp: 15 października 2017].

115 *China, Belarus discuss cooperation*: <http://www.globaltimes.cn/content/879986.shtml>, [dostęp: 16 października 2017]; *China, Belarus vow to strengthen infrastructure cooperation*: http://english.gov.cn/premier/news/2014/09/24/content_281474989118657.htm, [dostęp: 16 października 2017]; *Belarus-China cooperation committee to convene on 4 September*: <http://www.belaruschina.by/en/news/2014/September/01September-1400.html>, [dostęp: 16 października 2017].

116 *China, Belarus discuss cooperation... op. cit.*

117 *Belarus-China intergovernmental committee for cooperation to convene on 18 August*: http://www.belarus.by/en/government/events/belarus-china-intergovernmental-committee-for-cooperation-to-convene-on-18-august_i_44199.html, [dostęp: 16 października 2017]; *Second session of the Belarusian-Chinese Intergovernmental Committee for Cooperation*: http://mfa.gov.by/en/press/news_mfa/aea045339b796c2.html, [dostęp: 16 października 2017].

Komitetu biorą udział ministrowie kluczowych resortów (gospodarki, spraw zagranicznych), zaś stroną chińską dwukrotnie już reprezentował cytowany powyżej Meng Jianzhu. Notabene mający 70 lat Meng jest niezwykle ciekawą osobą – za kadencji poprzedniego przewodniczącego ChRL pełnił funkcję ministra bezpieczeństwa publicznego, choć w wyniku sławnego „upadku” Bo Xilaila jego pozycja znacząco osłabła¹¹⁸. Jednakże w przeciwieństwie do swojego poprzednika na stanowisku ministerialnym, uniknął on wyroku dożywocia za rzekome przestępstwa korupcyjne¹¹⁹ i po zmianie na szczytach władzy został przewodniczącym wpływowej Centralnej Komisji ds. Politycznych i Prawnych przy Komunistycznej Partii Chin. Nazywany przez media z Hong Kongu mianem „cara bezpieczeństwa”, zarazem chwalony przez nie za krytykę wymierzoną w członków KPCh, którzy instruowali sędziów co do tego jak mają orzekać w konkretnych sprawach¹²⁰. Meng zasłynął jednocześnie propozycją wykorzystania sztucznej inteligencji, która niczym w hollywoodzkiej superprodukcji Raport mniejszości, ma przewidywać przestępstwa, zanim te zostaną popełnione¹²¹. Możliwe, iż desygnowanie Meng Jianzhu było swego rodzaju przejawem jego degradacji w strukturach KPCh lub też współpraca w ramach Komitetu w mniejszym stopniu obejmuje sferę gospodarczą czy kulturalną, lecz raczej dotyczy bezpieczeństwa wewnętrznego – choć znów to tylko czyste spekulacje.

1.3 Zarys relacji politycznych

Pod koniec września 2014 roku do Mińska przyjechał wicepremier ChRL Zhang Gaoli¹²². Według gazety Global Times kilkudniowy pobyt w stolicy Białorusi obfitował w spotkania z najważniejszymi urzędnikami tego kraju, m. in. z prezydentem Aleksandrem Łukaszenką oraz premierem Michaiłem Miasnikowiczem. W trakcie rozmowy z głową państwa białoruskiego, wicepremier Zhang oświadczył, iż „Chiny przywiązują dużą wagę do stosunków z Białorusią, które zostały ulepszone do poziomu strategicznego partnerstwa w lipcu 2013 roku i od tego czasu weszły w nową erę (...)”. Jednocześnie zabrał on głos w kwestii politycznej współpracy Chin i Białorusi na arenie międzynarodowej mówiąc, iż „(...) muszą [oba kraje] popierać się w kwestiach dotyczących ich podstawowych interesów, w tym niezależności, suwerenności i integralności terytorialnej; wspierać wybraną przez każdą ze stron ścieżkę rozwoju, system polityczny, politykę wewnętrzną i zewnętrzną oraz pomóc sobie

118 J. Page, *China Reins In New Security Boss's Clout*: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323622904578128683521454390>, [dostęp: 16 października 2017].

119 T. Phillips, *China's former security chief given life sentence for corruption*: <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/11/chinas-former-security-chief-given-life-sentence-for-corruption>, [dostęp: 16 października 2017]; M. Forsythe, *Zhou Yongkang, Ex-Security Chief in China, Gets Life Sentence for Graft*: <https://www.nytimes.com/2015/06/12/world/asia/zhou-yongkang-former-security-chief-in-china-gets-life-sentence-for-corruption.html>, [dostęp: 16 października 2017].

120 Z. Keith, *Security tsar Meng Jianzhu criticises interference in court proceedings*: <http://www.scmp.com/news/china/article/1123355/security-tsar-meng-jianzhu-criticises-interference-court-proceedings>, [dostęp: 16 października 2017].

121 C. Mortimer, *China's security boss planning to use AI to stop crime before it even happens*: <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/china-ai-crimes-before-happen-artificial-intelligence-security-plans-beijing-meng-jianzhu-a7962496.html>, [dostęp: 16 października 2017].

122 *Belarus vow to enrich partnership with closer cooperation*: <http://www.globaltimes.cn/content/883911.shtml>, [dostęp: 16 października 2017]; *Zhang Gaoli Visits Belarus*: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1196782.shtml, [dostęp: 16 października 2017].

wzajemnie w rozwoju kraju.”¹²³. Rafał Czachor zwraca uwagę, iż Republika Białoruś stawia na wielowektorowość w polityce zagranicznej, a jej specyficznym przejawem jest wysoko cenione strategiczne partnerstwo z Chińską Republiką Ludową¹²⁴. Prezydent Białorusi na spotkaniu z gościem z Państwa Środka podkreślił, iż jego kraj „(...) jest gotów do współpracy z Chinami w celu uchwycenia przełomowych możliwości w rozwoju stosunków dwustronnych, a także dąży do kolejnych osiągnięć w przyjaznej współpracy między oboma krajami.”¹²⁵.

Pekin dzięki swoim inwestycjom, pożyczkom i pomocy dla krajów rozwijających się (o których często zapomniano Stany Zjednoczone, Unia Europejska czy Rosja), może liczyć na, w znacznej mierze bezwarunkowe, ich poparcie na arenie międzynarodowej. Warto przypomnieć, iż w trakcie wizyty wiceprzewodniczącego ChRL Xi Jinpinga na Białorusi w marcu 2010 roku, zapowiedział on wsparcie dla Mińska podczas debaty na forum ONZ poświęconej sytuacji na Białorusi. Pekin wielokrotnie rewanżował się politycznym poparciem reżimu Łukaszenki w kłopotliwych dla niego momentach, stale przy tym podkreślając, iż sytuacja na Białorusi jest jej wewnętrzną sprawą¹²⁶. Prezydent zrewanżował się ówczesznie Xi Jinpingowi, oświadczając, iż Mińsk przeciwstawi się zorganizowaniu debaty na temat niepodległości Tajwanu¹²⁷. Należy pamiętać, iż Białoruś nieodmiennie stoi na stanowisku, iż są tylko „jedne Chiny”, a Tajwan jest ich częścią.

Innym ciekawym epizodem w ramach dwustronnej współpracy politycznej było spotkanie Wiktora Humińskiego z Luo Haocaiem w 2012 roku, o którym poinformowały polskie media¹²⁸. Przewodniczący izby niższej białoruskiego parlamentu wraz z przewodniczącym chińskiego Towarzystwa ds. Praw Człowieka zapowiedzieli nawiązanie dwustronnej współpracy w dziedzinie ochrony praw człowieka. Warto przypomnieć, iż oba państwa były krytykowane wielokrotnie przez Amnesty International¹²⁹. Natomiast w rankingu Freedom House w roku 2016 uzyskały odpowiednio 16 (Chiny) i 17 punktów (Białoruś)¹³⁰, które to wyniki plasują je minimalnie powyżej Arabii Saudyjskiej (10 pkt.) i na jednym poziomie z Iranem i Jemenem (17 pkt.). Lepsze wyniki uzyskały Libia (20 pkt.), Rosja (22 pkt.) i Kazachstan (24 pkt.)¹³¹. Rok później Białoruś otrzymała 20, zaś ChRL 15 punktów, podobną punktację uzyskał Iran (17 pkt.), Rosja (20 pkt.) czy Kazachstan (22 pkt.)¹³². Wydaje się, iż kluczowa we wspólnej deklaracji jest

123 *China, Belarus vow...* op. cit.

124 R. Czachor, *Główne kierunki polityki zagranicznej Republiki Białoruś w okresie prezydentury A. Łukaszenki w latach 1994-2011*, „Wschodnioznawstwo” 2011, s. 20.

125 *China, Belarus vow...* op. cit.

126 R. Czachor, *Polityka zagraniczna...*, s. 196-197.

127 Ł. Kobeszko, *Białoruś i Chiny bliskimi sojusznikami*: <http://www.psz.pl/162-wschod/bialorus-i-chiny-bli-skimi-sojuszniakami>, [dostęp: 16 października 2017].

128 *Białoruś opowie Chińczykom jak broni praw człowieka*: <https://www.wprost.pl/swiat/326477/Bialorus-opowie-Chinczykom-jak-broni-praw-czlowieka.html>, [dostęp: 16 października 2017]; *Białoruś i Chiny chcą współpracować w dziedzinie praw człowieka*: <https://wiadomosci.wp.pl/bialorus-i-chiny-chca-wspolpracowac-w-dziedzynie-praw-czlowieka-6082127387001985a>, [dostęp: 16 października 2017].

129 *Amnesty International Report 2015/16. The State of the World's Human Rights*: <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL1025522016ENGLISH.PDF>, [dostęp: 16 października 2017], s. 84-86, 117-122; *Amnesty International Report 2016/17. The State of the World's Human Rights*: <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL1048002017ENGLISH.PDF>, [dostęp: 16 października 2017], s. 82-84, 118-123.

130 W skali -1 – 100 punktów. Im mniej punktów tym mniej „wolności” w danym państwie.

131 *Freedom in the World 2016*: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2016>, [dostęp: 16 października 2017].

132 *Freedom in the World 2017*: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2017>, [dostęp: 16 października 2017].

wyrażona praktycznie wprost motywacja do współpracy w postaci obawy przed wykorzystywaniem praw człowieka przez państwa Zachodu jako pretekstu do angażowania się w sprawy wewnętrzne Chin i Białorusi. Ta silna obawa daje się dość często zauważyć w wypowiedziach pekińskich decydentów, którzy najwidoczniej boją się, powtórzenia krymskiego scenariusza w Azji. Szerzej o tym w rozdziale poświęconym stosunkom chińsko-ukraińskim. Lekko cynicznie można podsumować powyższą deklarację stwierdzeniem, iż najbardziej widocznym przejawem rzeczzonej współpracy było wsparcie, jakiego w 2016 roku Chiny udzieliły Białorusi na forum ONZ podczas debaty nt. sytuacji praw człowieka w tym kraju¹³³.

1.4 Miejsce Białorusi w ramach projektu Nowego Jedwabnego Szlaku

Podczas wspomnianej wcześniej wizyty chińskiego wicepremiera Zhanga Gaoli na Białorusi, doszło również do jego spotkania z premierem, Michailem Miasnikowiczem, w trakcie którego sygnowano dokumenty dotyczące wzajemnej wymiany handlowej i kulturalnej oraz rozmawiano na temat planów uruchomienia Nowego Jedwabnego Szlaku¹³⁴. Ten sztandarowy projekt przewodniczącego Xi Jinpinga ma na celu znaczące ułatwienie, a co za tym idzie intensyfikację wymiany handlowej pomiędzy Państwem Środka, a Europą i Azją Centralną. Według zapowiedzi Chińczyków, NJS połączy oba kontynenty lądem i morzem poprzez sieć dróg, linii kolejowych i rurociągów oraz portów (morskich i lotniczych) czy terminali przeładunkowych¹³⁵. Cały projekt ma kosztować od kilkuset miliardów do nawet kilku bilionów dolarów¹³⁶ – tyle mają pochłonąć kompleksowe inwestycje związane z rozbudową infrastruktury wzdłuż Jednego Pasa, Jednego Szlaku. Taka skala zaangażowania powinna przyczynić się do zacieśnienia relacji i poprawy wizerunku Chin pośród społeczeństw krajów tranzytowych. Siłą rzeczy NJS stanie się ważnym narzędziem chińskiego soft power. Pekin będzie mógł zaprezentować swoje działania jako dążenie do powszechnego dobrobytu wszystkich państw w obrębie Inicjatywy Pasa i Szlaku, a nie jako realizację swoich partykularnych interesów. Warto podkreślić, iż jak do tej pory Chiny pomimo sporych nakładów na rzecz poprawy własnego wizerunku na świecie¹³⁷, tracą powszechną sympatię i wzbudzają coraz większą nieufność¹³⁸. Sam projekt Nowego Jedwabnego Szlaku pomimo hucznych zapowiedzi jest wciąż w pewnym sensie enigmą i nawet pomimo tego, iż w tegorocznej inauguracji Forum Pasa i Szlaku w Pekinie

133 *Statement by Mr. Yang Junzhi of the Chinese delegation at the Interactive Dialogue with the Special Rapporteur on the situation of human rights in Belarus at the Third Committee*: <http://www.china-un.org/eng/hyfy/t1411194.htm>, [dostęp: 16 października 2017].

134 *China, Belarus vow...* op. cit.

135 Zob. Rysunek 1. Planowany przebieg Nowego Jedwabnego Szlaku z Chin do Europy; Rysunek 2. Planowany przebieg Nowego Jedwabnego Szlaku z Chin do Europy; Co raz częściej pojawiają się głosy o planach wydłużenia morskiej odnogi Szlaku do Afryki (zob. Rysunek 2.), a być może i Ameryki Południowej.

136 B. Góralczyk, *Co Polska przywiezie z pierwszego szczytu Nowego Jedwabnego Szlaku*: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/co-polska-przywiezie-ze-pierwszego-szczytu-dotyczacego-nowego-jedwabnego-szlaku/>, [dostęp: 16 października 2017]; M. Druś, *Credit Suisse: ponad 500 mld USD inwestycji Chin w „Nowy Jedwabny Szlak”*: <https://www.pb.pl/credit-suisse-ponad-500-mln-usd-inwestycji-chin-w-nowy-jedwabny-szlak-860753>, [dostęp: 16 października 2017]; S. Niewiński, *Projekt „Belt&Road” jako chińska próba ograniczenia amerykańskich wpływów*: <http://peoplessquare.pl/2017/01/09/projekt-beltroad-jako-chinska-proba-ograniczenia-amerykanskich-wplywow/>, [dostęp: 16 października 2017].

137 M. in. poprzez wspomnianą wcześniej dynamicznie rozwijającą się sieć Instytutów Konfucjusza.

138 J. Trzcinańska, *Miękka siła jako narzędzie polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej i Republiki Korei*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2016, nr 9, s. 127; K. Godlewski, *Media w Chinach: Internetowa rewolucja i rządowa reakcja*, „Global Media Journal” 2010, nr 1 (6), s. 46.

udział wzięły delegacje z przeszło 70 krajów, w tym niemal 30 głów państw¹³⁹, to wciąż tak naprawdę niewiele wiemy na temat tego jaki będzie jego ostateczny kształt¹⁴⁰. Białoruś ma być najprawdopodobniej jednym z krajów, przez który będzie przebiegać lądowa odnoga szlaku, zapewne stąd temat ten zajął ważne miejsce podczas wspomnianych wcześniej rozmów premierów Chin i Białorusi. Sama wizyta Zhanga Gaoli w 2014 roku niewątpliwie miała charakter mocno kurtuazyjny i była swoistym przygotowaniem przed przyjazdem przewodniczącego Xi Jinpinga osiem miesięcy później. Należy jednak podkreślić, iż według doniesień polskich mediów, zakończyła się ona porozumieniem o otwarciu kolejnych linii kredytowych dla Białorusi o wartości 1 mld dolarów, które mają zostać przeznaczone na rozbudowę infrastruktury oraz wsparcie małych i średnich przedsiębiorstw¹⁴¹.

1.5 Kanał Nikaraguański

Autor postanowił w niniejszym opracowaniu odnieść się do kwestii Kanału Nikaraguańskiego, gdyż mógł on stać się interesującym case study, pokazującym jak przy niezwykle ważkim geopolitycznie projekcie Chin współpracują ze swoimi mniejszymi partnerami. Przekopanie, kosztem 50 mld dolarów, nowej liczącej blisko 280 km drogi wodnej pomiędzy Oceanami Atlantyckim i Spokojnym miało rozpocząć się w grudniu 2014 roku i zakończyć do 2019 lub 2020 roku. Zarejestrowana w Hong Kongu spółka Hong Kong Nicaragua Canal Development Investment Company (HKNDIC). HKNDIC będąca własnością pochodzącego z Pekinu chińskiego biznesmena Wang Jinga. Jeszcze w 2013 roku otrzymała koncesję na budowę i zarządzanie Kanałem przez sto lat¹⁴². Wydaje się jednak, iż koncepcja, uzgodnienia polityczne oraz wykonanie inwestycji, mającej bądź co bądź poważne geopolityczne konsekwencje, nie mogło być jednak jedynie dziełem prywatnej firmy – zakulisowe działania Pekinu są w tej sprawie bardzo prawdopodobne¹⁴³. U podstaw tego skomplikowanego rozwiązania leży zapewne fakt, iż Nikaragua jako jedyną reprezentację Chin uznaje rząd w Tajpej¹⁴⁴. Warto jednak zaznaczyć, iż po upływie blisko trzech lat od zakładanego terminu rozpo-

139 *Chiny: Premier Beata Szydło na międzynarodowym Forum Pasa i Szlaku*: <http://telewizjarepublika.pl/chiny-premier-beata-szydlo-na-miedzynarodowym-forum-pasa-i-szlaku,48531.html>, [dostęp: 16 października 2017]; B. Góralczyk, *Co Polska przywiezie...*

140 Zob. więcej: M. Kaczmarek, *Nowy Jedwabny Szlak: uniwersalne narzędzie chińskiej polityki*, „Komentarze OSW” 2015, nr 161, s. 1-9; *Idem*, *Jedwabna globalizacja...*, *passim*; A. Nobis, *Nowy Jedwabny Szlak: nowa globalizacja?*, „The Polish Journal of the Arts and Culture. New Series” 2016, 2 (4), s. 27-46; *Idem*, *Krótki przewodnik po Nowym Jedwabnym Szlaku*, Wrocław 2017, *passim*; M. Zaremba, *Nowy Jedwabny Szlak jako instrument chińskiej ekspansji we współczesnej gospodarce światowej*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze” 2017, nr 6, s. 198-206; M. Adamczyk, *Globalizacja rodem z Chin...*, s. 123-139.

141 *Chiny zainwestują w Białoruś miliard dolarów*: <http://wgospodarce.pl/informacje/16412-chiny-zainwestuja-w-bialorus-miliard-dolarow>, [dostęp: 16 października 2017].

142 *HKND Group Successfully Obtains Exclusive Right to Develop and Manage Nicaragua Grand Canal for 100 Years*: <http://hknd-group.com/portal.php?mod=view&aid=44>, [dostęp: 17 października 2017].

143 Zob. więcej na temat Kanału: J. Watts, *Land of opportunity – and fear – along route of Nicaragua’s giant new canal*: <https://www.theguardian.com/world/2015/jan/20/-sp-nicaragua-canal-land-opportunity-fear-route>, [dostęp: 17 października 2017]; *Idem*, *\$50bn Nicaragua canal postponed as Chinese tycoon’s fortunes falter*: <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/27/nicaragua-canal-postponed-chinese-tycoon>, [dostęp: 17 października 2017];

144 L. Chung, *Will Nicaragua be next to break ties with Taiwan?*: <http://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/2060218/will-nicaragua-be-next-break-ties-taiwan>, [dostęp: 17 października 2017]; D. Graham, *Nicaragua, seeking China’s investment in transoceanic canal, says it wants more international recognition for Taiwan*: <http://www.businessinsider.com/t-nicaragua-pledges-to-fight-for-taiwan-recognition-on-global-stage-2017-1?IR=T>, [dostęp: 17 października 2017].

częcia prac, budowa Kanału wciąż nie ruszyła¹⁴⁵. W międzyczasie przez kraj przetoczyła się fala protestów wywłaszczanych mieszkańców i ekologów¹⁴⁶, zaś Wang Jing podczas niesławego krachu na chińskiej giełdzie na przełomie lat 2015-2016, miał stracić rzekomo ponad 80% swojego majątku¹⁴⁷. Wang to kolejna ciekawa i tajemnicza postać w chińskim establishmentie – w nie do końca jasnych okolicznościach przed kilkoma laty stał się jednym z wielu chińskich miliarderów. Prawie równocześnie z projektem budowy kanału w poprzek Ameryki Środkowej, zaangażował się również w planowaną rozbudowę portu w Sewastopolu, który przerwała aneksja Krymu przez Rosję. Ostatnio miał związek z zakupem ukraińskich zakładów lotniczych Motor Sicz, którą to transakcję anulowała strona ukraińska¹⁴⁸. Rzekomym powodem wstrzymania (lub nawet anulowania) projektu Kanału Nikaraguańskiego, jeszcze przed jego faktycznym rozpoczęciem, miało być nawiązanie przez ChRL stosunków dyplomatycznych z Panamą – prawdopodobnie ułatwi to Chinom korzystanie z tamtejszej drogi wodnej bez potrzeby kosztownych inwestycji i ryzyka konfliktu ze Stanami Zjednoczonymi¹⁴⁹.

Mińsk aktywnie dążył do włączenia się w budowę Kanału, czego przejawem była m. in. podróż ministra spraw zagranicznych Władimira Makieja, który gościł w czerwcu 2014 roku w Ekwadorze i na Kubie, natomiast 18 i 19 czerwca przyjechał właśnie do Nikaragui. Białoruś choć relatywnie biedna, to posiada dobrze wykształconą kadrę inżynierską oraz odnoszące sukcesy na całym świecie zakłady produkujące wyspecjalizowany sprzęt transportowy o przeznaczeniu cywilnym i wojskowym firm BiełAZ i MAZ czy ciągniki rolnicze MTZ. To właśnie ciężki sprzęt białoruskiej proweniencji miał się stać zapleczem realizacji tego ogromnego projektu. Z oczywistych względów białoruskie wozydła jak na razie nie zagościły szerzej w Nikaragui. Oprócz zainteresowania budową nowej drogi wodnej, wyrażono również chęć

145 S. Daley, *Lost in Nicaragua, a Chinese Tycoon's Canal Project*: <https://www.nytimes.com/2016/04/04/world/americas/nicaragua-canal-chinese-tycoon.html>, [dostęp: 17 października 2017]; J.A. Silva, *No Trace of the Nicaraguan Inter-oceanic Canal*: <http://www.ipsnews.net/2017/04/no-trace-of-the-nicaraguan-interoceanic-canal/>, [dostęp: 17 października 2017]; A. Peralta, *Four Years Later, China-Backed Nicaragua Canal Struggles to Take Off the Ground*: <https://panamapost.com/adriana-peralta/2017/05/08/four-years-later-china-backed-nicaragua-canal-struggles-to-take-off-the-ground/>, [dostęp: 17 października 2017]; S. Gibbs, L. Elliott, *China puts Nicaraguan Canal plan on hold*: <https://www.thetimes.co.uk/article/china-puts-nicaraguan-canal-plan-on-hold-vnghd00r8>, [dostęp: 17 października 2017].

146 N. Lakhani, *Amnesty condemns 'campaign of harassment' against Nicaragua canal critics*: <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/03/daniel-ortega-nicaragua-canal-human-rights-violation>, [dostęp: 17 października 2017]; *Nicaragua: Country's future for sale as canal threatens thousands with forced eviction*: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/08/nicaragua-el-futuro-del-pais-en-venta-el-canal-amenaza-a-miles-de-personas-con-el-desalojo-forzoso/>, [dostęp: 17 października 2017].

147 S. Daley, op. cit.; T. Phillips, *Chinese mogul behind Nicaragua canal lost 85% of his fortune in stock market*: <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/02/chinese-mogul-behind-nicaragua-canal-lost-85-of-his-fortune-in-stock-market>, [dostęp: 17 października 2017].

148 Zob. więcej: M. Miller, *China's 'ordinary' billionaire behind grand Nicaragua canal plan*: <https://www.reuters.com/article/us-china-canal-insight/chinas-ordinary-billionaire-behind-grand-nicaragua-canal-plan-idUSBREA4309E20140504>, [dostęp: 17 października 2017]; *Kluczowa dla planów Macierewicza firma ma problem. Chińczycy wyprowadzali majątek*: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/chinczyki-w-firmie-motor-sicz-wyprowadzali-majatek-do-chin,773799.html>, [dostęp: 17 października 2017]; „FT”: *tajemnicza współpraca Chińczyków z ukraińską zbrojeniówką*: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/tajemnicza-wspolpraca-chinczykow-z-motor-sicz,779058.html>, [dostęp: 17 października 2017]; Z. Liu, *Chinese firm's stake in Ukraine military aircraft engine maker 'frozen'*: <http://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2111493/chinese-firms-stake-ukraine-military-aircraft-engine>, [dostęp: 17 października 2017].

149 E. Moreno, *Panama Just Forged Ties With China, While Ditching Relations With Taiwan*: <http://time.com/4815921/panama-china-taiwan-beijing-diplomacy/>, [dostęp: 17 października 2017]; R. Jennings, *After Panama, Who's Next To Cut Ties With Taiwan In Favor Of China?*: <https://www.forbes.com/sites/ralphjennings/2017/06/13/after-china-grabs-a-key-diplomatic-ally-to-spite-taiwan-heres-who-falls-next/#24ad619b45ee>, [dostęp: 17 października 2017].

zaangażowania się w rozwój rolnictwa w tym środkowoamerykańskim kraju¹⁵⁰.

1.6 Rok 2015 w relacjach Chin i Białorusi – czyżby przełom?

Rok 2015 obfitował w stosunkach chińsko-białoruskich w wiele ważkich wydarzeń, których ukoronowaniem była majowa wizyta przewodniczącego Xi Jinpinga w Mińsku. Jak wcześniej wspomniano, nie była to pierwsza podróż tego polityka na Białoruś, wcześniej gościł w tym kraju w marcu 2010 roku, jeszcze jako wiceprzewodniczący ChRL. Warto podkreślić, iż ówczesny pobyt zakończył się nie tylko obietnicą wsparcia politycznego, ale również podpisaniem porozumień dotyczących modernizacji infrastruktury transportowej i przesyłowej na Białorusi oraz przyznaniem na ten cel kredytów w wysokości 1 mld dolarów¹⁵¹.

W kwietniu, miesiąc przed wizytą przewodniczącego, w Mińsku przebywał minister spraw zagranicznych ChRL Wang Yi. W trakcie spotkania z nim, prezydent Aleksander Łukaszenka wyraził głębokie zainteresowanie inwestycjami chińskiego sektora bankowego¹⁵². Warto podkreślić, iż nie pierwszy raz decydenci w Mińsku zabiegali o bezpośrednie zaangażowanie chińskich banków. Podobne rozmowy według strony białoruskiej były prowadzone już w 2010 roku¹⁵³. Z chińskim MSZ rozmawiał również jego białoruski odpowiednik Władimir Makiej, który po spotkaniu oświadczył, że Białoruś jest gotowa przystąpić do projektu Pasa Ekonomicznego Szlaku Jedwabnego¹⁵⁴. W połowie kwietnia prezydent Łukaszenka spotkał się również z chińskim ministrem handlu Zhong Shanem. Jak podaje chińska prasa, prezydent miał oświadczyć, iż „Białoruś jest w pełni zdeterminowana, by znacząco zwiększyć wysokość swojego handlu, a w pierwszej kolejności eksport do Chin”¹⁵⁵. Wypowiedź ta ma prawdopodobnie związek z niekorzystnym bilansem handlowym między obydwooma krajami, w ramach którego ok. 75% (według danych chińskich niecałe 60%) obrotów stanowił w 2015 roku import chińskich towarów na rynek białoruski¹⁵⁶. Jak pokazuje przykład Stanów Zjednoczonych nawet dla generalnie zdrowej i silnej gospodarki takowa dysproporcja w handlu jest wielce szkodliwa i w dłuższym okresie czasu nie do utrzymania¹⁵⁷. W sytuacji problemów gospodarczych Białorusi spowodowanych znaczącym spadkiem wartości rubla oraz kryzysem na rosyjskim i ukraińskim rynku zbytu, jest to problem niewątpliwie istotny. Pozostałe tematy jakie były

150 I. Gubarevich, *Belarus Prioritises Latin America, Talks to the US, Influences Development Goals – Belarus Foreign Policy Digest*: <https://belarusdigest.com/story/belarus-prioritises-latin-america-talks-to-the-us-influences-development-goals-belarus-foreign-policy-digest/>, [dostęp: 17 października 2017]; *On the Visit of the Minister of Foreign Affairs of Belarus Mr. Vladimir Makei to Nicaragua*: http://mf.gov.by/en/press/news_mfa/ca320de6d7d434c7.html, [dostęp: 17 października 2017]; *Belarus ready to supply machinery to build Nicaragua Canal*: <http://staryedorogi.gov.by/en/news/republic?id=7945>, [dostęp: 17 października 2017].

151 R. Czachor, *Polityka zagraniczna...*, s. 200.

152 Łukaszenka *chce...* op. cit.; Łukaszenka *zaprasza...* op. cit.

153 *Belarusbank steps up cooperation with Chinese banks*: <http://www.belaruschina.by/en/news/2010/October/28October-699.html>, [dostęp: 18 października 2017]; S. Jopek, *Gordziejew: Chińczycy inwestują na Białorusi*: <http://www.portal.arcana.pl/Gordziejew-chinczycy-inwestuja-na-bialorusi,256.html>, [dostęp: 18 października 2017].

154 *Belarus ready to join China's Silk Road economic corridor project — foreign minister*: <http://russia-insider.com/en/belarus-join-chinas-silk-road-economic-corridor/5484>, [dostęp: 18 października 2017].

155 *Belarus wishes to boost trade with China*: <http://www.globaltimes.cn/content/917461.shtml>, [dostęp: 18 października 2017].

156 *Belarus Export US\$...*, op. cit.; *Belarus Import US\$...*, op. cit.; *China Export US\$...*, op. cit.; *China Import US\$...*, op. cit.

157 Zob. szerzej odnośnie negatywnych skutków długotrwałego deficytu handlowego: A. Brunet, J.P. Guichard, op. cit., *passim*.

poruszane podczas spotkania, to chińsko-białoruski park przemysłowy Wielki Kamień i jego rola w powstającym Szlaku i Pasi¹⁵⁸. Symbolicznym wydarzeniem związanym w powstaniem NJS było uruchomienie 1 maja 2015 roku pierwszego regularnego połączenia lotniczego z Mińska do Pekinu¹⁵⁹. Do tej pory te dwa blisko związane gospodarcze kraje nie posiadały bezpośredniej komunikacji lotniczej. Dla coraz większej liczby chińskich inwestorów i pracowników na Białorusi będzie to niewątpliwie duże udogodnienie.

Bezpośrednio przed przybyciem chińskiej głowy państwa, obaj przywódcy udzielili wywiadów mediom ChRL. Prezydent Aleksander Łukaszenka w obliczu tej wizyty okazał niewątpliwą kurtuazję wobec Chińczyków, podkreślając w swoich wypowiedziach, iż „Białoruś wiele przejęła od Chin, budując swój system państwowy (...)”. Myśl tą rozwinął w kolejnych słowach wskazując, że „Białoruś działała zgodnie z chińską mądrością i wprowadzała reformy spokojnie, stopniowo oraz w sposób przemyślany (...)”. Prezydent podkreślił jednocześnie pozytywne skutki przyjętej drogi, a w szczególności białoruskiej prywatyzacji, mówiąc iż „(...) ochroniło to naszą stabilność. Białoruś jest jedynym państwem w przestrzeni postsowieckiej, gdzie nie było wojny i gdzie nie ginęli w starciach ludzie (...)”¹⁶⁰. Wypowiedź Aleksandra Łukaszenki można odczytać jako pochwałę „chińskiej drogi”, a ponadto jako argument na rzecz jej uniwersalności, co jak się wydaje musiało zostać ciepło przyjęte za Wielkim Murem. Jednocześnie wywiad ten, rozpowszechniony na Białorusi za pośrednictwem rządowej agencji BiełTA, miał zapewne również pełnić funkcję propagandową na użytek wewnętrzny. Zdaniem autora, prezydent chciał w ten sposób przypomnieć rodakom, iż kraj pod jego rządami jest silny, niezależny oraz stabilny.

Przewodniczący Xi Jinping również pochwalił stabilność Białorusi oraz jej powodzenie gospodarcze, a o relacjach między obydwojma krajami wypowiedział się w niezwykle malowniczych słowach, życząc sobie, aby „(...) przyjacielska współpraca między Chinami i Białorusią rozwijała się tak żwawo i wspaniale jak pobudzająca, zawadiacka pieśń i aby nasze cele były osiągane wspólnie (...)”¹⁶¹. Obaj przywódcy 11 maja uczestniczyli w otwarciu odbywającego się w Mińsku Chińsko-Białoruskiego Lokalnego Handlowego i Ekonomicznego Forum Współpracy. W wydarzeniu zorganizowanym przez Chińskie Ministerstwo Handlu, Białoruskie Ministerstwo Gospodarki oraz Białoruską Izbę Handlową wzięło udział ponad 450 gości z obu krajów, a obradom przewodniczyli minister handlu Gao Hucheng oraz minister gospodarki Władimir Zinowski. W trakcie Forum podpisano 25 umów o współpracy w obszarze energetyki, komunikacji, przemysłu maszynowego czy rolnictwa o łącznej wartości 7 miliardów dolarów¹⁶². Jednocześnie zapowiedziano udzielenie Białorusi kredytów oraz

158 *Belarus wishes...* op. cit.

159 *Air China starts flights to Belarus*: http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2015-04/30/content_20585907.htm, [dostęp: 18 października 2017].

160 Łukaszenka ugości prezydenta Chin. „Niech nasze relacje będą jak zawadiacka pieśń”: <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/1438625,Lukaszenka-ugosci-prezydenta-Chin-Niech-nasze-relacje-beda-jak-zawadiacka-pies-n>, [dostęp: 18 października 2017].

161 *Ibidem*.

162 *China-Belarus Local Trade and Economic Cooperation Forum Held in Minsk*: <http://english.mofcom.gov.cn/article/newsrelease/significantnews/201505/20150500971239.shtml>, [dostęp: 18 października 2017]; *Xi Jinping and Alexander Lukashenko Attend Opening Ceremony of China-Belarus Local Economic and Trade Cooperation Forum*: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpcxelsjnwgzsl70znqdbfelshskstbels/t1263527.shtml, [dostęp: 18 października 2017]; *Ren Hongbin Participates in China-Belarus Local Trade and Economic Cooperation Forum*: http://www.sinomach.com.cn/en/MediaCenter/News/201510/t20151010_65288.html, [dostęp: 18 października 2017].

grantów inwestycyjnych na sumę 800 mln dolarów¹⁶³, które oficjalnie mają zostać przeznaczone na projekty socjalne, w tym budownictwo mieszkaniowe¹⁶⁴.

Politycznie wizyta Xi Jinpinga niewątpliwie była sporym sukcesem władzy w Mińsku. Głowa państwa chińskiego wyrażała się z uznaniem o roli jaką odegrała Białoruś w rozwiązywaniu konfliktu na Ukrainie. Ponadto przewodniczący publicznie wezwał do bezzwłocznej ratyfikacji przez parlamenty obu krajów świeżo podpisanej umowy o przyjaźni i współpracy¹⁶⁵. Wydaje się, iż był to sukces nie tylko wewnętrzny, o czym mogą świadczyć słowa prezydenta Aleksandra Łukaszenki, iż „(...) nie może być mowy o izolacji państwa, jeśli ma ono dobre i przyjazne stosunki z Chińską Republiką Ludową (...)”¹⁶⁶. Amerykańska badaczka Shannon Tiezzi podkreśliła przy tej okazji, iż ChRL dla państw Europy Środkowej staje się kuszącą alternatywą wobec UE czy Rosji¹⁶⁷. Chiny zapewne jeszcze w większym stopniu niż dotychczas, będą mogły liczyć na poparcie Mińska na arenie międzynarodowej. Warto podkreślić, iż wizyta była szeroko komentowana w mediach, a Białoruś przedstawiana jako kraj, który odnosi wiele korzyści ze współpracy z Chinami. W kontekście zacieśniania wzajemnej współpracy warto dodać, iż oba kraje mają jeszcze w tym zakresie szerokie pola manewru, także w kwestiach politycznych. Na początku lipca 2015 rzecznik chińskiego MSZ poinformował, że Białoruś postanowiła przyłączyć się do Szanghajskiej Organizacji Współpracy na prawach obserwatora¹⁶⁸. Rzecznik Hua Chunying wyraziła chińskie uznanie dla decyzji białoruskich władz i jednocześnie podkreśliła, że organizacja ta „(...) zyskuje coraz większy wpływ międzynarodowy i uwagę (...)”. W sierpniu 2015 roku w Pekinie w ramach obrad Białorusko-Chińskiej Komisji Handlu i Współpracy Gospodarczej po raz kolejny spotkali się białoruski minister gospodarki Władimir Zinowski oraz wiceminister handlu Zhong Shan, a także przedstawiciele ministerstw spraw zagranicznych, rolnictwa, przemysłu czy komunikacji oraz przedstawiciele chińsko-białoruskiego konsorcjum odpowiedzialnego za projekt Wielki Kamień¹⁶⁹.

Na chwilę obecną (połowa października 2017 roku) Mińsk wciąż nie przystąpił do kolejnego sztandarowego projektu polityczno-gospodarczego „made in China” – Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB)¹⁷⁰. Autor nie znalazł przekonującego wytłumaczenia dla braku zainteresowania ze strony prezydenta Łukaszenki możliwością dołączenia do rzeczonyj instytucji. Nie jest nim na pewno (jak się czasem słyszy) brak przynależności do Międzynarodowej Organizacji Handlu (WTO), gdyż Azerbejdżan czy Iran również doń

163 *Prezydent Chin Xi Jinping o znaczeniu Białorusi dla rozwoju nowego jedwabnego szlaku*: <http://www.polskie-radio.pl/42/273/Artykul/1439900,Prezydent-Chin-Xi-Jinping-o-znaczeniu-Bialorusi-dla-rozwoju-nowego-jedwabnego-szlaku>, [dostęp: 18 października 2017].

164 *Ibidem*.

165 *Xi calls for early ratification of China-Belarus cooperation treaty*: http://news.xinhuanet.com/english/2015-05/12/c_134229993.htm, [dostęp: 18 października 2017]; *Xi visits China-Belarus Industrial Park before leaving Minsk*: <http://www.chinese-embassy.org.za/eng/zgxw/t1263316.htm>, [dostęp: 18 października 2017].

166 M. Wyrzykowska, *Przywódcy Białorusi i Chiny o nowej epoce w stosunkach obu krajów*: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Przywodcy-Bialorusi-i-Chiny-o-nowej-epoce-w-stosunkach-ubu-krajow-3338472.html>, [dostęp: 18 października 2017].

167 S. Tiezzi, *In Belarus, China Seeks Gateway to Europe*: <https://thediplomat.com/2015/05/in-belarus-china-seeks-gateway-to-europe/>, [dostęp: 18 października 2017].

168 *Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying's Regular Press Conference on July 9, 2015*: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/t1280102.shtml, [dostęp: 18 października 2017].

169 *Belarus, China to discuss trade, economic cooperation in Beijing on 20 August*: <http://eng.belta.by/economics/view/belarus-china-to-discuss-trade-economic-cooperation-in-beijing-on-20-august-84195-2015/>, [dostęp: 18 października 2017].

170 *Signing and Ratification Status of the AOA of the AIIB*: <https://www.aiib.org/en/about-aiib/who-we-are/membership-status/>, [dostęp: 18 października 2017].

nie należą¹⁷¹, a jednak zgłosiły swój akces do AIIB¹⁷². Najprostszym wytłumaczeniem jest założenie, iż istotną przeszkodą dla Białorusi jest konieczność wpłacenia do Banku kapitału założycielskiego, którego wielkość jest wyliczana wg formuły opartej o „(...) produkt krajowy brutto (PKB) z uwzględnieniem jego wielkości wyliczonej wg kursów bieżących (proporcja 60%) oraz wg parytetu siły nabywczej (proporcja 40%)”¹⁷³. Jednocześnie, jak pokazały wcześniejsze lata, nic nie stoi na przeszkodzie, aby Mińsk korzystał z pożyczek na modernizację infrastruktury czy inne inwestycje gospodarcze, udzielanych bezpośrednio przez chińskie instytucje finansowe – bez potrzeby angażowania się w pracę organizacji wielostronnej współpracy rozwojowej. Notabene w przypadku Polski, której PKB w cenach rynkowych według danych Banku Światowego wyniósł w 2014 roku blisko 545 miliardów dolarów, a według parytetu siły nabywczej ponad 960 miliardów dolarów¹⁷⁴, przypadająca kwota kapitału założycielskiego wyniosła 831,8 mld USD. Dla Białorusi w której poziom PKB w 2014 roku wyniósł odpowiednio niewiele ponad 76 miliardów USD i 172 miliardy USD¹⁷⁵, kwota ta byłaby jednak zapewne odpowiednio niższa. Warto przypomnieć, iż Polska umowę stowarzyszeniową z AIIB podpisała 9 października 2015 roku¹⁷⁶, parlament ratyfikował ją 11 marca 2016 roku, zaś Prezydent RP podpisał 19 kwietnia 2016 roku¹⁷⁷.

2 Próba oceny skutków współpracy na niwie politycznej i gospodarczej

Ocena konsekwencji współpracy obu krajów w przeciągu kilku ostatnich lat może nastrożać pewnych problemów, gdyż jej skutki w sferze gospodarczej, politycznej i społecznej ujawniają się powoli i stopniowo, a ponadto często nie są one jednoznaczne. Rozmach wspomnianych wcześniej planów inwestycyjnych może budzić podziw, same tylko przyznane w 2009 i 2010 roku przez chińskie banki kredyty to równowartość ponad 20% białoruskiego PKB, zaś w pełni operacyjny park Wielki Kamień ma zapewnić rokroczne wpływy do budżetu centralnego w wysokości podobnej do aktualnego PKB kraju – odpowiednio zainwestowane mogłyby przynieść wiele korzyści obywatelom Białorusi.

2.1 Implikacje gospodarcze

Zaangażowanie Chin na Białorusi przebiega w oparciu o specyficzny dla tego kraju model, który został wcześniej wprowadzony w życie m. in. w Afryce¹⁷⁸. Mińsk otrzymuje z Pekinu

171 *Members and Observers*: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, [dostęp: 18 października 2017].

172 *Signing and Ratification...* op. cit.

173 *Informacja dotycząca ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o ratyfikacji Umowy o utworzeniu Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych, sporządzonej w Pekinie dnia 29 czerwca 2015 r.*: http://www.prezydent.pl/gfx/prezydent/userfiles3/files/ustawy/podpisane_-_notatki/2016/04/19/ustaworatyfikacijumowyoutworzeniaazjatyckiegobankuinwestycjiinfrastrukturalnychkwieciein2016.rtf, [dostęp: 18 października 2017].

174 *World Development Indicators...* op. cit.

175 *Ibidem*.

176 *Poland's Ambassador to China signed the Articles of Agreement of the Asian Infrastructure Investment Bank*: https://www.aiib.org/en/news-events/news/2015/20151009_001.html, [dostęp: 18 października 2017].

177 <http://www.prezydent.pl/prawo/ustawy/podpisane/art,9,kwieciein-2016-r.html>, [dostęp: 18 października 2017].

178 J. Jakóbowski, M. Kaczmarek, op. cit., s. 2-4; T. Młynarski, op. cit., s. 33-35; A. Wasilewska, op. cit., s. 247, 253; M. Kowol, op. cit., s. 85; O. Trojnar, *Działalność Chin i Stanów Zjednoczonych w Afryce w świetle bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki*

wielomiliardowe kredyty, przeznaczone na inwestycje w infrastrukturę transportową i energetyczną czy na budowę zakładów przemysłowych. Od granic kraju do zakładów tych prowadzić będą zmodernizowane (za pieniądze z Chin) drogi i linie kolejowe, a prąd dostarczany będzie za pośrednictwem nowo wybudowanej infrastruktury energetycznej. Jednocześnie powstające zakłady budowane są przez chińskie firmy (zatrudniające chińskich pracowników)¹⁷⁹, które traktowane są w sposób uprzywilejowany (poprzez m. in. zwolnienia podatkowe) względem lokalnego biznesu. W 2013 roku w mediach polskich mogliśmy usłyszeć o zamknięciu białoruskiej firmy budowlanej z Kryczowa (zatrudniającej ponad stu pracowników), której upadek spowodowany był brakiem zamówień na lokalnym rynku. Jednocześnie w rzeszonym mieście budowana była cementownia, zaś przy budowie zakładu pracowało pięciuset, specjalnie w tym celu sprowadzonych z Państwa Środka robotników budowlanych¹⁸⁰.

Warto w tym miejscu podkreślić, iż dotychczasowe chińskie inwestycje na Białorusi nie są tak spektakularne, jak mogłoby się wydawać po lekturze informacji prasowych spisanych po kolejnych wizytach polityków wysokiego szczebla. Według danych udostępnionych przez Konferencję Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (UNCTAD) całkowita wartość BIZ na Białorusi po 2010 roku oscylowała wokół kwoty 1,5-2 mld dolarów rocznie¹⁸¹. Bank Światowy podaje natomiast bardziej zróżnicowane wartości, między 1,3, a 4 mld dolarów każdego roku¹⁸². Jednocześnie, zdaniem Konstantinasa Andrijauskasa, między 2005, a połową 2013 roku Chiny zainwestowały na Białorusi ok. 2,6 mld dolarów¹⁸³, a według wyliczeń American Enterprise Institute i Heritage Foundation między 2010, a 2015 rokiem Mińsk stał się beneficjentem chińskich inwestycji wartych blisko 4 mld dolarów¹⁸⁴. Co ciekawe, jak wskazuje Tadeusz Iwański, w 2011 roku Chiny były dopiero na 9. pozycji spośród państw inwestorów na Białorusi¹⁸⁵. Z drugiej strony warto podkreślić, iż łączna wartość chińskich BIZ w latach 2005-2016 wynosząca ok. 5,8 mld dolarów, plasuje ten kraj na trzeciej pozycji w Europie Środkowej i Wschodniej pod względem wielkości tychże – za Rosją (38,9 mld USD) oraz Ukrainą (7,4 mld USD)¹⁸⁶. Jednocześnie inwestycje w Republice Białoruś, to kropla (ok. 0,03%) w morzu globalnego zaangażowania ChRL w rzeszonym okresie, które jest szacowane na ponad 1,5 biliona dolarów¹⁸⁷. Za jedną z przyczyn tej swoistej dychotomii pomiędzy zapowiadzianymi (i często hucznie ogłoszonymi), a rzeczywiście zrealizowanymi inwestycjami można chyba uznać specyficzną dla Chin tzw. sign first, talk later diplomacy. Jak wskazuje Patrycja Fudalej jej clou polega na ustalaniu szczegółowych warunków umowy już po jej podpisaniu – Pekin nie tylko uzyskuje w ten sposób zamierzony efekt propagandowy, lecz również większą ela-

(MENA) u progu XXI wieku, red. R. Bania, K. Zdulski, Łódź 2012, s. 272; L. Ash, *China in Africa: Developing ties*: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7047127.stm>, [dostęp: 18 października 2017].

179 L. Sarek, op. cit., s. 119.

180 *Praca na Białorusi zarezerwowana dla Chińczyków?*: <http://www.tvp.info/10967391/praca-na-bialorusi-zarezerwowana-dla-chinczykow>, [dostęp: 18 października 2017].

181 *Country Fact Sheets 2017*: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Country-Fact-Sheets.aspx>, [dostęp: 19 października 2017].

182 *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=BY>, [dostęp: 19 października 2017].

183 K. Andrijauskas, op. cit., s. 119.

184 *China Global Investment Tracker*: <http://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>, [dostęp: 19 października 2017].

185 T. Iwański, op. cit., s. 3.

186 *China Global Investment...* op. cit.

187 *Ibidem*.

styczność przy realizacji zawartych porozumień¹⁸⁸.

Wspomniane kredyty inwestycyjne mogą okazać się zagrożeniem dla długookresowej stabilności białoruskiej gospodarki. Niewłaściwie ulokowane mają szansę przyczynić się do powstania zadłużenia, którego kraj nie będzie w stanie spłacić i w efekcie uzależni się od woli wierzyciela. Wtedy być może, Chiny w zamian za anulowanie długów domagać się będą oddania w swoje ręce strategicznych przedsiębiorstw lub kluczowych elementów infrastruktury czy wreszcie będą chciały wymóc dzierżawę części terytorium pod budowę własnych baz czy instalacji wojskowych. Do tej pory miało to miejsce chociażby w Afryce¹⁸⁹ czy pod koniec 2017 roku na Sri Lance, gdzie rząd tego kraju został zmuszony do oddania chińskim firmom w 99-letnią dzierżawę morskiego portu Hambatota¹⁹⁰. Ponadto sama natura chińskiego modelu współpracy infrastrukturalnej w postaci wykorzystania chińskich firm, materiałów i pracowników przyczynia się do odpływu kapitału¹⁹¹. Wariant ten może stać się tym bardziej prawdopodobny, iż lokalne inicjatywy biznesowe są dyskryminowane względem kapitału o dalekowschodnim rodowodzie – o czym m. in. mówił w wywiadzie dla polskiego dziennika Rzeczpospolita białoruski opozycjonista Andriej Dmitriew¹⁹². Warto jednak odnotować, iż zdaniem Iwańskiego chińskie pożyczki pozwalają jednak utrzymać niski wskaźnik bezrobocia na Białorusi, choć i on przyznaje, że nie wpłyną one raczej na poprawę sytuacji gospodarczej¹⁹³.

Innym aspektem współpracy gospodarczej na linii Pekin - Mińsk jest nierównomierna wymiana handlowa. Niestety o ile w przypadku oceny konsekwencji chińskich inwestycji na Białorusi można mieć ambiwalentne zdanie, o tyle handel z Chinami zdecydowanie nie służy kondycji białoruskiej gospodarki. Jak podały polskie media, przy okazji wizyty prezydenta Aleksandra Łukaszenki w Pekinie w lipcu 2013 roku, w niezależnym białoruskim tygodniku *Nasza Niwa* pojawił się artykuł Siarhieja Czały omawiający kwestię dwustronnych relacji handlowych. Ekonomista stwierdza, że „Chiny są dla Białorusi jednym z najważniejszych partnerów handlowych” i jednocześnie wskazuje, iż mimo, że obroty handlowe między obydwojema krajami osiągnęły poziom 3 miliardów dolarów, to blisko 2,4 mld (80%) stanowi import chińskich towarów na rynek białoruski. Ponadto bez ogródek stwierdza, że „Chińczycy kredytują nas [Białoruś] w celu zwiększenia własnego eksportu”. Jego zdaniem większość porozumień zawartych podczas wizyty Aleksandra Łukaszenki w Pekinie (2013) zaowocuje dalszym utrzymaniem niekorzystnego dla Białorusi ujemnego salda w handlu z Chinami¹⁹⁴. Co ciekawe, również rządowa Republika miała napisać o tym, iż inwestycje chińskie mają na celu wsparcie importu z tego kraju, lecz jednocześnie podkreśla, że „(...) nasze państwo [Białoruś] cieszy się dziś z każdej pomocy. Tym bardziej że Chiny są ważnym sojusznikiem gospodarczym,

188 P. Fudalej, *Chińska soft power. Nowe sposoby działania Chin na arenie międzynarodowej*, „Kultura i Polityka” 2008, nr 2-3, s. 90.

189 D. Kopiński, op. cit., s. 223.

190 A. Panda, *Sri Lanka Formally Hands Over Hambantota Port to Chinese Firms on 99-Year Lease*: <https://thediplomat.com/2017/12/sri-lanka-formally-hands-over-hambantota-port-to-chinese-firms-on-99-year-lease/>, [dostęp: 12 grudnia 2017]; K. Schultz, *Sri Lanka, Struggling With Debt, Hands a Major Port to China*: <https://www.nytimes.com/2017/12/12/world/asia/sri-lanka-china-port.html>, [dostęp: 12 grudnia 2017].

191 J. Jakóbowski, M. Kaczmarek, op. cit., s. 3.

192 R. Szoszyn, op. cit.

193 T. Iwański, op. cit., s. 4.

194 Łukaszenka wrócił z Chin. „Białoruś cieszy się dziś z każdej pomocy”: <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/891828,Lukaszenka-wrocil-z-Chin-Bialorus-cieszy-sie-dzis-z-kazdej-pomocy>, [dostęp: 18 października 2017]; *Białoruś: Łukaszenka wrócił z Chin, podpisano umowy na 1,5 mld dol.*: <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/bialorus-lukaszenka-wrocil-z-chin-podpisano-umowy-na-1-5-mld-dol/msbds>, [dostęp: 18 października 2017].

zajmującym ważne miejsce na politycznej mapie świata¹⁹⁵. Pekin zapewne, licząc na dalsze zwiększenie własnego eksportu na Białoruś zaproponował w 2015 roku podpisanie umowy o swapie walutowym o wartości ponad miliarda dolarów¹⁹⁶. Antoine Brunet oraz Jean-Paul Guichard wskazują, że jest to częsta praktyka wobec państw – klientów ChRL. Białoruś otrzymując równowartość powyższej kwoty w renminbi, zwraca ją w rublach białoruskich. Autorzy wskazują, iż z powodu niewymienialności juana, kraj biorący udział w transakcji zmuszony jest do zakupu chińskich towarów, gdyż tylko tak może upłynnić chińską walutę¹⁹⁷. Dzieje się tak, gdyż wszelki transfer walut zarówno „z” jak i „do” Chin jest ściśle nadzorowany i reglamentowany¹⁹⁸. Zamieszczone na kolejnych stronach Tabela 1. i Tabela 2. pokazują jedną stronę asymetrii wymiany handlowej obu krajów (duży deficyt po stronie Białorusi w przypadku danych pochodzących z tego kraju, lub niewielki, z okazjonalną nadwyżką w przypadku danych z chińskiej perspektywy), która na tle innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej nie wydaje się, aż tak znacząca¹⁹⁹. Innym problemem jest uzależnienie Mińska w dużej mierze od sprzedaży jednego towaru – nawozów potasowych. Po 2010 roku ich udział w białoruskim eksporcie do Chin oscylował rokrocznie w okolicach 70-80%²⁰⁰. Reperkusje takowego stanu rzeczy mogą być dla białoruskiej gospodarki dwojakiego rodzaju. Po pierwsze kraj de facto musi polegać na cenie sprzedaży narzuconej przez Pekin²⁰¹. Z drugiej strony, póki sprzedaż nawozów za Wielki Mur przynosi satysfakcjonujące zyski, to brak jest motywacji do rozwoju innych gałęzi przemysłu.

Tabela 1.

Wymiana handlowa pomiędzy Białorusią a Chinami w latach 2010 – 2015 w tysiącach USD (z perspektywy białoruskiej)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Eksport do ChRL	475 763,50	631 596,80	432 009,50	460 330,20	638 993,90	780 675,70
Import z ChRL	1 684 083,90	2 166 471,10	2 345 020,60	2 827 152,30	947 958,00	2 321 406,20
Łącznie:	2 159 847,40	2 798 067,90	2 777 030,10	3 287 482,50	1 586 951,90	3 102 081,90
Saldo:	- 1 208 320,40	- 1 534 874,30	- 1 913 011,10	- 2 366 822,10	- 308 964,10	- 1 540 730,50

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Belarus Export US\$,..., op. cit.; Belarus Import US\$,..., op. cit.

195 *Ibidem*.

196 *China, Belarus sign \$1.15b currency swap agreement*: <http://www.globaltimes.cn/content/921154.shtml>, [dostęp: 18 października 2017]; *Central banks of Belarus, China sign currency swap agreement*: <http://eng.belta.by/economics/view/central-banks-of-belarus-china-sign-currency-swap-agreement-12402-2015>, [dostęp: 18 października 2017].

197 A. Brunet, J.P. Guichard, op. cit., s. 270.

198 *Ibidem*, s. 148.

199 Zob. Tabela 5. i Wykres 1. oraz Wykres 2.

200 Ł. Sarek, op. cit., s. 127; S. Bohdan, *China as An Epic Failure of Belarusian Foreign Policy*: <https://belarusdigest.com/story/china-as-an-epic-failure-of-belarusian-foreign-policy/>, [dostęp: 18 października 2017]; *China Product Import Product Share % Belarus 2010-2015*: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-PRDCT-SHR/Partner/BLR/Product/all-groups>, [dostęp: 18 października 2017]; *Belarus Product Export Product Share % China 2010-2015*: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BLR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-PRDCT-SHR/Partner/CHN/Product/all-groups>, [dostęp: 18 października 2017].

201 Ł. Sarek, op. cit., s. 127.

Tabela 2.

**Wymiana handlowa pomiędzy Chinami a Białorusią w latach 2010 – 2015 w tysiącach USD
(z perspektywy chińskiej)**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Eksport na Białoruś	795 610,11	705 134,77	919 816,97	872 159,99	1 110 594,38	748 901,09
Import na Białoruś	476 097,30	599 466,42	663 130,41	580 512,30	738 277,24	1 010 810,01
Łącznie:	1 271 707,41	1 304 601,19	1 582 947,38	1 452 672,29	1 848 871,62	1 759 711,1
Saldo:	319 512,81	105 668,35	256 686,56	291 647,69	372 317,14	- 261 908,92

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: China Export US\$, op. cit.; China Import US\$, op. cit.

2.2 Konsekwencje polityczne

Niewątpliwie prócz wspomnianych zagrożeń i korzyści gospodarczych Białoruś jako państwo będące adresatem chińskiego zaangażowania odnosi również korzyści polityczne. Prezydent Aleksander Łukaszenko może chwalić się przed rodakami kolejnymi wielkimi projektami infrastrukturalnymi i uzyskanymi pożyczkami na miliardowe kwoty, co może pozwolić podtrzymać narrację o sukcesie gospodarczym kraju. Ponadto Łukaszenka niewątpliwie zyskuje chińskie wsparcie na arenie międzynarodowej (choćby w przypadku wspomnianej wcześniej debaty w ONZ odnośnie stanu przestrzegania praw człowieka na Białorusi), dzięki czemu może on potencjalnie wybrać „trzecią drogę” w postaci niezależności od Rosji i państw UE. Ciekawym przejawem dwustronnych relacji politycznych jest właśnie współpraca obu krajów w tak zdawałoby się egzotycznym obszarze jak prawa człowieka, czy w celu przeciwdziałania „kolorowym rewolucjom”²⁰².

2.3 Implikacje społeczne

Wydaje się, iż ciężko zaprzeczyć pozytywnemu wpływowi modernizacji infrastruktury na jakość życia Białorusinów, lecz jednocześnie istotnym problemem staje się dewastacja środowiska naturalnego czy dyskryminacja przedsiębiorców oraz zwykłych obywateli względem przybyszów z Dalekiego Wschodu. Ci ostatni są również coraz częściej oskarżani o zabieranie pracy dwóm wspomnianym grupom. Społeczeństwo odnosi więc jak na razie ograniczone korzyści z tytułu powstających inwestycji.

Dziennik Rzeczpospolita, informował w 2013 roku, iż ruch obywatelski „Mów prawdę”, któremu przewodniczył wspomniany wcześniej opozycjonista Andrej Dmitriew, musiał interweniować w celu ochrony mieszkających w okolicy powstającego parku Wielki Kamień przed eksmisją. Ostatecznie mieszkańcom pozwolono zostać w ich domach, lecz

202 Zob. *Białoruś i Chiny zwierają szyki. W walce z „kolorowymi rewolucjami”*: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/bialorus-i-chiny-beda-walczy-z-kolorowymi-rewolucjami,740288.html>, [dostęp: 19 października 2017]; *Białoruś i Chiny wspólnie przeciwko kolorowym rewolucjom*: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Bialorus-i-Chiny-wspolnie-przeciwko-kolorowym-rewolucjom-3692379.html>, [dostęp: 19 października 2017].

jednocześnie ostrzeżono o potencjalnie licznej obecności Chińczyków w okolicy oraz o tym, że wśród przyszłych inwestorów będą także uciążliwe zakłady chemiczne²⁰³. Innym problemem poruszonym przez Dmitriewa jest dewastacja środowiska naturalnego w celu ułatwienia realizacji chińskim firmom ich planów inwestycyjnych. Jako przykład podaje leżący pod Mińskiem rezerwat przyrody, który przeznaczono do likwidacji, gdyż obejmował obszar przeznaczony pod budowę Wielkiego Kamienia. W tym samym artykule kontrkandydat prezydenta Łukaszenki w wyborach w 2010 roku Ryhor Kastusiu wprost stwierdził, iż chińskie inwestycje mają głównie wymiar propagandowy na użytek wewnętrzny²⁰⁴.

Innego rodzaju zarzuty pod adresem prezydenta, kieruje redaktor białoruskiej sekcji Radia Wolna Europa Siarhei Nawumczyk którego zdaniem ekspansja gospodarcza Chin ma również negatywny kontekst kulturowy. Licznie przybywający do Mińska i innych miast Białorusi, chińscy pracownicy oraz studenci hucznie obchodzą własne święta, zaś w samej stolicy powstały już dwa oddziały Instytutu Konfucjusza, które są jednym z wielu jaskrawych przejawów działania chińskiego soft power na świecie. Notabene sama instytucja spotyka się coraz częściej z globalną krytyką, m. in. z powodu propagowania dość jednostronnej wersji historii ChRL i jej ustroju²⁰⁵. Nawumczyk twierdzi bez ogródek, iż jest to celowe działanie ze strony prezydenta Aleksandra Łukaszenki. Jego zdaniem, prezydent podejmował do tej pory szereg działań na rzecz ograniczenia świadomości kulturowej Białorusinów, wobec czego masowy napływ obywateli Państwa Środka jest tego logiczną kontynuacją²⁰⁶.

Przytoczone tu przykłady negatywnych implikacji dotychczasowych inwestycji oraz wynikające zeń niezadowolenie części społeczeństwa białoruskiego²⁰⁷ nie powinny być przez władze tego kraju lekceważone, lecz zdaniem autora wnikliwie obserwowane. Wydaje się oczywiste, iż należałoby uniknąć ich dalszej eskalacji w przyszłości i powtórzenia się scenariusza z Afryki, gdzie w wielu tamtejszych krajach Chińczycy są coraz gorzej postrzegani przez rdzennych mieszkańców²⁰⁸. Taki scenariusz mógłby skomplikować sytuację Chin nie tylko na Białorusi, ale także w innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Ponadto, co oczywiste mógłby się on obrócić również przeciwko rządowi prezydenta Łukaszenki.

203 R. Szoszyn, op. cit.

204 *Ibidem*.

205 zob. M. Adamczyk, *Instytuty Konfucjusza...*, s. 243-246.

206 R. Szoszyn, op. cit.

207 W 2014 na Homelszczyźnie doszło do protestu białoruskich robotników wymierzonego w zatrudniającą ich chińską firmę: Ł. Sarek, op. cit., s. 116. Z drugiej strony rok później w Dobruszu z powodu złych warunków pracy protestowali również chińscy robotnicy: C. Bigg, *Crushed Like Ants: Chinese Workers Meet Harsh Reality In Belarus*: <https://www.rferl.org/a/chinese-workers-belarus/27141591.html>, [dostęp: 19 października 2017].

208 D.K. Gemechu, *Polityka Chińskiej Republiki Ludowej wobec państw Afryki: strategia pięciu zasad*, „Forum Polilogiczne” 2008, t. 8 *Współczesny Daleki Wschód w stosunkach międzynarodowych - rywalizacja i mocarstwo*, s. 172; A. Gwiazda, *Globalna ekspansja gospodarcza Chin*, Bydgoszcz 2013, s. 77; O. Trojnar, op. cit., s. 271; T. Młynarski, op. cit., s. 27-28; T. Kamiński, *Klucz do Afryki...* s. 563; D. Kopiński, op. cit., s. 229; J. Winiecki, op. cit., s. 35; A. Wasilewska, op. cit., s. 253; L. Ash, op. cit.; J. Czerep, op. cit.; R. Stefanicki, *Chińczycy podbijają (kolonizują?) Afrykę*: http://wyborcza.pl/1,76842,10963902,Chinczyzy_podbijaja_kolonizuja_Afryke.html, [dostęp: 19 października 2017]; H. Shen, *Chiny w Afryce*: http://www.rodaknet.com/rp_hania_32.htm, [dostęp: 19 października 2017]; P. Behrendt, *Chiny w Afryce na przełomie XX i XXI wieku – czy zmierzamy w stronę ChinAfryki?*: <http://www.polska-azja.pl/chiny-w-afryce-na-przelomie-xx-i-xxi-wieku-czy-zmierzamy-w-strone-chinafryki/>, [dostęp: 19 października 2017].

3 Stosunki wojskowe

Chińsko-białoruskie relacje wojskowe opierają się w znacznej mierze na sprzedaży technologii militarnych czy uzbrojenia i sprzętu oraz wspólnych manewrach wojskowych. Te ostatnie intensywnie prowadzone są od 2011 roku, zarówno na Białorusi, jak i w Chinach, a ich motywem przewodnim było do tej pory zwalczanie zagrożeń terrorystycznych²⁰⁹. Jak wspomniano wcześniej, w przeciwieństwie do ćwiczeń rosyjsko-białoruskich w których „przeciwnik” jest zwykle dość oczywisty (kraje należące do NATO), a scenariusz ćwiczeń budzi uzasadnione obawy w państwach sąsiadujących, te prowadzone przez Białoruś we współpracy z Chinami zwykle odbywają się bez większego rozgłosu. Wydaje się, iż Pekin dba o dobre samopoczucie swoich partnerów w Europie Środkowej i Wschodniej. Manewry podobne do tych z udziałem Rosji mogłyby zniweczyć pokojowy i niestronniczy wizerunek Państwa Środka, na którym tak bardzo zależy chińskim decydom. Z drugiej strony podczas wizyty Donalda Trumpa w Polsce w lipcu 2017 roku, zespół chińskich okrętów prowadził na Morzu Bałtyckim ćwiczenia wraz z flotą rosyjską²¹⁰. Biorąc pod uwagę kontekst geopolityczny w postaci napiętej sytuacji w naszym regionie (m. in. w związku ze zbliżającymi się ćwiczeniami Zapad-17), wydaje się, iż tym razem Chiny ponad własny wizerunek w krajach EŚiW przedłożyły zbliżenie z Rosją oraz próbę wywarcia nacisku na Stany Zjednoczone. Biorąc pod uwagę doświadczenie i stopień profesjonalizacji chińskiej dyplomacji, nie wydaje się, aby było to przeoczenie, lecz raczej celowe działanie przy zachowanej świadomości potencjalnych szkód wizerunkowych. Spotkało się ono z dezaprobatą ze strony Warszawy, której bezpośrednim przejawem był brak zgody na kurtuazyjną wizytę okrętów Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej (ChALW) w gdyńskim porcie, już po zakończonych ćwiczeniach²¹¹.

Justyna Szczudlik – Tatar wskazuje na zainteresowanie ChRL uzyskaniem dostępu do rosyjskich technologii via Białoruś, co ma związek z utrudnieniami w pozyskaniu ich bezpośrednio z Moskwy²¹². Warto przy tym jednak podkreślić, iż od rozpadu ZSRR, Rosja regularnie starała się zainteresować chińskich decydomów wytworami swojego przemysłu obronnego, jak i technologiami wojskowymi. Nawet nieuprawnione kopiowanie i dalsza sprzedaż do państw trzecich nie powstrzymywała trwale rosyjskich dążeń w kierunku intensyfikacji współpracy wojskowej z Chinami w tym zakresie²¹³. Zapewne niektóre technologie czy sprzęt można było zakupić na Białorusi na warunkach atrakcyjniejszych niż te oferowane przez Rosję. Być może również przed sprzedażą niektórych wytworów przemysłu obronnego Moskwa wzbraniała się na tyle długo, iż skłoniło to ChRL do poszukiwania innego dostawcy (vide casus poduszki desantowych Żubr/Bizon zakupionych ostatecznie na Ukrainie – o czym w dalszej części pracy). Z trzeciej strony Chiny co raz częściej zainteresowane są najnowocześniejszymi

209 *Belarus-China Military Cooperation*: <http://www.mil.by/en/news/29060/>, [dostęp: 20 października 2017]; *Belarus, China militaries to joint hold counter-terrorism exercise*: <http://en.people.cn/n/2015/0616/c90786-8907469.html>, [dostęp: 20 października 2017]; *Belarus-China joint anti-terrorism exercise*: <http://eng.belta.by/photonews/view/belarus-china-joint-anti-terrorism-exercise-2504/>, [dostęp: 20 października 2017].

210 R. Muczyński, *Joint Sea 2017: Rosyjsko-chińskie manewry na Bałtyku*: <http://www.nowastrategia.org.pl/joint-sea-2017-rosyjsko-chinskie-manewry-na-baltyku/>, [dostęp: 20 października 2017]; M. Kaczmarski, W. Rodkiewicz, *Rosyjsko-chińskie ćwiczenia na Bałtyku*: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-07-26/rosyjsko-chinskie-cwiczenia-na-baltyku>, [dostęp: 20 października 2017].

211 A. Nitka, *Chińskie okręty nie przyplyną do Polski*: <http://www.defence24.pl/648183,chińskie-okrety-nie-przyplyna-do-polski>, [dostęp: 20 października 2017].

212 J. Szczudlik – Tatar, *Polityka Chin wobec pozaunijnych państw...*

213 Zob. M. Adamczyk, *Współpraca wojskowa...*, s. 182-191.

szymi wytworami rosyjskiej myśli technologicznej, jak systemy raketowe S-400 czy samoloty Su-35²¹⁴, których próżno szukać na Białorusi czy Ukrainie.

Interesującym zjawiskiem, jest nowy trend w postaci odwrócenia wektorów w zakresie peregrynacji sprzętu i uzbrojenia. Według Tomasza Szulca ChRL dostarczyła Białorusi zmilitaryzowane samochody terenowe będące kopią amerykańskich HMMWV²¹⁵. Natomiast w 2015 roku na defiladzie w Mińsku, z okazji 70. rocznicy zakończenia II wojny światowej, po raz pierwszy zaprezentowano system raketowy Polonez, w skład którego najprawdopodobniej wchodzi m. in. chińskie pociski raketowe o oficjalnym zasięgu 200 km²¹⁶. Justyna Szczudlik – Tatar niewątpliwie miała rację pisząc w 2011 roku, iż Chiny kupując sprzęt i technologię na Białorusi czy Ukrainie zyskują nie tylko dostęp do niej, ale również wzmacniają swoją pozycję w rosyjskiej strefie wpływów²¹⁷. Jednocześnie białoruscy konstruktorzy brali czynny udział w pracach nad modernizacją sprzętu będącego w posiadaniu ChALW oraz uruchomieniem jego produkcji na miejscu²¹⁸.

Tomasz Szulc opierając się na powyższych przykładach wskazuje, iż Chiny zaczynają oferować bliskim partnerom Rosji nie tylko sprzęt i uzbrojenie o podobnych parametrach, ale również taki, którego FR nie posiada w swojej ofercie. ChRL z kupca staje się cenionym i mocno konkurencyjnym wobec Moskwy dostawcą. Interesującym jest natomiast fakt, że pomimo dość dobrze udokumentowanych przypadków peregrynacji sprzętu białoruskiej czy chińskiej proveniencji, w Rejestrze Zbrojeń Konwencjonalnych ONZ brak jakichkolwiek informacji o transakcjach na linii Mińsk - Pekin po 1992 roku²¹⁹. Natomiast w rejestrze Sztokholmskiego Instytutu Badań nad Pokojem znajduje się jedynie informacja o sprzedaży do Chin pięciu samolotów IŁ-76M w 2013 roku oraz w drugą stronę, trzy lata później, raket do białoruskiego systemu Polonez²²⁰.

Rafał Czachor określa stosunki wojskowe między obydwojma krajami jako perspektywiczne²²¹, co raczej nie jest stwierdzeniem na wyrost. Niewątpliwie do tej pory, co zrozumiałe, były one w cieniu wobec relacji gospodarczych. Chiny i Białoruś nie mają tożsamy problemów w zakresie bezpieczeństwa militarnego – z całą pewnością Pekin nie zamierza angażować

214 S.T. Wezeman, *China, Russia and the shifting landscape of arms sales*: <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2017/china-russia-and-shifting-landscape-arms-sales>, [dostęp: 20 października 2017].

215 T. Szulc, *Nie tylko Moskwa – rosyjskie ciekawostki sprzętowe na obchodach 70-lecia zwycięstwa nad faszyzmem*, „Nowa Technika Wojskowa” 2015, nr 7 (290), s. 39; również w: *Chińskie pojazdy dla Białorusinów*: http://www.altair.com.pl/news/view?news_id=8028, [dostęp: 20 października 2017]; M. Gawęda, *Białoruskie Siły Specjalnych Operacji. Gotowe na wojnę hybrydową?*: <http://www.defence24.pl/286603,bialoruskie-sily-specjalnych-operacji-gotowe-na-wojne-hybrydowa>, [dostęp: 20 października 2017].

216 T. Szulc, *Nie tylko Moskwa...*, s. 38-39; *Białoruś: System raketowy „Polonez” we współpracy z Chinami. Zasięg: 200 km*: <http://www.defence24.pl/226882,bialorus-system-raketowy-polonez-we-wspolpracy-z-chinami-zasięg-200-km>, [dostęp: 20 października 2017]; J. Sabak, *Raketowe „Polonezy” już na uzbrojeniu Białorusi. Zasięg: 200 km*: <http://www.defence24.pl/434415,raketowe-polonezy-juz-na-uzbrojeniu-bialorusi-zasięg-200-km>, [dostęp: 20 października 2017].

217 J. Szczudlik – Tatar, *Polityka Chin wobec pozaunijnych państw...*

218 T. Szulc, *Nie tylko Moskwa...*, s. 39; *Minsk Wheeled Tractor Plant (MZKT)*: <https://www.globalsecurity.org/military/world/belarus/mzkt.htm>, [dostęp: 20 października 2017]; *Military and technical cooperation between Belarus and China*: <https://www.bsblog.info/military-and-technical-cooperation-between-belarus-and-china/>, [dostęp: 20 października 2017].

219 *United Nations Register of Conventional Arms*: <https://www.unroca.org>, [dostęp: 20 października 2017].

220 *SIPRI Arms Transfers Database*: <https://www.sipri.org/databases/armstransfers>, [dostęp: 20 października 2017].

221 R. Czachor, *Polityka zagraniczna...*, s. 201.

się militarnie w Europie Środkowej i Wschodniej (przynajmniej na razie), tak jak Białoruś nie posiada swoich interesów w rejonie Azji i Pacyfiku. Stąd próba znalezienia wspólnej płaszczyzny dla manewrów wojskowych w postaci ćwiczeń antyterrorystycznych. W przypadku wspólnych manewrów wojskowych niewątpliwie atrakcyjniejszym partnerem dla Białorusi jest Rosja. Wspólne ćwiczenia chińskiej i białoruskiej armii są raczej typowym przejawem kurtuazji i próbą przekazania Moskwie komunikatu, iż region nie jest już jej wyłączną strefą wpływów. Z drugiej strony ćwiczenia antyterrorystyczne mogą jedynie stanowić wygodny „kamuflaż” dla służb obu państw w celu wymiany wiedzy i doświadczeń w zakresie zwalczania ewentualnych wystąpień antyrządowych. Warto również podkreślić, iż współpraca naukowo-techniczna rozwija się dość prężnie i od pewnego czasu nie jest ona jednostronna. Białoruś posiada zdolnych inżynierów, którzy w pewnych specyficznych obszarach (jak np. nośniki systemów raketowych) osiągają niewątpliwe sukcesy. Chiny zaś dysponują sporymi zasobami finansowymi i wolą zmniejszenia luki technologicznej, która do tej pory dzieliła je od państw Zachodu, czy nawet Rosji. Pojawienie się takich systemów jak np. Polonez świadczy o tym, że Pekin w niektórych obszarach wyprzedził już technologicznie swojego niedawnego patrona zza Amuru. Z polskiego punktu widzenia dywersyfikacja białoruskiej współpracy wojskowej jest zjawiskiem raczej pozytywnym, choć jednocześnie ewentualne znaczące wzmocnienie armii może w dłuższym horyzoncie czasowym obniżyć poziom bezpieczeństwa naszego kraju.

Ukraina i Chiny

Ukraina jest jednym z najsilniejszych państw powstałych po rozpadzie Związku Radzieckiego – zarówno pod względem liczby ludności, jak i wielkości gospodarki czy terytorium. Czyni ją to atrakcyjnym elementem chińskiego planu ekspansji w Europie. Liczna populacja, to z jednej strony duży rynek zbytu dla towarów chińskiej proweniencji. Ponadto relatywnie (jak na warunki europejskie) niskie koszty pracy, przy wysokim poziomie wykształcenia i zwesternizowaniu sporej części społeczeństwa, tworzą dobre warunki dla chińskich inwestycji skierowanych na rynki UE. Ukraina to również bardzo korzystne z punktu widzenia Pekinu położenie geograficzne oraz bogate zasoby naturalne (choćby węgiel czy rudy metali)²²² i warunki dla rozwoju rolnictwa. Należy zaznaczyć, iż sektor górniczy tego kraju jest w trudnej sytuacji i wymaga sporych nakładów finansowych, aby móc dalej funkcjonować²²³. Inwestycjami w ukraińskie górnictwo i w rozwój rolnictwa od kilku lat zainteresowane są między innymi Chiny²²⁴. W obu przypadkach może być to szansa dla Państwa Środka na zdobycie kolejnego źródła deficytowej żywności i surowców. Nie bez znaczenia dla chińskich planów inwestycyjnych jest również fakt, iż Ukraina posiada bliskie relacje handlowe z Unią Europejską, a rządzący nią politycy generalnie wskazywali na chęć bliższej integracji – co po wielu perturbacjach zaowocowało podpisaniem w marcu 2014 roku umowy stowarzyszeniowej²²⁵. Z chińskiej perspektywy najważniejsze jest jednak, będące częścią umowy stowarzyszeniowej, porozumienie o pogłębionej i całościowej strefie wolnego handlu (DCFTA), które weszło w życie 1 stycznia 2016 roku²²⁶. O tym, co ono może oznaczać dla Pekinu i dlaczego Ukraina

222 *Ukraina. Gospodarka* [w:] *Encyklopedia PWN*: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Ukraina-Gospodarka;4575605.html>, [dostęp: 24 października 2017]; *Surowce naturalne Ukrainy*: <http://www.surowce-naturalne.pl/wiadomosc/surowce-naturalne-ukrainy>, [dostęp: 24 października 2017]; A. Paulo, B. Radwanek-Bąk, B. Bąk, *Ukraina - złoża i gospodarka surowcami mineralnymi*, „Przegląd Geologiczny” 1994, t. 42, nr 7, s. 590-596.

223 Zob. W. Gałązka, *Ukraina: górnictwo węglowe w ruinie*: <http://nettq.pl/news/128065/ukraina-gornictwo-weglowe-w-ruinie>, [dostęp: 24 października 2017]; P. Kost, *Perspektywy ukraińskiego sektora węglowego [RAPORT]*: <http://www.energetyka24.com/294519,perspektywy-ukrainskiego-sektora-weglowego-raport>, [dostęp: 24 października 2017]; I. Hral, *Ukraiński przemysł węglowy: odrodzenie czy dywersyfikacja?*: <http://wschodnik.pl/publicystyka/item/7599-ukrainski-przemysl-weglowy-odrodzenie-czy-dywersyfikacja.html>, [dostęp: 24 października 2017].

224 Zob. P. Stępiński, *Chiny są zainteresowane prywatyzacją górnictwa na Ukrainie*: <http://biznesalert.pl/chiny-sa-zainteresowane-prywatyzacja-gornictwa-na-ukrainie/>, [dostęp: 24 października 2017]; *Ukraine: China to invest into Volyn mines*: <https://metallukraine.com/2015/12/18/ukraine-china-to-invest-into-volyn-mines.html>, [dostęp: 24 października 2017]; K. Choursina, *Ukraine Seeks Chinese Investment of \$1 Billion for Coal Mines*: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-08-26/ukraine-seeks-chinese-investment-of-1-billion-for-coal-mines>, [dostęp: 24 października 2017]; *China interested in modernization of state coal mines in Ukraine*: <http://uaposition.com/latest-news/china-interested-modernization-state-coal-mines-ukraine/>, [dostęp: 24 października 2017].

225 *Układ o stowarzyszeniu między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Ukrainą, z drugiej strony (Bruksela, 21 marca 2014)*, Dz. Urzędowy UE (L 161/3).

226 *1 stycznia wchodzi w życie DCFTA - umowa o wolnym handlu z Ukrainą*: <http://www.pap.pl/aktualnosci/news,452052,1-stycznia-wchodzi-w-zycie-dcfta--umowa-o-wolnym-handlu-z-ukraina.html>, [dostęp: 24 października 2017]; zob. więcej: B. Płonka, *Umowa UE - Ukraina o utworzeniu pogłębionej i kompleksowej strefy wolnego handlu (DCFTA) jako przykład nowej generacji porozumień preferencyjnych*, „Zeszyt Naukowy Wyższej Szkoły Zarządzania i Bankowości w Krakowie” 2015, nr 38, s. 44-57; D. Szeligowski, *Strefa wolnego handlu UE - Ukraina. Kwestie instytucjonalne i prawne*, „WSiIZ Working Paper” 2014, nr 10, s. 3-15; E. Radońska, *DCFTA - umowa o strefie wolnego handlu Ukrainy z Unią Europejską – szanse, zagrożenia, wyzwania*, „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula” 2017, nr 2 (55), s. 61-83.

stowarzyszona z Unią jest dla chińskich decydentów ważna – w dalszej części rozdziału. Warto również dodać, iż nad Dnieprem wciąż funkcjonuje relatywnie dobrze rozwinięty, odziedziczony po Związku Radzieckim, przemysł zbrojeniowy odpowiedzialny za produkcję oraz rozwój słynnych czołgów T-64 i T-80²²⁷, samolotów i silników lotniczych czy raket kosmicznych. Dla Chin, które od dwóch dekad intensywnie modernizują swoją armię²²⁸ i przygotowują się do wzięcia udziału w podboju kosmosu²²⁹ jest to potencjalnie cenna kooperacja²³⁰. Państwo ukraińskie to także pomost dla Chin pomiędzy Wschodem, a Zachodem oraz „ostatni przystanek” przed granicą Unii Europejskiej, jak i port przeładunkowy na szlaku do krajów bałtyckich i skandynawskich. Stąd duże zainteresowanie Ukrainą jako ważnym punktem na trasie Nowego Jedwabnego Szlaku, które Kijów stara się wykorzystać z możliwie największym dla siebie zyskiem, nawet kosztem relacji z sąsiadami²³¹. Wydaje się, że współpraca z Chinami jest rozpatrywana jako podwójna szansa. Po pierwsze na wyjście państwa z głębokiego kryzysu gospodarczego, dzięki chińskim inwestycjom i pożyczkom oraz importowi ukraińskich towarów. Po drugie zaś Państwo Środka, podobnie jak w przypadku Białorusi, może stać się „trzecią siłą” (trzecim wektorem) w polityce zagranicznej Ukrainy, która do tej pory mogła jedynie wybierać między kierunkiem rosyjskim lub transatlantyckim²³².

1 Rozwój relacji polityczno-gospodarczych

Mimo, iż bliskie stosunki z Chinami utrzymywane były już za rządów prezydenta Leonida Kuczmy (który nawiązał dobre osobiste relacje z Jiang Zeminem i Hu Jintao), to jednak zwycięstwo „obozu pomarańczowych” pod przywództwem Wiktora Juszczenki i Julii Tymoszenko zahamowało ich rozwój na kilka lat²³³. Chiny nie były jeszcze gotowe na głębsze zaangażowanie w Europie, ponadto Pekin ma dość sceptyczny stosunek do tzw. „kolorowych rewolucji” – obawa, że kolejny protest na Placu Niebiańskiego Spokoju mógłby się zakończyć jak „Majdan” w Kijowie i pozbawić chińskich komunistów władzy jest prawdopodobnie wśród nich wciąż żywa. Należy pamiętać, iż ówczesne pokolenie rządzących Chinami polityków urodziło się jeszcze w czasach II wojny światowej, więc ich młodość przypadła na czasy rządów Mao

227 Zob. J. Wolski, *Anatomia panczerza – ukraiński Oplot*, „Nowa Technika Wojskowa” 2017, nr 9 (316), s. 28-33.

228 Zob. M. Adamczyk, *Porównanie zmiany...*, s. 123-140.

229 Zob. *China's Space Activities in 2011*: http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474983043142.htm, [dostęp: 24 października 2017]; *China's Space Activities in 2016*: http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7245058.htm, [dostęp: 24 października 2017].

230 J.F. Cooper, *China's Foreign Aid and Investment Diplomacy, Volume III: Strategy Beyond Asia and Challenges to the United States and the International Order*, Nowy Jork 2016, s. 101.

231 Zob. J.N. Rożyński, *Ukraina proponuje Międzymorze bez Polski*: <https://www.salon24.pl/w/narymunt/697104,ukraina-proponuje-miedzymorze-bez-polski>, [dostęp: 24 października 2017]; M. Trojan, *Ukraina łapie „chiński wiatr” - kosztem Polski*: <https://kresy.pl/publicystyka/ukraina-lapie-chinski-wiatr-koszt-polski/>, [dostęp: 24 października 2017].

232 Zob. S. Matuszak, *Janukowycz w Chinach – trzeci wektor w ukraińskiej polityce zagranicznej?*: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2010-09-08/janukowycz-w-chinach-trzeci-wektor-w-ukraińskiej-polityce-zagranicznej>, [dostęp: 24 października 2017]; R. Terenowicz, *Wektor euroatlantycki w polityce zagranicznej Ukrainy 1991-2011*, „e-Politikon” 2012, nr 1, s. 153-176.

233 R. Rousseau, op. cit., s. 19; *Ukraine ties rejuvenated by 'epochal' state visit*: <http://en.people.cn/90001/90776/90883/7127469.html>, [dostęp: 24 października 2017]; O. Volovych, *Ukraine Is China's Gateway to Europe*: <http://bintel.com.ua/en/article/ukraina-vorota-kitaja-v-evropu/>, [dostęp: 24 października 2017]; N. Bugayova, *World in Ukraine: Ukraine hopes for China investment*: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/world-in-ukraine-ukraine-hopes-for-china-investmen-66007.html>, [dostęp: 24 października 2017].

Zedonga i jego kolejne eksperymenty społeczne, a w czasie słynnej masakry na placu Tian'anmen zajmowali oni już średnie lub wysokie stanowiska w strukturach KPCh.

1.1 Odrodzenie współpracy w okresie prezydentury Wiktora Janukowycza

Wraz z dojściem do władzy „obozu niebieskich”, z nowym prezydentem Wiktorem Janukowyczem na czele, relacje ukraińsko-chińskie nabrały przyspieszenia²³⁴. Na ceremonii zaprzysiężenia nowej głowy państwa (luty 2010) gościł, m. in. w roli specjalnego wysłannika przewodniczącego ChRL, minister rolnictwa Han Changfu²³⁵. W maju zaś Kijów odwiedził minister spraw zagranicznych Yang Jiechi²³⁶. Pół roku po objęciu stanowiska, we wrześniu 2010 roku, prezydent Ukrainy wybrał się natomiast w swoją pierwszą podróż do Pekinu. W ciągu czterodniowej wizyty zawarto tuzin porozumień o współpracy m. in. w zakresie infrastruktury, energetyki, lotnictwa czy finansów²³⁷ oraz podpisano deklarację o podniesieniu poziomu dwustronnych relacji²³⁸. Kolejne porozumienia obejmowały nawiązanie współpracy w zakresie eksploracji przestrzeni kosmicznej w latach 2011-2015²³⁹, wspólną budowę 30 km odcinka linii kolejowej z Kijowa do stołecznego lotniska (mającą kosztować blisko 1 mld dolarów i finansowaną z kredytu udzielonego przez China Development Bank)²⁴⁰ oraz elektrowni wodnej na Krymie²⁴¹. Wspólnie zadeklarowano również wolę zwiększenia wolumenu wzajemnej wymiany handlowej do poziomu 10 mld dolarów do 2012 roku²⁴². Ponadto omówiono kwestię wsparcia Ukrainy w przygotowaniach do zbliżających się Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej w 2012 roku²⁴³. Należy przypomnieć, iż dwa lata wcześniej Pekin był gospodarzem Letnich Igrzysk Olimpijskich²⁴⁴, więc chińscy urzędnicy mogli podzielić się doświadczeniami z organizacji tak dużej imprezy sportowej. Prezydent Janukowycz przywiózł również do kraju otwartą linię kredytową na 4 miliardy dolarów²⁴⁵. Warto wiedzieć, iż była to pierwsza wizyta ukraińskiej głowy państwa w Chinach od 2003 roku²⁴⁶.

W kwietniu 2011 roku podczas wizyty w Kijowie wicepremiera Zhanga Dejianga zainaugurowano prace powołanej jeszcze w 2010 roku Międzyrządowej Komisji Współpracy²⁴⁷.

234 M. Prokop, I. Galewska, *Kształtowanie zasad ukraińsko-chińskiego partnerstwa strategicznego*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2014, nr 2 (7), s. 136, 142-143.

235 *Ukrainian President Yanukovich Meets with Special Envoy of Chinese President Hu Jintao*: <http://www.china-un.ch/eng/xwdt/t660700.htm>, [dostęp: 24 października 2017].

236 *Ukrainian President Yanukovich Meets with Yang Jiechi*: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjzg_663340/dozys_664276/gjlb_664280/3250_664382/3252_664386/t696036.shtml, [dostęp: 24 października 2017].

237 K. Andrijauskas, op. cit. s. 125; *Ukraine ties rejuvenated...* op. cit.; O. Volovych, op. cit.

238 S. Matuszak, *Janukowycz w Chinach...*; *China, Ukraine agree to upgrade relations*: http://www.chinadaily.com.cn/photo/2010-09/02/content_11249669.htm, [dostęp: 24 października 2017].

239 M. Prokop, I. Galewska, op. cit., s. 143; S. Matuszak, *Janukowycz w Chinach...*

240 R. Rousseau, op. cit., s. 20; *Ukraine ties rejuvenated...* op. cit.

241 S. Matuszak, *Janukowycz w Chinach...*

242 *China, Ukraine agree to upgrade friendly cooperative relations*: <http://au.china-embassy.org/eng/xw/t737180.htm>, [dostęp: 24 października 2017].

243 R. Rousseau, op. cit., s. 20.

244 Które notabene zachwyciły świat, jak i samych Chińczyków: zob. M. Jacoby, op. cit., *passim*.

245 T. Iwański, op. cit., s. 4.

246 S. Matuszak, *Janukowycz w Chinach...*

247 *China, Ukraine vow to strengthen cooperation*: http://europe.chinadaily.com.cn/europe/2011-04/21/content_12371805.htm, [dostęp: 24 października 2017]; A. Szulborska, *Międzyrządowa Komisja ds. współpracy Chiny-Ukraina*: <http://echiny.pl/2011/04/międzyrządowa-komisja-ds-współpracy-chiny-ukraina/>, [dostęp: 24 października 2017]; M. Prokop, I. Galewska, op. cit., s. 143.

Natomiast w czerwcu, po uprzedniej wizycie w Kazachstanie i w Rosji, na Ukrainę zawiął przewodniczący ChRL Hu Jintao (była to równocześnie pierwsza podróż głowy chińskiego państwa do Kijowa od dekady²⁴⁸) przywożąc ze sobą umowy inwestycyjne i kredyty na rozbudowę ukraińskiej infrastruktury, o wartości 3,5 mld dolarów²⁴⁹. Swoistym ukoronowaniem pobytu przewodniczącego Hu na Ukrainie było podpisanie porozumienia o strategicznym partnerstwie między obydwojoma krajami²⁵⁰. Maryana Prokop i Iwona Galewska wskazują, że „zgodnie z jej zapisami państwa wzięły na siebie zobowiązanie wzajemnego poszanowania suwerenności i terytorialnej integralności, aktywizacji międzypaństwowego dialogu politycznego, współpracy w ramach ONZ oraz podejmowania wspólnych działań dla zagwarantowania pokoju i stabilności na świecie”²⁵¹. Deklaracja ta wygląda niewątpliwie interesująco na tle późniejszej postawy Pekinu wobec wojny na wschodzie Ukrainy (o czym szerzej w następnym podrozdziale).

Kolejny rok (2012) we wzajemnych relacjach gospodarczych i politycznych zapisał się trzema ważkimi wydarzeniami. W czerwcu banki centralne obu krajów podpisały umowę o swapie walutowym o wartości ponad 2 miliardów dolarów²⁵². Ponadto Chiny za pośrednictwem Eximbanku udzieliły Ukrainie kredytu w wysokości 3 mld dolarów, który miał zostać przeznaczony na rozwój sektora rolnego nad Dnieprem – zakup nasion i produktów chemii rolnej w Chinach oraz budowę zakładów chemicznych na Ukrainie i prawdopodobnie także na odbudowę zrujnowanego systemu irygacyjnego²⁵³. Pożyczka miała być spłacona w ciągu 15 lat w formie dostaw ukraińskiego zboża, w ilości maksymalnie 6 mln ton rocznie²⁵⁴. Oprocentowanie kredytu miało rzekomo wynieść 6% w skali roku, przy zachowaniu pięcioletniej karencji w spłacie²⁵⁵. Warto przypomnieć, iż według Jakuba Jakóbowskiego i Marcina Kaczmarek pożyczki inwestycyjne udzielone Serbii i Węgrom miały być oprocentowane znacznie niżej, bo na poziomie ok. 2,5-3%²⁵⁶. Być może wyższy koszt kredytu dla Ukrainy związany jest z niewątpliwie wyższym ryzykiem, które Pekin postanowił w powyższej sytuacji wkalkulować. W tym kontekście należy wspomnieć, iż na przełomie lutego i marca 2014 roku (czyli de facto w szczycie kryzysu krymskiego) w mediach rosyjskich pojawiła się informacja, iż Chiny domagają się zwrotu pożyczki z powodu nie wywiązywania się przez stronę ukraińską z obowiązku regularnych dostaw – rzekomo wyekspediowano do tej pory jedynie 180 tysięcy ton zbóż. Rewelacji nie skomentowali urzędnicy zarówno w Kijowie, jak i w Pekinie²⁵⁷.

248 J. Szczudlik – Tatar, *Polityka Chin wobec pozaunijnych państw...*; Y. Feng, *China-Ukraine relations on fast track*: <http://en.people.cn/90001/90780/91343/7416013.html>, [dostęp: 24 października 2017].

249 J.F. Cooper, op. cit., s. 101.

250 T. Iwański, op. cit., s. 4.

251 M. Prokop, I. Galewska, op. cit., s. 144.

252 J.F. Cooper, op. cit., s. 101.

253 *Ukraina planuje eksport 4 mln ton zbóż do chin w 2013 r.*: <http://www.polsus.pl/aktualnosci?id=3209>, [dostęp: 24 października 2017]; M. Kozak, *Chińczykom bardziej pasowałaby Ukraina stowarzyszona z UE*: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/chinczykom-bardziej-pasowalaby-ukraina-stowarzyszona-z-ue/>, [dostęp: 24 października 2017]. L. Mingjiang, N. Yan Hong, *China's Economic Statecraft: Co-Optation, Cooperation, and Coercion*, Singapur 2017, s. 275.

254 *Ukraina planuje eksport...* op. cit.; M. Prokop, I. Galewska, op. cit., s. 144.

255 *China penetrates deeper into Ukrainian economy*: <http://www.euractiv.com/section/china/news/china-penetrates-deeper-into-ukrainian-economy/>, [dostęp: 24 października 2017].

256 J. Jakóbski, M. Kaczmarek, op. cit., s. 2.

257 T. Sajewicz, *Chiny żądają odszkodowania od Ukrainy*: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Chiny-zadaja-odszkodowania-od-Ukrainy-3071760.html>, [dostęp: 24 października 2017]; *Chiny żądają od Ukrainy odszkodowania w zbożu*: <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/781065,chine-zadaja-od-ukrainy-odszkodowania-w-zbozu.html>, [dostęp: 24 października 2017].

Biorąc pod uwagę profesjonalizm chińskiej maszyny dyplomatycznej i postawę w ówczesnym konflikcie (o czym w dalszej części rozdziału) wydaje się mało prawdopodobne, aby w tak „gorącym” dla Ukrainy czasie, Pekin i podległe mu instytucje finansowe zdecydowały się domagać natychmiastowej spłaty wysokiej kwoty pożyczki. Jeżeli nawet taka sytuacja miała miejsce²⁵⁸, to wydaje się, iż w latach 2015-2016 problem dostaw został chociaż częściowo rozwiązany²⁵⁹. Z drugiej strony w ukraińskich mediach miały w 2017 roku pojawić się informacje, jakoby 3 mld dolarów pochodzących z chińskiej pożyczki zostało rozkradzione, urzędnicy ukraińscy żądali gigantycznych łapówek w zamian za umówione zakupy maszyn rolniczych za Wielkim Murem, a zboże rzeczywiście nie było peregrynowane do Chin²⁶⁰. Jest jeszcze trzecie wytłumaczenie (bynajmniej nie wykluczające żadnego z powyższych), a mianowicie w powyższej sytuacji mogliśmy mieć do czynienia z kolejnym przejawem rosyjskiej wojny informacyjnej wokół sytuacji na Ukrainie, toczonej niejako równoległe do tej „gorącej”²⁶¹.

Powyższą sytuację warto potraktować jako interesujący case study, który powinien zwrócić uwagę na korupcję, jako jeszcze jeden aspekt chińskich relacji gospodarczych z krajami rozwijającymi się²⁶², w których natężenie tego zjawiska jest podobne jak za Wielkim Murem²⁶³. Należy pamiętać, iż w Państwie Środka funkcjonuje liczący sobie już kilka tysięcy lat system stosunków społecznych, nazywany guanxi i dla nas Europejczyków będący niczym innym jak nepotyzmem okraszonym korupcją. Autor zdaje sobie sprawę, iż jest to spore uproszczenie tak złożonego konceptu jakim jest guanxi, które obejmuje nie tylko sferę biznesu, lecz dotyka wszystkich aspektów życia każdego mieszkańca Chin, np. decyduje o odpowiednio atrakcyjnym małżeństwie. W ramach niniejszego opracowania nie ma jednak miejsca na szersze jego omówienie²⁶⁴. Nie ma powodu zakładać, iż Chińczycy nie spróbują przenieść swoich wzorców prowadzenia interesów do krajów o słabych i już wcześniej skorumpowanych instytucjach, jeżeli tylko będzie mogło zapewnić im to powodzenie. W tym być może tkwi również przyczyna ich relatywnego sukcesu i łatwości z jaką spenetrowali kraje Afryki, Azji Środkowej czy Ameryki Południowej.

Kolejnego kredytu w wysokości 3 mld dolarów Ukrainie w 2012 roku udzielił China Deve-

258 Zob. *Zakłócenia w dostawach kukurydzy z Ukrainy do Chin*: <https://www.gospodarz.pl/aktualnosci/zboza/zaklocenia-w-dostawach-ukrainskiej-kukurydzy-do-chin.html>, [dostęp: 24 października 2017]; S. Tiezzi, *China's Agricultural Deals with Ukraine in Jeopardy*: <https://thediplomat.com/2014/02/chinas-agricultural-deals-with-ukraine-in-jeopardy/>, [dostęp: 24 października 2017].

259 *Ukraina spłaci dług wobec Chin eksportując kukurydzę*: <http://www.portalspozywczy.pl/zboza/wiadomosci/ukraina-splaci-dlug-wobec-chin-eksportujac-kukurydze.124888.html>, [dostęp: 24 października 2017]; *Ukraina wyeksportuje 3,5 mln ton kukurydzy do Chin*: <https://www.gospodarz.pl/aktualnosci/zboza/znacznym-eksport-kukurydzy-o-chin.html>, [dostęp: 24 października 2017].

260 M. Kozak, *Chiny chcą wymusić zblizenie z Ukrainą*: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/chiny-ukraina-wspolpraca-strefa-wolnego-handlu-inwestycje-eksport/>, [dostęp: 24 października 2017].

261 Zob. szerzej: J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska - studium przypadku*, „Punkt Widzenia OSW” 2014, nr 42, *passim*; K. Baraniuk, *Corpus-Based Analysis as a Method to Identify Russian Trolling Activity*, „Polish Political Science Yearbook” 2017, nr 46, s. 239-255; A. Lelonek, *Rosyjska wojna informacyjna – front ukraiński*: <https://pulaski.pl/rosyjska-wojna-informacyjna-front-ukrainski/>, [dostęp: 24 października 2017].

262 T. Kamiński, *Klucz do Afryki...*, s. 563; T. Młynarski, op. cit., s. 33; D. Kopiński, op. cit., s. 224, 226, 229-230.

263 *Corruption Perceptions Index 2016*: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016, [dostęp: 24 października 2017].

264 Zob. M. Adamczyk, K. Baraniuk, *Służby wywiadowcze Chińskiej Republiki Ludowej – zarys struktur i metod działalności*, „Studia Orientalne” 2017, nr 2 (12) [przyjęte do druku]; M. Jacoby, op. cit., *passim*; A. Gwiazda, op. cit., s. 54-56; T. Plafker, *Jak robić interesy w Chinach. Jak osiągać zyski na rynku rosnącym najszybciej na świecie*, Warszawa 2008, s. 87-89; M. Meyer, *Znaczenie kultury i instytucji dla gospodarki ChRL*, Warszawa 2013, s. 100-104.

lopment Bank. Miał zostać przeznaczony na zwiększenie udziału węgla w produkcji energii elektrycznej na Ukrainie, kosztem gazu ziemnego²⁶⁵ – stąd domniemanie, iż mógł to być w dużej mierze projekt polityczny, pozwalający zmniejszyć uzależnienie od dostaw z Rosji. Chińską ofertę zaś można odczytać jako chęć zaznaczenia własnej obecności i podkreślenia, iż nie traktują one Ukrainy jako wyłącznej strefy wpływów Rosji czy Unii Europejskiej. Michał Kozak uważa, że zaangażowanie Chin w kwestię energetycznej niezależności Kijowa spowodowało, iż Rosja przybrała bardziej ugodową postawę w negocjacjach dotyczących cen gazu dla Ukrainy²⁶⁶. Sam projekt opóźnił się z powodu wybuchu wojny na wschodzie kraju i pod koniec 2015 roku wciąż był w fazie planowania²⁶⁷.

1.2 Głośna sprawa dzierżawy ukraińskiej ziemi

Strona chińska w 2013 roku poinformowała, iż za pośrednictwem korporacji Xinjiang Production and Construction Corps (XPCC lub Bigtuan) została zawarta umowa z ukraińskim koncernem KS AGRO, na dzierżawę 100 tysięcy hektarów ziemi pod hodowlę i uprawę w centralnej oraz południowej części Ukrainy. W planach jest ponoć rozszerzenie tego obszaru do 3 mln hektarów, czyli nawet 9% całkowitej powierzchni ukraińskiej ziemi uprawnej i łącznie 5% terytorium kraju²⁶⁸. Strona ukraińska, a konkretnie koncern KS Agro wkrótce zdementowały informację odnośnie skali przewidywanej umowy, lecz już nie planów współpracy jako takich²⁶⁹. Skąd ta niezgodność komunikatów ze strony obu partnerów, tym bardziej, iż temat był szeroko obecny w światowych mediach? Być może do podpisania umowy jeszcze nie doszło i Pekin jedynie sondował reakcje społeczności międzynarodowej²⁷⁰ lub umowa została już podpisana, lecz Kijów obawiał się reakcji własnego społeczeństwa w związku z jej skalą²⁷¹. Interesujące mogą być ewentualne implikacje polityczne, gdyby umowa rzeczywiście weszła w życie, a chińska obecność na 5% ukraińskiego terytorium stałaby się faktem. Sama

265 K. Andrijauskas, op. cit., s. 127; M. Prokop, I. Galewska, op. cit., s. 146; J.F. Cooper, op. cit., s. 101; P. Rapacka, *Chiny pomogą Ukrainie uniezależnić się od rosyjskiego gazu*: <http://www.finanse-w-energetyce.cire.pl/st,41,261,i-tem,119767,1,0,0,0,0,0,chiny-pomoga-ukrainie-uniezaleznic-sie-od-rosyjskiego-gazu.html>, [dostęp: 24 października 2017].

266 M. Kozak, *Chińczykom bardziej...*

267 P. Rapacka, op. cit.; *Chiński kredyt pomoże Ukrainie uniezależnić się od rosyjskiego gazu*: <https://www.salon24.pl/u/energetyka/678177,chinski-kredyt-pomoz-ukrainie-uniezaleznic-sie-od-rosyjskiego-gazu>, [dostęp: 24 października 2017].

268 M. Kozak, *Chińczykom bardziej...*; O. Volovych, op. cit.; *Chiny „wydzierzawią 5 proc. Ukrainy”. Neokolonializm XXI wieku?*: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/chiny-wydzierzawia-5-proc-ukrainy-neokolonializm-xxi-wieku,357546.html>, [dostęp: 24 października 2017]; B. Hoyle, *Chińczycy kolonizują Ukrainę jak Afrykę i Rosję. „Staniemy się niewolnikami”*: <http://www.polskatimes.pl/artukul/1043575,chinczycy-kolonizuja-ukraine-jak-afryke-i-rosje-staniemy-sie-niewolnikami,id,t.html>, [dostęp: 24 października 2017]; M. Zuo, *Ukraine to become China's largest overseas farmer in 3m hectare deal*: <http://www.scmp.com/news/china/article/1314902/ukraine-become-chinas-largest-overseas-farmer-3m-hectare-deal>, [dostęp: 24 października 2017]; A. Spillius, *China 'to rent five per cent of Ukraine'*: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/china/10332007/China-to-rent-five-per-cent-of-Ukraine.html>, [dostęp: 24 października 2017]; A. Jourdan, *China to invest in 3 mln hectares of Ukrainian farmland – media*: <http://www.reuters.com/article/china-ukraine/china-to-invest-in-3-mln-hectares-of-ukrainian-farmland-media-idUSL3N0HI04620130922>, [dostęp: 24 października 2017]; *Hungry China wants to 'borrow' land from 'bread basket' Ukraine for 50 years*: <https://www.rt.com/business/china-ukraine-agriculture-lease-267/>, [dostęp: 24 października 2017].

269 B. Hoyle, op. cit.; K. Nadolski, *Afryka do wynajęcia*, „Wprost” 2013, nr 51-52, s. 106-107; L. Mingjiang, N. Yan Hong, op. cit., s. 259.

270 K. Nadolski, op. cit., s. 106-107.

271 B. Hoyle, op. cit.

idea dzierżawienia gruntów uprawnych przez zagraniczne podmioty nie jest bynajmniej nowa – nawet na Ukrainie koncern Bigtuan nie byłby pierwszą korporacją prowadzącą tego typu działalność, lecz tym razem podziw budzi skala ewentualnej działalności. Pierwsze pytanie jakie się nasuwa, to jak Chiny potraktowałyby ewentualną rosyjską agresję na dzierżawione przez siebie terytorium Ukrainy? Czy zajęłyby w obronie integralności terytorialnej tego państwa bardziej zdecydowane stanowisko, niż miało to ostatecznie miejsce po aneksji Krymu i w trakcie wojny w Donbasie? Autor nie podejmuje się odpowiedzi wprost na to pytanie, zamiast tego w kolejnym podrozdziale postara się wykazać, jak przedłużająca się wojna na Ukrainie wpływała na zmianę nastawienia chińskich elit wobec rosyjskiej agresji. Warto się również zastanowić, jak obywatele Ukrainy przyjęliby tak znaczącą chińską obecność? Przykłady zawarte w poprzednim rozdziale wskazują, iż inwestycje rodem z Chin zaczynają natrafiać na protesty lokalnych społeczności, które nie widzą bezpośrednich korzyści dla siebie, spotykają się natomiast z problemem chińskiej imigracji, niszczeniem środowiska naturalnego, czy faworyzowaniem przedsiębiorstw zza Wielkiego Muru względem miejscowego biznesu. Jest to potencjalnie interesujący obszar dla przyszłych, pogłębionych badań nad percepcją Chin i Chińczyków w krajach Europy Środkowej i Wschodniej.

1.3 Stowarzyszona z Unią Europejską Ukraina z chińskiej perspektywy

Wydaje się, iż chińska obecność na Ukrainie ma wymiar nie tylko wewnętrzny. Kraj ma zapewne pełnić rolę swoistego przyczółka w ekspansji na rynki UE (w mniejszym stopniu na rynki wschodnie) – zamierzeniu temu sprzyjał raczej proeuropejski kurs ukraińskich elit politycznych. Dlaczego Ukraina stowarzyszona z Unią (a docelowo będąca jej członkiem) jest dla Chin istotna w kontekście potencjalnych planów inwestycyjnych? Wraz z wejściem w życie DCFTA produkowane w tym kraju towary mogą być w znacznej mierze bez ograniczeń i bez nałożonych nań ceł eksportowane na rynki europejskie²⁷². Co oczywiste, również „chińskie” towary wyprodukowane na Ukrainie podlegać będą tym samym przywilejom. Dzięki temu inwestycje Państwa Środka mogą stać się bardziej konkurencyjne – koszty pracy na Ukrainie są wciąż dużo niższe niż w należących do UE krajach Europy Środkowej (o krajach tzw. „Starej Unii” nie wspominając), co powinno pozwolić zachować wciąż najważniejszy atut towarów chińskiej proweniencji, czyli cenę.

Zdaniem autora, Ukraina jest dla Chin tym bardziej atrakcyjna, im dalej postępuje jej integracja ze strukturami Unii Europejskiej. Wydaje się, iż wizyta prezydenta Wiktora Janurowycza w Chinach w grudniu 2013 roku zakończyła się dla ukraińskiej głowy państwa w dużej mierze fiaskiem, właśnie dlatego, że 21 listopada rząd Mykoły Azarowa ogłosił wycofanie się z podpisania umowy stowarzyszeniowej z UE. Zdają się to potwierdzać słowa rzecznika chińskiego MSZ, który indagowany o to czy wsparcie finansowe jest głównym celem podróży prezydenta do Chin, miał odpowiedzieć, iż jego kraj owszem angażuje się w projekty mające na celu rozwój ukraińskiej gospodarki, ale tylko wtedy, gdy przynoszą one korzyści obu stronom²⁷³. Michał Kozak, powołując się na źródła w ukraińskim ministerstwie finansów twierdzi, iż kwestia kolejnych chińskich kredytów dla Ukrainy (w kwocie 12 miliardów dolarów) była już praktycznie sfinalizowana²⁷⁴. Ponadto jak wskazują wcześniejsze badania autora, zarówno

272 P. Kościński, *Ukraina: DCFTA mimo wszystko*, „Biuletyn PISM” 2015, nr 105 (1342), s. 1-2.

273 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 27-28.

274 M. Kozak, *Chińczykom bardziej...*

w mediach polskich, jak i zagranicznych powszechnie mówiło się o rzeczonych pożyczkach jako głównym celu podróży²⁷⁵. Jest prawdopodobne, że prezydent Janukowycz mógł liczyć, iż obietnicą dużych kredytów i inwestycji za chińskie pieniądze uda mu się uspokoić nastroje w kraju. Warto przypomnieć, iż wśród ukraińskiego społeczeństwa informacja o zawieszeniu procesu integracji spowodowała masową erupcję niezadowolenia. Jeszcze 1 grudnia protestujący zajęli kilka budynków rządowych w Kijowie²⁷⁶, a do chwili wyjazdu prezydenta Janukowycza (3 grudnia) miały już miejsce krwawe walki pomiędzy demonstrantami a milicją, w których rannych zostało ponad 100 osób. Za słusznością tej hipotezy przemawia fakt, iż bezpośrednio z Pekinu Janukowycz poleciał do Soczi na spotkanie z prezydentem Władimirem Putinem, gdzie udało mu się uzyskać obietnicę pożyczki w wysokości 12 mld dolarów oraz obniżenie cen za dostarczany na Ukrainę gaz ziemny²⁷⁷. Nadia Diuk wskazuje, iż okazało się to być przeciwnie – gdy 17 grudnia potwierdziła się informacja o zakupie przez Rosję ukraińskich obligacji o wartości 15 mld dolarów i obniżeniu ceny gazu o 1/3, doszło do kolejnej erupcji niezadowolenia²⁷⁸. Osobną kwestią pozostaje pytanie, czy nawet jeżeli wizyta zakończyłaby się pełnym sukcesem, to czy odpowiednie jego zdyskontowanie doprowadziłoby do uspokajania nastrojów wśród Ukraińców.

Chiny odmawiając rzekomo już wynegocjowanych kredytów, mogły tym samym naciskać na zmianę postępowania obozu rządzącego w kwestii podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią. Jest to jedynie hipoteza, ale przynajmniej dwie poszlaki potwierdzają takowy zamysł. Pierwsza z nich to wywiad, którego prezydent Białorusi Aleksander Łukaszenko udzielił serbskim mediom. Stwierdził w nim, iż zahamowanie procesu integracji Ukrainy ze strukturami UE wynika ze ścierania się interesów Unii, Rosji i Chin²⁷⁹. Ponadto tuż przed wyjazdem prezydenta do Chin, premier Mykoła Azarow oświadczył, iż negocjacje zostały jedynie zawieszono, a nie zerwane²⁸⁰. Oceniając ostatnią wizytę prezydenta Janukowycza jedynie przez pryzmat nieotrzymanych pożyczek rzeczywiście można uznać ją za porażkę. Z drugiej strony Chiny miały zadeklarować, iż w ciągu najbliższych lat poczynią na Ukrainie inwestycje o wartości przynajmniej 8 mld dolarów²⁸¹. Oficjalnie deklaracji tej nie potwierdzili przedstawiciele ChRL²⁸², mimo to obie strony podpisały porozumienie o przyjacielskiej współpracy oraz uzgodniły „mapę drogową” współpracy na kolejne pięć lat²⁸³.

1.4 Nierównowaga w wymianie handlowej

W roku 2010 suma obrotów handlowych między obydwojoma krajami przekroczyła 6 miliardów dolarów, z czego eksport ukraiński to zaledwie 1,3166 miliarda dolarów. Chiny stały się drugim importerem na Ukrainie po Federacji Rosyjskiej. Z chińskiej perspektywy

275 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 27.

276 *Ibidem*, s. 26-27.

277 *Ibidem*, s. 29.

278 N. Diuk, *EUROMAIDAN: Ukraine's Self-Organizing Revolution*, „World Affairs” 2014, nr 176.6, s. 9.

279 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 26.

280 *Ibidem*, s. 27.

281 *Ukraine gets \$8bn investment from China*: <https://www.rt.com/business/ukraine-china-loan-yanukovych-763/>, [dostęp: 24 października 2017]; J. Kynge, *Ukraine a setback in China's eastern Europe strategy*: <https://www.ft.com/content/d3f12c41-ccb4-3595-8002-d90c308e643b?mhq5j=e5>, [dostęp: 24 października 2017].

282 J. Szczudlik – Tatar, *Chiny wobec wydarzeń na Ukrainie...*, s. 1.

283 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 30.

łączna wartość wymiany handlowej wyniosła ponad 7,7 mld dolarów, zaś import z Ukrainy 2,1636 miliarda USD²⁸⁴. Rokrocznie nierówna wymiana handlowa z Państwem Środka powoduje ubytek z obiegu gospodarczego Ukrainy kilku miliardów dolarów. Kwestią odrębną jest struktura handlu – eksport ukraiński obejmuje głównie surowce i płody rolne, zaś z Chin importowane są towary przetworzone²⁸⁵. Oczywiście ujemny (czy szerzej niekorzystny) bilans handlowy z ChRL jest problemem, który dotyczy większości krajów świata²⁸⁶.

Rok 2011 upłynął pod znakiem znaczącego wzrostu wolumenu wymiany handlowej do poziomu blisko 8,5 mld dolarów²⁸⁷. Alternatywnie było to nawet 10,5 mld dolarów, przy odrobinę korzystniejszym niż dotychczas stosunku ukraińskiego eksportu do importu. Jak podkreśla Tadeusz Iwański Chiny stały się trzecim partnerem handlowym Ukrainy z udziałem w eksporcie na poziomie 3,2% i w imporcie 7,5%²⁸⁸. W kolejnym roku (2012) obroty wzrosły do ponad 9,6 mld dolarów, przy udziale ukraińskiego eksportu do Chin na poziomie zaledwie ok. 18,5%²⁸⁹. Z perspektywy chińskiej wymiana handlowa nieznacznie się skurczyła, do poziomu 10,356 mld dolarów. Podobnie w niewielkim stopniu zmalał import z Ukrainy, do kwoty 3,031 mld dolarów (rok wcześniej było to 3,265 mld dolarów) i 29% udziału w całości wymiany²⁹⁰. Warto zwrócić uwagę, iż mamy tu do czynienia z odwrotną sytuacją, niż w przypadku Białorusi, gdzie to Pekin podawał niższą wartość wolumenu wymiany handlowej. Dane ukraińskie wskazują, iż nie udało się zrealizować założonego w 2010 roku (podczas wizyty prezydenta Janukowycza w Pekinie) celu w postaci 10 miliardów, zaś chińskie wprost przeciwnie.

Co ciekawe, według obu perspektyw rok 2013 zaznaczył się rekordowym wzrostem ukraińskiego eksportu do Chin – o blisko miliard dolarów i o tyle samo (do poziomu blisko 10,63 miliarda USD) wzrosła całkowita wartość wymiany handlowej²⁹¹. Tym sposobem udział ukraińskiego eksportu zwiększył się do poziomu przeszło 25,6%. Warto zauważyć,

284 *Ukraine Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015*: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>, [dostęp: 24 października 2017]; *Ukraine Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015*: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>, [dostęp: 24 października 2017]; *China Export US\$...*, op. cit.; *China Import US\$...*, op. cit.; Podobnie jak w przypadku Białorusi, dane o wymianie handlowej różnią się zależnie od tego, czy podawane są z perspektywy Chin czy też ich partnera (w tym wypadku Ukrainy). Autor konsekwentnie zamierza podawać dane z obu perspektyw.

285 T. Iwański, op. cit., s. 4-5; M. Prokop, I. Galewska, op. cit., s. 145; *China Product Import Product Share % Ukraine 2010-2015*: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-PRDCT-SHR/Partner/UKR/Product/all-groups>, [dostęp: 24 października 2017]; *China Product Export Product Share % Ukraine 2010-2015*: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-PRDCT-SHR/Partner/UKR/Product/all-groups>, [dostęp: 24 października 2017]; *Ukraine Product Import Product Share % China 2010-2015*: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-PRDCT-SHR/Partner/CHN/Product/all-groups>, [dostęp: 24 października 2017]; *Ukraine Product Export Product Share % China 2010-2015*: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-PRDCT-SHR/Partner/CHN/Product/all-groups>, [dostęp: 24 października 2017].

286 Więcej na temat roli nierównowagi w wymianie handlowej w polityce Chin zob. A. Brunet, J.P. Guichard, op. cit. *passim*.

287 *Ukraine Export US\$...*, op. cit.; *Ukraine Import US\$...*, op. cit.; *China Export US\$...*, op. cit.; *China Import US\$...*, op. cit.

288 T. Iwański, op. cit., s. 4.

289 *Ukraine Export US\$...*, op. cit.; *Ukraine Import US\$...*, op. cit.; *China Export US\$...*, op. cit.; *China Import US\$...*, op. cit.

290 *Ibidem*.

291 *Ibidem*.

że był to również pierwszy rok, gdy dane z obu perspektyw zbliżyły się do siebie – z punktu widzenia Chin obroty wyniosły 11,112 miliarda dolarów, a import z Ukrainy to prawie 29,5% łącznej wartości wymiany²⁹². Dalej mieliśmy jednak do czynienia ze znaczącą nierównowagą – dość powiedzieć, że na całość ukraińskiego deficytu handlowego, który w 2013 roku wyniósł ok. 13 miliardów dolarów, ponad 5 miliardów przypadało na ujemne saldo wymiany handlowej z Chinami²⁹³. Również struktura wymiany była niekorzystna dla Ukrainy i przypominała raczej relacje kolonii z metropolią. Kijów wyeksportował za Wielki Mur głównie rudy metali (ok. 70% wartości eksportu – zależnie od perspektywy), produkty rolne (ok. 14%) oraz maszyny (ok. 10%) – co ciekawe akurat według danych chińskich ich udział stanowił zaledwie ok. 1% – i drewno (ok. 5%). Zakupiono natomiast maszyny (ponad 30%), wyroby metalowe (ok. 10%), tekstylia (ok. 10%), obuwie (ok. 7%) oraz tworzywa sztuczne (również ok. 7%)²⁹⁴. W trzech poprzednich latach wyglądało to bardzo podobnie, przy czym systematycznie rośnie udział produktów rolnych w strukturze ukraińskiego eksportu do Państwa Środka – w 2010 roku było to zaledwie ok. 1%²⁹⁵. Stąd pewna doza sceptycyzmu autora odnośnie wspomnianych wcześniej i pojawiających się w przestrzeni medialnej informacji o niewywiązywaniu się Ukrainy z umowy na dostawy zboża do Chin.

Kolejne lata we wzajemnych relacjach handlowych upłynęły pod znakiem kryzysu gospodarczego na Ukrainie, o skutkach podobnych do załamania z 2009 roku²⁹⁶. W jego efekcie obroty handlowe spadły do poziomu niższego niż w 2011 roku i wyniosły ok. 8 miliardów dolarów, przy czym znacząco ucierpiał import z Chin (5,4 mld dolarów), natomiast eksport ukraińskich towarów pozostał na poziomie zbliżonym do tego z rekordowego roku 2013 i wyniósł przeszło 2,674 mld dolarów²⁹⁷. Według danych chińskich, ukraiński eksport prezentował się jeszcze lepiej i był blisko kwoty 3,5 mld dolarów, przy łącznej wymianie handlowej pomiędzy obydwojema krajami na poziomie 8,5 mld dolarów²⁹⁸. Struktura wymiany jednak wciąż była podobna jak rok wcześniej – Chiny kupowały na Ukrainie, w przytłaczającej większości surowce mineralne (ok. 65%), płody rolne (już ok. 25%) i drewno (ok. 7%)²⁹⁹. Sprzedawały zaś maszyny (ok. 30%), tekstylia (ok. 10%), wyroby metalowe (również ok. 10%), tworzywa sztuczne (ok. 8%), obuwie (ok. 7%) czy produkty chemiczne (ok. 6%)³⁰⁰. Wojna i kryzys gospodarczy wpłynęły negatywnie na import z Chin, co jak się wydaje znalazło swoje odzwierciedlenie w postawie tego kraju wobec przedłużającego się konfliktu na wschodzie Ukrainy o czym mowa będzie w następnym podrozdziale. Jednocześnie w 2014 roku na Ukrainie miały miejsce rekordowe zbiory kukurydzy, co przełożyło się na zwiększenie jej eksportu do Chin³⁰¹ i pozwoliło zająć miej-

292 *Ibidem*.

293 *Ibidem*.

294 C. Devonshire – Ellis, *China's Trade With Eastern Europe and the Caucasus*: <http://www.china-briefing.com/news/2015/01/22/chinas-trade-former-soviet-states.html>, [dostęp: 24 października 2017]; *China Product Import...*, op. cit.; *China Product Export...*, op. cit.; *Ukraine Product Import...*, op. cit.; *Ukraine Product Export...*, op. cit.;

295 *China Product Import...*, op. cit.; *China Product Export...*, op. cit.; *Ukraine Product Import...*, op. cit.; *Ukraine Product Export...*, op. cit.

296 *World Development Indicators...* op. cit.

297 *Ukraine Export US\$...*, op. cit.; *Ukraine Import US\$...*, op. cit.

298 *China Export US\$...*, op. cit.; *China Import US\$...*, op. cit.

299 *China Product Import...*, op. cit.; *Ukraine Product Export...*, op. cit.

300 *China Product Export...*, op. cit.; *Ukraine Product Import...*, op. cit.

301 J.C.K. Daly, *Ukraine Conflict Benefits China*: <https://jamestown.org/program/ukraine-conflict-benefits-china/>, [dostęp: 24 października 2017].

sce Stanów Zjednoczonych w roli największego dostawcy tego zboża do Państwa Środka³⁰². W 2015 roku Ukraina według danych chińskich osiągnęła niewielką, bo czterdziestomilionową, nadwyżkę w relacjach handlowych z Państwem Środka – eksport i import przekroczyć miały poziom 3,5 miliarda dolarów³⁰³. Dane z perspektywy ukraińskiej wskazują na dalszy spadek wolumenu – do poziomu niecałych 6,2 mld dolarów (2,4 mld eksport ukraiński)³⁰⁴. Co ciekawe, blisko połowę wartości peregrynowanych za Wielki Mur towarów przypadało na płody rolne, ok. 40% na surowce mineralne oraz po kilka procent na drewno i maszyny³⁰⁵. W drugą stronę nadal przede wszystkim płynęły maszyny (ok. 35%), tekstylia (kilkanaście procent), wyroby metalowe i tworzywa sztuczne (po ok. 8-9% każde), chemikalia (ok. 6-7%) i obuwie (ok. 5-6%)³⁰⁶.

1.5 Budownictwo mieszkaniowe

Warto również wspomnieć o podpisanej w 2015 roku umowie inwestycyjnej o wartości 15 mld dolarów, której celem jest poprawa sytuacji budownictwa mieszkaniowego na Ukrainie. Finansowanie, w formie 15-letniego kredytu, zapewnić mają rzecz jasna banki z Chin, zaś bezpośrednim wykonawcą będzie chińska korporacja CITIC Construction Co., Ltd.³⁰⁷. Wszystko wskazuje na to, iż jest to kolejny projekt realizowany według modelu rozwoju infrastruktury, o którym autor szeroko pisał w poprzednim rozdziale w kontekście Białorusi, a który z powodzeniem był przez Chiny wykorzystywany na innych kontynentach. Potencjalne reperkusje mogą być tożsame – kredyty okazać trudne do spłacenia i w efekcie pogłębić problemy gospodarcze oraz uzależnić kraj od woli Pekinu. Wydaje się również, że chiński model oparty o zasadę nieingerowania w politykę wewnętrzną beneficjentów sprzyja m. in. rozwojowi korupcji czy innych patologii wynikających z napływu „tanich pożyczek”. Z drugiej strony inwestycje infrastrukturalne czy mieszkaniowe powinny przyczynić się jednak do poprawy życia mieszkańców Ukrainy.

302 S. Ramani, *Hey, Putin, have you seen how much China is investing in Ukraine?*: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/07/24/hey-putin-have-you-seen-how-much-china-is-investing-in-ukraine/>, [dostęp: 24 października 2017]; O. Mykal, *Why China Is Interested in Ukraine*: <https://thediplomat.com/2016/03/why-china-is-interested-in-ukraine/>, [dostęp: 24 października 2017].

303 *China Export US\$...*, op. cit.; *China Import US\$...*, op. cit.

304 *Ukraine Export US\$...*, op. cit.; *Ukraine Import US\$...*, op. cit.

305 *China Product Import...*, op. cit.; *Ukraine Product Export...*, op. cit.

306 *China Product Export...*, op. cit.; *Ukraine Product Import...*, op. cit.

307 J.F. Cooper, op. cit, s. 102; J.C.K. Daly, op. cit.; S. Ramani, op. cit.; A. Kryazhev, *China to invest \$15bn in Ukraine housing*: <https://www.rt.com/business/244561-hina-ukraine-billions-investment/>, [dostęp: 24 października 2017]; *China confirms \$15 billion investment in Ukraine's construction market*: <https://www.kyivpost.com/article/content/business/china-confirms-15-billion-investment-in-ukraines-construction-market-384635.html>, [dostęp: 24 października 2017]; *Chiny zamierzają zainwestować 5 mld dolarów w budowę mieszkań na Ukrainie*: <http://wschodnik.pl/biznes/item/462-chiny-zamierzaja-zainwestowac-5-mld-dolarow-w-budowe-mieszkan-na-ukrainie.html>, [dostęp: 24 października 2017].

Tabela 3.

**Wymiana handlowa pomiędzy Ukrainą a Chinami w latach 2010 – 2015 w tysiącach USD
(z perspektywy ukraińskiej)**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Eksport do ChRL	1 316 550,03	2 180 034,35	1 777 169,20	2 726 652,68	2 674 117,87	2 399 078,89
Import z ChRL	4 700 389,94	6 268 324,57	7 899 575,78	7 903 219,25	5 408 878,67	3 770 968,39
Łącznie:	6 016 939,97	8 448 358,92	9 676 744,98	10 629 871,93	8 082 996,54	6 170 047,28
Saldo:	- 3 383 839,91	- 4 088 290,22	- 6 122 406,58	- 5 176 566,57	- 2 734 760,8	- 1 371 889,50

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ukraine Export US\$,..., op. cit.; Ukraine Import US\$,..., op. cit.

Tabela 4.

**Wymiana handlowa pomiędzy Chinami a Ukrainą w latach 2010 – 2015 w tysiącach USD
(z perspektywy chińskiej)**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Eksport na Ukrainę	5 563 830,97	7 147 075,08	7 324 648,97	7 849 224,93	5 106 228,66	3 515 713,25
Import z Ukrainy	2 163 583,17	3 264 665,07	3 031 234,27	3 272 866,93	3 483 543,74	3 555 798,29
Łącznie:	7 727 414,14	10 411 740,15	10 355 883,24	11 122 091,86	8 589 772,40	7 071 511,54
Saldo:	3 400 247,80	3 882 410,01	4 293 414,70	4 576 358,00	1 622 684,92	- 40 085,04

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: China Export US\$,..., op. cit.; China Import US\$,..., op. cit.

1.6 Próba podsumowania relacji w obszarze gospodarczym

Jak pokazuje opisany w poprzednim rozdziale przykład Białorusi, dwustronne relacje w obszarze gospodarczym są wciąż z chińskiej perspektywy jednymi z najważniejszych. Pekiniścy decydenci byli do niedawna wierni przykazaniu ojca współczesnych Chin, Deng Xiaopinga, który globalną rolę tego państwa nakreślił w następujących słowach: „Chiny nie mają przewodzić światu, tylko robić z nim interesy”. Autor używa w tym miejscu czasu przeszłego, gdyż w styczniu 2017 roku miało miejsce symboliczne jego zdaniem wydarzenie – na konferencji prasowej po zakończonym 47. Światowym Forum Ekonomicznym w Davos (na którym po raz pierwszy gościł przewodniczący ChRL), pełniący funkcję dyrektora generalnego departamentu międzynarodowych stosunków gospodarczych w chińskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych, Zhang Jun, zapowiedział, iż Chiny gotowe są wziąć na siebie rolę światowego przywódcy³⁰⁸. Jest to niewątpliwie znacząca zmiana w oficjalnej chińskiej narracji i choć jej skutki dopiero staną się widoczne w najbliższych kilku latach, to warto mieć ją na uwadze analizując politykę zagraniczną Chińskiej Republiki Ludowej.

Autor sporo miejsca poświęcił w tym rozdziale na opis i analizę relacji gospodarczych pomiędzy Ukrainą a ChRL, dzięki czemu możliwe było poznanie faktów odnośnie wymiany handlowej czy mechanizmów współpracy w zakresie inwestycji. Pytanie, które się nasuwa brzmi: jak istotna jest naprawdę Ukraina dla Chin? Rozpatrując odpowiedź jedynie przez

308 J. Chin, op. cit.; *Diplomat says...*, op. cit.

pryzmat suchych liczb dotyczących wolumenu wymiany handlowej czy chińskich inwestycji w tym kraju można otrzymać niepełny obraz rzeczywistości. Import i eksport wart łącznie ok. 10 mld dolarów, to kropla w morzu wymiany handlowej ChRL z resztą świata, która chociażby w 2014 roku osiągnęła poziom ok. 2,4 biliona dolarów³⁰⁹. Podobnie wygląda kwestia inwestycji o chińskiej proveniencji, których globalna suma w latach 2005-2016 wyniosła ponad 1,515 bln dolarów. Ile z tej kwoty przypadło na inwestycje na Ukrainie? Niecałe 7,5 mld dolarów³¹⁰, czyli ok. 0,49%... Ukraina ponadto wciąż nie wyraziła chęci przystąpienia do Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych³¹¹. Z drugiej strony, kraj ten wyraźnie dąży do integracji z Unią Europejską, a zmiana władzy w Kijowie w 2014 roku na pronijną, dobrze współgra z prawdopodobnymi chińskimi planami względem regionu. Należy się spodziewać, że Pekin w najbliższym czasie będzie aktywniej dążył do wykorzystania korzyści płynących z integracji Ukrainy z UE³¹² – prawdopodobny jest zatem znaczący wzrost poziomu chińskich inwestycji w tym kraju. Tym bardziej, iż będzie ona niewątpliwie istotnym punktem tranzytowym (w mniejszym stopniu docelowym) na lądowej i lądowo-morskiej odnodze Nowego Jedwabnego Szlaku³¹³. Powinno to przyciągnąć kolejne znaczące chińskie inwestycje infrastrukturalne, jak np. rozpoczęta w 2017 roku modernizacja największego ukraińskiego portu w Jużnym³¹⁴. Warto przypomnieć, iż w 2013 roku negocjowano budowę głębokowodnego portu na Krymie, zdolnego obsługiwać duże jednostki przyplływające bezpośrednio z Chin. Wartość projektu miała wynieść ok. 10 miliardów dolarów, lecz aneksja Krymu przez Rosję prawdopodobnie położyła mu kres³¹⁵. W realizację przedsięwzięcia zaangażowany był wspomniany wcześniej w kontekście Kanału Nikaraguańskiego, chiński biznesmen Wang Jing³¹⁶. Coraz większego znaczenia zaczyna również nabierać rola Ukrainy jako swoistego „spichlerza Chin”.

Biorąc pod uwagę powyższe czynniki, bezsprzecznie najbardziej znaczącym atutem Ukrainy, z punktu widzenia Pekinu, jest jej położenie geograficzne w strefie przenikania się wpływów Zachodu i Wschodu³¹⁷. Państwo ukraińskie może stać się przyczółkiem do ekspansji gospodarczej na kontynencie europejskim, zarówno poprzez bezpośrednie inwestycje oraz jako ważny punkt na mapie NJS. Ponadto zdaniem autora Ukraina ma jeszcze jeden atut w chińskiej wizji polityki zagranicznej – „wdzięczność” polityków. Nie da się ukryć, że Pekin relatywnie niewielkim kosztem wspiera odbudowę kraju po wojnie z Rosją. Tym sposobem Kijów dołącza do coraz liczniejszego grona państw Afryki, Ameryki Południowej czy Euroazji, których elity opierają swoje powodzenie na bliskich relacjach z Państwem Środka.

309 *China Export US\$...*, op. cit.; *China Import US\$...*, op. cit.

310 *China Global Investment Tracker...* op. cit.

311 *Signing and Ratification Status of the AOA of the AIIB...* op. cit.

312 O. Mykal, op. cit.

313 *Ibidem*.

314 *Chinese company helps write new chapter in Ukraine's Black Sea port*: http://europe.chinadaily.com.cn/business/2017-10/13/content_33196696.htm, [dostęp: 26 października 2017]; *Chinese firm signs deal to upgrade Ukraine's Black Sea port*: http://news.xinhuanet.com/english/2017-05/19/c_136296068.htm, [dostęp: 26 października 2017]; *Ukrainian Sea Port Authority to sign contract with China CHEC for dredging works at Yuzhny port*: <http://en.interfax.com.ua/news/economic/421460.html>, [dostęp: 26 października 2017].

315 J.F. Cooper, op. cit., s. 102; C. Brugier, N. Popescu, *Ukraine: the view from China*, „ISSUE Alerts” 2014, nr 17, s. 2.

316 M. Miller, op. cit.; L. Hornby, *China entrepreneur behind plans to build deepwater Crimean port*: <https://www.ft.com/content/04619a7a-5da2-11e3-95bd-00144feabdc0?mhq5j=e5>, [dostęp: 26 października 2017]; *Chinese Billionaire Plans \$10 Billion to Develop Ukrainian Port*: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2013-12-06/chinese-billionaire-plans-10-billion-to-develop-ukrainian-port>, [dostęp: 26 października 2017].

317 O. Mykal, op. cit.

2. Chiny wobec konfliktu rosyjsko-ukraińskiego

Analizowany model współpracy Chin z krajami rozwijającymi się nie abstrahuje zupełnie od kwestii politycznych³¹⁸. Jak sygnalizowano we wstępie, do niedawna zasada nieingerowania w sprawy wewnętrzne innych państw była immanentną cechą chińskiej polityki zagranicznej (również w sferze deklaratywnej³¹⁹). Ponadto jest ona prawdopodobnie jedną z przyczyn dotychczasowego sukcesu chińskiej ekspansji na kontynencie afrykańskim³²⁰, czy szerzej w państwach mających problemy z przestrzeganiem praw człowieka oraz zasad demokracji i państwa prawa. Autor na tle wojny rosyjsko-ukraińskiej w Donbasie postanowił opisać i objaśnić jak zasada ta sprawdzała się dotychczas w praktyce i jak w oparciu o nią funkcjonują stosunki polityczne Chin z krajami rozwijającymi się. W przypadku Republiki Białoruś mieliśmy do czynienia z werbalnym wsparciem dla reżimu Łukaszenki w jego „awanturnych” stosunkach z Unią Europejską, jak np. w głośnej sprawie eksmisji zachodnich przedstawicieli dyplomatycznych z luksusowego osiedla Drodzy³²¹, czy przy okazji referendum rozszerzającego kompetencje głowy państwa³²². Prezydent Łukaszenka rewanżuje się Pekinowi absolutnym poparciem w kwestiach żywotnych dla chińskiej polityki, jak np. w sprawie statusu Tajwanu³²³.

Autor do szerszego opracowania postanowił wybrać relacje ukraińsko-chińskie podczas rewolucji godności oraz następującej po niej aneksji półwyspu krymskiego i wojny z Rosją. Jest to przypadek interesujący na wielu płaszczyznach. Po pierwsze mamy do czynienia z prawdopodobnie najpoważniejszym kryzysem bezpieczeństwa w Europie od zakończenia wojny w byłej Jugosławii³²⁴. Ponadto w wydarzenia³²⁵ zaangażowane są dwa największe państwa powstałe po rozpadzie ZSRR, z których jedno posiada broń jądrową i liczne środki jej przenoszenia. Z chińskiej perspektywy cała sprawa nabiera jeszcze większego znaczenia i dodatkowo się komplikuje, gdyż oba kraje są jej strategicznymi partnerami³²⁶, co stawia dotychczasową chińską politykę nieingerencji pod znakiem zapytania. Chińscy decydenci muszą podjąć decyzję jak zareagować w sytuacji, gdy konflikt wywołany przez Rosję przekłada się na wymierne straty ekonomiczne w postaci zmniejszonego eksportu czy niezrealizowanych lub opóźniających się inwestycji (jak chociażby wspomniany wcześniej projekt kolejnego portu na Krymie). Innym ważkim problemem jest dylemat, jak odnieść się do kwestii aneksji półwyspu. Sam fakt

318 D. Kopiński, op. cit. s. 223.

319 Zob. stenogramy z regularnej konferencji prasowej rzeczników chińskiego MSZ dostępne pod adresem: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/, [dostęp: 26 października 2017].

320 T. Młynarski, op. cit. s. 25; D. Kopiński, op. cit. s. 223-224.

321 R. Czachor, *Polityka zagraniczna...*, s. 196.

322 *Ibidem*, s. 197.

323 *Ibidem*.

324 K.A. Szubart, *Polityka zagraniczna Republiki Federalnej Niemiec w kontekście kryzysu bezpieczeństwa na wschodniej Ukrainie*, „Wschodnioznawstwo” 2015, s. 52.

325 Przynajmniej od momentu pojawienia się na Krymie tzw. „zielonych ludzików”, czyli rosyjskich wojsk bez dystynkcji.

326 Nie da się jednak ukryć, że dysproporcje chociażby w wymianie handlowej pomiędzy Rosją, a Chinami, a Ukrainą i Chinami są jednak ogromne – Rosja kupiła i sprzedała w 2014 roku w Chinach towary i usługi o wartości ponad 95 miliardów dolarów, czyli ponad dziesięciokrotnie więcej niż Ukraina. Chińskie inwestycje w Rosji po 2010 roku to zaś prawie sześciokrotność inwestycji na Ukrainie, bo ponad 28 miliardów dolarów: *China Export US\$...*, op. cit.; *China Import US\$...*, op. cit.; *China Global Investment Tracker...* op. cit.

jego oderwania na podstawie wyrażonej w referendum rzekomej woli mieszkańców³²⁷, rodzi istotne implikacje dla polityki wewnętrznej Chin, w których wciąż żywa jest obawa przed secesją Tybetu czy Sinciang³²⁸. Prawdopodobnie właśnie dlatego podczas głosowania (27 marca 2014 roku) w Zgromadzeniu Ogólnym Narodów Zjednoczonych nad rezolucją A/68/L.39 uznającą rzezone referendum za nieważne i potępiającą naruszenie integralności terytorialnej Ukrainy, delegacja chińska wstrzymała się od głosu³²⁹. Aneksja Krymu przez Rosję i wojna w Donbasie tworzy istotny element niepewności dla Pekinu, którego dotychczasowa polityka wobec obszaru poradzieckiego sprowadzała się do utrzymywania dobrych relacji z Rosją oraz dyskretnego wspierania wśród państw byłego ZSRR dążeń do uzyskania większej niezależności od Moskwy³³⁰. Wsparcie to miało konkretny wymiar ekonomiczny w postaci pożyczek, inwestycji czy promocji handlu, podobny do tego z jakim mamy do czynienia w przypadku Białorusi i Ukrainy³³¹. Chińscy decydenci stają przed dylematem, czy aktywa w Azji Centralnej są bezpieczne wobec agresywnej polityki Rosji w stosunku do państw ościennych³³².

2.1 Klasyfikacja różnych etapów konfliktu

W przebiegu kryzysu na Ukrainie autor wyszczególnił trzy fazy charakteryzujące się odmiennym stosunkiem Chin do aktualnych wydarzeń:

– Faza „wewnętrzna” od 21 listopada 2013 roku do 23 lutego 2014 roku. Za jej początek należy uznać wspomniane już ogłoszenie informacji o wycofaniu się władz ukraińskich z podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską³³³. Następnie na przełomie listopada i grudnia mieliśmy do czynienia z pierwszą falą krwawych starć demonstrantów ze służbami porządkowymi oraz względnym uspokojeniem sytuacji na przełomie roku. Ta potrawała mniej więcej do połowy lutego 2014 roku, gdy doszło do próby brutalnej pacyfikacji kijowskiego Majdanu. Tuż po szturmie na plac Niepodległości, do Kijowa przybyli unijni wysłannicy z misją mediacyjną, która zakończyła się podpisaniem porozumienia między rządem, a opo-

327 Rzekomej, gdyż według dostępnych informacji medialnych, referendum zostało sfałszowane. Więcej na ten temat zob. A. Biryukov, op. cit., s. 127; Ł. Trybulski, *Rosjanie skłamlali ws. referendum na Krymie? Tylko 15 proc. uprawnionych do głosowania za włączeniem do Rosji*: <http://natemat.pl/101139,rosjanie-sklamali-ws-referendum-na-krymie-tylko-30-proc-glosow-za-przylaczeniem-do-rosji>, [dostęp: 26 października 2017]; *Wpadka Rosjan. Przypadkiem podali prawdziwe wyniki referendum na Krymie*: <http://www.newsweek.pl/swiat/prawdziwe-wyniki-referendum-na-krymie-wpadka-rosjan-newsweek-pl,artykuly,285461,1.html>, [dostęp: 26 października 2017]; Zob. szerzej: L. Brilmayer, *Why the Crimean referendum is illegal*: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/14/crimean-referendum-illegal-international-law>, [dostęp: 26 października 2017]; J. Masters, *Why the Crimean Referendum Is Illegitimate*: <https://www.cfr.org/interview/why-crimean-referendum-illegitimate>, [dostęp: 26 października 2017].

328 A. Kaliński, *Chiny bardziej za Rosją niż za Ukrainą*: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/warto-wiedziec/warto-przeczytac/chiny-bardziej-za-rosja-niz-za-ukraina/>, [dostęp: 26 października 2017]; M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 30; Ł. Bednarz, *Chińska Republika Ludowa wobec napięć i kryzysu w relacjach USA – Rosja*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2015, nr 2 (XII), s. 84.

329 *Voting Record on Draft Resolution A/68/L.39 Territorial Integrity of Ukraine*: <https://papersmart.unmeetings.org/en/ga/68th-session/plenary-meetings/documents/voting-record/resolution-68262>, [dostęp: 26 października 2017].

330 C. Brugier, N. Popescu, op. cit., s. 2.

331 Zob. K. Andrijauskas, s. 117-125; C. Devonshire – Ellis, op. cit.; R. Dwivedi, *China's Central Asia policy in recent times*, „China and Eurasia Forum Quarterly” 2006, nr 4, s. 139-159; A. Jarosiewicz, K. Strachota, *Chiny a Azja Centralna. Dorobek dwudziestolecia*, „Prace OSW” 2013, nr 45, *passim*; M. Musioł, *Kompleks bezpieczeństwa w regionie Azji Środkowej po 1991 roku*, Warszawa 2015, s. 185-189.

332 C. Brugier, N. Popescu, op. cit., s. 2.

333 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 26.

zycją. Ostatecznie jednak dzień później prezydent Wiktor Janukowycz salwował się ucieczką, a Rada Najwyższa Ukrainy 23 lutego wybrała na stanowisko pełniącego obowiązki prezydenta, swojego dotychczasowego przewodniczącego Ołeksandra Turczynowa³³⁴.

– Faza aneksji Krymu, trwająca od 28 lutego do 27 marca 2014 roku. Za jej początek należy uznać pojawienie się na półwyspie żołnierzy rosyjskich bez dystynkcji tzw. „zielonych ludzi-ków”, którzy zajęli najważniejsze obiekty cywilne i wojskowe. Po kilkunastu dniach (11 marca) krymski parlament proklamował niepodległość i wyznaczył na 16 marca termin referendum odnośnie jego dalszego statusu. Dwa dni po plebiscycie Republika Krymu przyłączyła się do Federacji Rosyjskiej. 27 marca Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło wspomnianą wcześniej rezolucję A/68/L.39 potępiającą aneksję Krymu³³⁵.

– Faza trzecia (najdłuższa) obejmująca wojnę w Donbasie od początku kwietnia 2014 roku do wejścia w życie II porozumień mińskich 15 lutego 2015 roku. Konflikt na wschodzie Ukrainy rozpoczął się wraz z pojawieniem się rosyjskich oddziałów specjalnych (ponownie bez oznaczeń przynależności), którzy mieli wesprzeć prorosyjskich bojowników w obwodach donieckim i ługańskim i w efekcie doprowadzili do utworzenia dwóch separatystycznych republik – Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej. W odpowiedzi rząd w Kijowie rozpoczął tzw. operację antyterrorystyczną (ATO), czyli działania militarne wymierzone w secesjonistów, wspieranych przez regularne formacje rosyjskiej armii³³⁶. Następnie 25 maja 2014 roku wybory prezydenckie na Ukrainie wygrał Petro Poroszenko. W lipcu doszło do zestrzelenia nad terenem walk pasażerskiego Boeinga 777-200ER malezyjskich linii lotniczych, a w sierpniu ukraińska operacja antyterrorystyczna załamała się wobec tężącego oporu i ciężkich kontrataków separatystów oraz rosyjskiej armii – co w efekcie pozwoliło rozszerzyć obszar obu republik. We wrześniu zawarto zawieszenie broni, tzw. porozumienie Mińsk-1, potwierdzone i rozszerzone w lutym następnego roku, w porozumieniach Mińsk-2³³⁷.

2.2 „Euromajdan” oraz upadek rządów prezydenta Janukowicza

W pierwszym okresie, gdy u sterów władzy na Ukrainie wciąż znajdował się „obóz niebieskich”, stanowisko strony chińskiej sprowadzało się do deklaracji o nieingerowaniu w sprawy ukraińskie. Rzecznik chińskiego MSZ indagowany, w trakcie wizyty w Pekinie prezydenta Janukowicza, o ocenę sytuacji na Ukrainie, stwierdził, iż jego kraj przygląda się sytuacji i liczy na rozwiązanie konfliktu przy zachowaniu stabilności państwa oraz na konstruktywny udział społeczności międzynarodowej³³⁸. Rzecznik Hong Lei został przez dziennikarzy poproszony o kolejny komentarz, w związku z krwawymi starciami między milicją a demonstrantami, które miały miejsce w połowie grudnia 2013 roku. W odpowiedzi powtórzył on swoje wcześniejsze słowa³³⁹. Podobna w tonie była wypowiedź rzecznika Qin Ganga z dnia 23 stycznia, który stwierdził, że Chiny jako strategiczny partner Ukrainy nie tylko przyglądają się rozwojowi sytuacji, ale również wspierają wysiłki rządu ukraińskiego i jego obywateli mające

334 A. Biryukov, op. cit., s. 125.

335 *Ibidem*, s. 125-127.

336 M. Lubicz - Miszewski, *Kościół Chrześcijański...*, s. 82.

337 M. Adamczyk, *Wojna rosyjsko – ukraińska w Donbasie jako wyzwanie dla chińskiej dyplomacji*, „Wschodnioznawstwo” 2016, s. 142-143.

338 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 27.

339 *Ibidem*, s. 29.

na celu rozwiązanie sytuacji³⁴⁰. Dzień po dymisji premiera Mykoły Azarowa, (28 stycznia 2014 roku), rzecznik Hua Chunying powtórzyła słowa wypowiedziane dwukrotnie wcześniej przez Honga Lei w grudniu³⁴¹. Zaś miesiąc później, po krwawej pacyfikacji „Euromajdanu” w Kijowie, rzecznik Hua wyraziła żal z powodu walk, które przyniosły tyle ofiar³⁴², lecz jednocześnie powtórzyła używaną wcześniej formułę o potrzebie zachowania stabilności społecznej³⁴³.

Chiny przywiązują dużą wagę do zasadę nieingerencji z jak się wydaje, czysto pragmatycznych powodów decydecji w Pekinie wciąż obawiają się i traktują poważnie ewentualny scenariusz w którym kraje Zachodu, pod płaszczykiem argumentów o prawie do samostanowienia narodów czy wobec zarzutów o łamanie praw człowieka, mogłyby dążyć do oderwania Tybetu czy Sincangu³⁴⁴. Teza ta została sformułowana m. in. przez Bogdana Góralczyka³⁴⁵, Radosława Pyffela³⁴⁶ czy Edwarda Haliżaka³⁴⁷. Istotny ponadto jest wątek ekonomiczny – ChRL raczej nie może sobie pozwolić na opowiadanie się po którejkolwiek ze stron bez potencjalnej szkody dla własnych interesów³⁴⁸. Z perspektywy czasu warto przypomnieć, iż rozwój sytuacji na Ukrainie pod koniec lutego 2014 okazał się zaskakujący dla wielu komentatorów i polityków, a zwycięstwo opozycji nie było bynajmniej pewne. 21 lutego w godzinach porannych doszło do podpisania porozumienia między prezydentem, a opozycją³⁴⁹, które zakładało m. in. pozostanie Wiktora Janukowycza na stanowisku głowy państwa do wyborów prezydenckich (które miały się odbyć najpóźniej w grudniu 2014 roku)³⁵⁰. Kilkanaście godzin później prezydent był już w drodze do Rosji (jak się później okazało)³⁵¹.

Co ciekawe, w chińskich mediach można się było spotkać ze znacznie ostrzejszymi wypowiedziami odnośnie sytuacji na Ukrainie. W anglojęzycznej edycji gazety Global Times 20 lutego 2014 roku zamieszczony został artykuł krytykujący zaangażowanie Zachodu w konflikt i podkreślający jednocześnie bezcelowość sankcji wobec Ukrainy. W jednym rządzie prezentowane były dramatyczne opisy krwawych walk na Majdanie oraz konkluzje

340 *Ibidem*, s. 29-30.

341 *Ibidem*, s. 30.

342 *Ibidem*, s. 30; J. Szczudlik – Tatar, *Chiny wobec wydarzeń na Ukrainie...*, s. 1.

343 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 29-30.

344 Więcej na temat strachu jako determinanty chińskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa zob. R. Kagan, op. cit., s. 31-42.

345 A. Siek, „Pekin boi się wzmocnienia Rosji. Chińczycy nie są zachwyceni pomysłem referendum na Krymie” [EKSPERT]: http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,15604272,___Pekin_boi_sie_wzmocnienia_Rosji_Chinczycy_nie_sa.html, [dostęp: 26 października 2017].

346 P. Gruszka, *Radosław Pyffel: nie może być Wielkiej Rosji i Wielkich Chin*: <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/radoslaw-pyffel-nie-moze-byc-wielkiej-rosji-i-wielkich-chin/qs6vt>, [dostęp: 26 października 2017].

347 A. Wądołowska, *Krym. „Dla Chin secesja Krymu jest nie do zaakceptowania. To niebezpieczny precedens. Chodzi o Tybet, Tajwan...”*: http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,15557251,Krym___Dla_Chin_secesja_Krymu_jest_nie_do_zaakceptowania_.html, [dostęp: 26 października 2017]; M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 33-34.

348 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 30-31.

349 Przy udziale delegacji UE w skład której wchodził szef polskiego MSZ Radosław Sikorski oraz jego odpowiednicy z RFN i Francji: Frank-Walter Steinmeier i Laurent Fabius, a także specjalnego wysłannika prezydenta Rosji: Władimira Łukina.

350 *Agreement on the Settlement of Crisis in Ukraine - full text*: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/21/agreement-on-the-settlement-of-crisis-in-ukraine-full-text>, [dostęp: 26 października 2017].

351 *Straż graniczna: samolot z Janukowyczem zatrzymany. „Bez odpowiednich dokumentów”*: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/straz-graniczna-samolot-z-janukowyczem-zatrzymany-bez-odpowiednich-dokumentow,400878.html>, [dostęp: 26 października 2017]; *Tak Janukowycz uciekał ze swojej posiadłości*: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/tak-janukowycz-uciekal-ze-swojej-posiadlosci,401296.html>, [dostęp: 26 października 2017].

co do nieskuteczności działań wspólnoty międzynarodowej³⁵² i potrzebie dialogu jako jedy- nego sposobu na rozwiązanie kryzysu³⁵³. Biorąc pod uwagę sygnalizowane wcześniej badania autora odnośnie roli mediów w Chinach jako alternatywnego kanału dyplomacji, można z dużą dozą prawdopodobieństwa założyć, iż zaprezentowane w gazecie stanowisko, w pełni pokrywa się z poglądami chińskiej administracji³⁵⁴. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na postawę Pekinu wobec prób, czy nawet sugestii nałożenia sankcji gospodarczych na kraje trzecie. Chiny niezmiennie sprzeciwiają tej formie nacisku na państwa z którymi utrzymują dobre relacje, co zresztą będzie widoczne w dalszej części konfliktu na Ukrainie, gdy to Rosja znajdzie się w ogniu krytyki. Jak już zostało wspomniane, Państwo Środka ofiarowuje swoim partnerom tego rodzaju wsparcie na arenie międzynarodowej, głównie w zamian za korzystne dlań relacje gospodarcze. Prawdopodobnie przez pekińskich decydentów przemawia również w pewnym stopniu pragmatyzm, wynikający z obawy o potencjalne losy własnych aktywów w krajach obłożonych sankcjami.

2.3 Zajęcie Krymu przez Federację Rosyjską

Rosyjska inwazja na półwysep krymski oraz jego późniejsza aneksja to niewątpliwie spore wyzwanie dla chińskiej polityki zagranicznej. Nie tylko doszło do pogwałcenia integralności terytorialnej Ukrainy³⁵⁵, lecz dokonała tego Rosja. Postawiło to Pekin w trudnej sytuacji konfliktu pomiędzy dwoma strategicznymi partnerami, co do których Chiny miały poważne plany i oczekiwania, chociażby w kontekście Nowego Jedwabnego Szlaku. W pierwszych dniach kryzysu wokół Krymu chińska dyplomacja nie posiadała jeszcze wypracowanego stanowiska. Rosyjscy żołnierze bez dystynkcji okupowali już najważniejsze obiekty na półwyspie, natomiast rzecznik chińskiego MSZ komentował to stwierdzeniem, iż Ukraina sama potrafi rozwiązać swoje problemy³⁵⁶. Natomiast od 1 marca 2014 roku Qin Gang na kolejnych konferencjach prasowych ignorował kwestię obecności „zielonych ludzików” na terytorium Ukrainy³⁵⁷. Jednocześnie posłużył się on frazą, która od tej pory stała się swoistym znakiem rozpoznawczym chińskiej polityki wobec aneksji Krymu – stwierdził mianowicie, iż wydarzenia na półwyspie wynikają z czynników historycznych³⁵⁸. Nie sposób zaprzeczyć, iż od tej pory chińska polityka wobec rosyjskiej obecności na Krymie, to nic innego jak powtórzenie argumentów rosyjskich. Ponadto już 7 marca Chiny stanowczo potępiły koncepcję nałożenia sankcji na Rosję³⁵⁹.

352 W obliczu tak ostrej krytyki można by nieco cynicznie zapytać, czy dziennikarze i cytowani w artykule chińscy naukowcy, zaliczają w takim razie Chiny do tejże społeczności?

353 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 31.

354 Zob. M. Adamczyk, *Media we współczesnym państwie...*, s. 11-28; *idem*, K. Baraniuk, *Media i organizacje...* [w druku].

355 Co jak powyżej nadmieniono budzi u chińskich decydentów nieustające obawy co do kwestii własnej integralności terytorialnej. Emanacją strachu, który wciąż panuje w Pekinie była między innymi niezwykle chłodna reakcja ChRL na deklarację niepodległości Kosowa, zob. L. Beck, *China “deeply concerned” over Kosovo independence*: <https://www.reuters.com/article/us-kosovo-serbia-china-idUSTP34030820080218>, [dostęp: 26 października 2017]; J. Chan, *Kosovo “independence” brings new uncertainties in Asia*: <https://www.wsws.org/en/articles/2008/02/asko-f22.html>, [dostęp: 26 października 2017].

356 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 32.

357 Unikał tego tematu, pomimo zadawanych wprost przez dziennikarzy pytań, czy aby nie mamy do czynienia z naruszeniem integralności terytorialnej Ukrainy.

358 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 32-33.

359 *Ibidem*, s. 34.

Jednocześnie przywódcy ChRL zaangażowali się w „diplomację telefoniczną” – wydarzenia na Ukrainie przewodniczący Xi Jinping konsultował z prezydentami Barackiem Obamą i Władimirem Putinem oraz z kanclerz Niemiec Angelą Merkel. Także minister spraw zagranicznych Wang Yi skontaktował się telefonicznie ze swoimi odpowiednikami w Rosji, Niemczech, Francji i Polski³⁶⁰. Warto podkreślić, iż to prawdopodobnie jeden z niewielu przejawów uznania naszego kraju jako istotnego czynnika w rozwiązaniu konfliktu na Ukrainie³⁶¹.

Autor chciałby ponownie zwrócić uwagę na sposób w jaki konflikt relacjonowały chińskie media, a w szczególności największa agencja prasowa na świecie Xinhua³⁶². 7 marca na jej portalu internetowym opublikowany został artykuł, którego autor w ostrych słowach obwinia Zachód, o bycie inicjatorem nieudanej intrygi, której celem było zainstalowanie kolejnego życzliwego wobec siebie rządu. Zdaniem autora artykułu, Rosja przeprowadzając inwazję na Krym chroni jedynie swoje uzasadnione interesy i wspiera prorosyjsko nastawione regiony w ich dążeniu do dołączenia do Federacji. Ofiarą błędnej polityki Zachodu padł zaś naród ukraiński, który oczekiwał stabilności i dobrobytu, a w efekcie otrzymał masakrę ludności oraz rozczłonkowanie własnego kraju³⁶³. Forma artykułu jest bardzo ostra, język i tezy przypominają raczej publikacje z reżimowych gazet III Rzeszy i Związku Radzieckiego, niż anglojęzyczne media elektroniczne w nowoczesnym państwie, które szykuje się do objęcia roli światowego mocarstwa jeszcze w tym półwieczu³⁶⁴. Co interesujące artykuł został następnie powielony na rządowym portalu informacyjnym China Internet Information Center³⁶⁵ oraz na stronach internetowych innych chińskich mediów³⁶⁶. Nie wydaje się, aby w państwie takim jak Chiny byłoby to niemożliwe, gdyby komentarz nie odzwierciedlał stanowiska chińskich władz i nie wpisywał się w ich politykę. Między innymi w związku z powyższym, sporym zaskoczeniem musiało być dla Moskwy, iż podczas głosowania w ONZ nad rezolucją potępiającą aneksję Krymu, Pekin wstrzymał się od głosu³⁶⁷. Warto ponadto podkreślić, iż chiński przedstawiciel przy Organizacji zgłosił trójpunktowy plan rozwiązania kryzysu, w skład którego miały wejść:

1. Międzynarodowy mechanizm koordynacji działań;
2. Powstrzymanie się obu stron od dalszych działań eskalujących konflikt;

360 J. Szczudlik – Tatar, *Chiny wobec wydarzeń na Ukrainie...*, s. 1.

361 Zob. szerzej: S. Olszyk, *Kontekst geopolityczny kryzysu na Ukrainie (2013–2014) i zaangażowanie władz polskich w jego rozwiązanie*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2016, nr 3, s. 267-289; A. Kowalczyk, *Polityka Polski wobec Ukrainy w 2014 roku – próba bilansu*, „Opinie” 2015, nr 3, *passim*.

362 M. Adamczyk, *Media we współczesnym państwie...*, s. 19; zob. więcej na temat narracji agencji Xinhua podczas kryzysu ukraińskiego: Z. Keck, S. Tiezzi, *Voice of China: Xinhua's Analysis of the Ukraine Crisis*, „Asian Politics & Policy” 2015, t. 7, nr 1, s. 165-169; Autor zamierza w przyszłości przeprowadzić szersze badania roli mediów w polityce zagranicznej ChRL w oparciu o m. in. następującą perspektywę metodologiczną: J. Nożewski, *Metoda Social Network Analysis (SNA) w badaniach zaangażowania komunikacyjnego użytkowników serwisów społecznościowych*, [w:] *Badania ilościowe i jakościowe w studiach nad komunikowaniem*, red. B. Dobek-Ostrowska, W. Sobera, Wrocław 2017, s. 119-138.

363 M. Jinwei, *Commentary: The West's fiasco in Ukraine*: http://news.xinhuanet.com/english/indepth/2014-03/07/c_133168143.htm, [dostęp: 27 października 2017].

364 Zob. M. Przychodniak, *XIX zjazd Komunistycznej Partii Chin: implikacje dla polityki wewnętrznej i zagranicznej*, „Biuletyn PISM” 2017, nr 102 (1544), s. 1.

365 *About Us*: <http://www.china.org.cn/e-logo/about.htm>, [dostęp: 27 października 2017].

366 *The West's fiasco in Ukraine*: http://china.org.cn/opinion/2014-03/07/content_31705545.htm, [dostęp: 27 października 2017]; M. Jinwei, *Commentary: The West's fiasco in Ukraine*: <http://en.people.cn/90777/8558083.html>, [dostęp: 27 października 2017]; *The West's fiasco in Ukraine*: <http://www.globaltimes.cn/content/846825.shtml>, [dostęp: 27 października 2017].

367 *Voting Record on Draft Resolution A/68/L.39...* op. cit.; M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 35.

3. Udzielenie przez międzynarodowe instytucje finansowe wsparcia dla procesu odbudowy Ukrainy³⁶⁸.

Autor chciałby podkreślić, iż jest to pierwsza konkretna inicjatywa tego kraju podczas kryzysu na Ukrainie, zaś program przedstawiony przez Chiny jest w pewnym stopniu wdrażany³⁶⁹. Z drugiej strony wydaje się, iż zasługa Pekinu w tym zakresie jest raczej niewielka 7 marca ubiegane się o wsparcie Międzynarodowego Funduszu Walutowego Ukraina zapowiedziała jeszcze przed agresją rosyjską na Krym³⁷⁰.

2.4 Wojna w Donbasie

Niepokoje na wschodzie Ukrainy zaczęły się jeszcze na początku marca 2014 roku, równoległe z rosyjską inwazją na Krym³⁷¹. Jednak dopiero w kwietniu doszło do ostrych walk w Doniecku i Ługańsku, w efekcie których ogłoszono powstanie dwóch separatystycznych „republik ludowych”³⁷². W tym czasie oficjalne stanowisko Chin wobec sytuacji na Ukrainie, ograniczyło się do wyrażenia zaniepokojenia oraz deklaracji o potrzebie rozwiązania konfliktu, przy jednoczesnym poszanowaniu interesów wszystkich zaangażowanych podmiotów³⁷³. Z końcem kwietnia Chiny po raz kolejny potępiły plan nałożenia przez państwa grupy G7 sankcji na Rosję³⁷⁴.

Z początkiem maja, gdy operacja antyterrorystyczna (ATO) zaczęła przybierać na intensywności (co przełożyło się na wzrost liczby ofiar po obu stronach), rzecznik chińskiego MSZ wydał oświadczenie w którym wyraził zaniepokojenie eskalacją konfliktu i wezwał do zaprzestania walk oraz rozpoczęcia rozmów prowadzących do rozwiązania kryzysu³⁷⁵. Co ciekawe, po przeprowadzonych 11 maja 2014 referendumach niepodległościowych i ogłoszeniu niepodległości obu republik oraz apelu ich przywódców o włączenie ich terytorium w skład Federacji Rosyjskiej³⁷⁶, chińska retoryka uległa pewnemu zaostrzeniu³⁷⁷. Rzecznik Hua Chunying po raz pierwszy od czasu upadku rządów Janukowycza zadeklarowała, iż Chiny stoją na stanowi-

368 M. Adamczyk, *Relacje chińsko – ukraińskie...*, s. 35-36.

369 Zob. Ł. Trybulski, *Pomoc za reformy. Ukraina dostanie 17 mld dolarów kredytu od MFW*: <http://natemat.pl/100615.pomoc-za-reformy-ukraina-dostanie-17-ml-d-euro-kredytu-od-mfw>, [dostęp: 27 października 2017]; P. Buszko, *Ukraina czeka na kolejne transze kredytów z MFW*: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Ukraina-czeka-na-kolejne-transze-kredytow-z-MFW-3475943.html>, [dostęp: 27 października 2017]; A. Kublik, *MFW popęda Ukrainę. Czekanie na konkretne reformy*: <http://wyborcza.pl/1,155290,19610076,mfw-popedza-ukraine-czekanie-na-konkretne-reformy.html?disableRedirects=true>, [dostęp: 27 października 2017].

370 *Ukraina prosi o pomoc. MFW wyśle misję do Kijowa*: <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1063249,Ukraina-prosi-o-pomoc-MFW-wysle-misje-do-Kijowa>, [dostęp: 27 października 2017]; *Ukraina poprosi MFW o przynajmniej 15 miliardów dolarów*: <https://www.wprost.pl/gospodarka/437895/ukraina-poprosi-mfw-o-przynajmniej-15-miliardow-dolarow.html>, [dostęp: 27 października 2017].

371 *Wiece w Charkowie, Doniecku i Odessie*: <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/wiece-w-charkowie-doniecku-i-odessie/mzqxk>, [dostęp: 27 października 2017]; *Ukraina: wiece w Charkowie i Doniecku. Dziesiątki rannych*: <https://wiadomosci.wp.pl/ukraina-wiece-w-charkowie-i-doniecku-dziesiatki-rannych-6031320905417857a>, [dostęp: 27 października 2017].

372 M. Adamczyk, *Wojna rosyjsko – ukraińska w Donbasie...*, s. 135.

373 *Ibidem*.

374 *Ibidem*, s. 136.

375 *Ibidem*, s. 136-137.

376 Zob. więcej: T. Iwański, A. Wierzbowska-Miazga, P. Żochowski, *Farsa „referendum” w Donbasie*: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-05-14/farsa-referendum-w-donbasie>, [dostęp: 27 października 2017].

377 M. Adamczyk, *Wojna rosyjsko – ukraińska w Donbasie...*, s. 137

sku o konieczności poszanowania integralności terytorialnej Ukrainy³⁷⁸. Wydaje się, iż Pekin pomimo swoich deklaracji o poszanowaniu zasady nieingerencji, był w stanie zaakceptować aneksję Krymu przez Rosję i rosyjskie doń pretensje. Być może Krym z perspektywy Pekinu jest postrzegany w ten sam sposób co Tybet czy Tajwan – jako historyczna część kraju, którą należało ponownie doń przyłączyć. Stąd być może wspomniana wcześniej narracja o „czynnikach historycznych”³⁷⁹. Ponadto w obliczu inwazji na półwysep Ukraina stawiała co najwyżej bierny opór. Przedłużający się konflikt na wschodzie kraju i nie dające się ukryć zaangażowanie Rosji, zaczęło najprawdopodobniej przeszkadzać Pekinowi ze wspomnianych na początku podrozdziału względów politycznych i ekonomicznych.

25 maja wybory prezydenckie na Ukrainie wygrał Petro Poroszenko – na uroczystość jego zaprzysiężenia jako specjalnego wysłannika przewodniczącego Xi Jinpinga, Chiny wysłały ministra kultury Cai Wu³⁸⁰.

Dalsze stanowisko Chin wobec konfliktu na Ukrainie to próba balansowania pomiędzy interesami Rosji i Ukrainy. Oficjalna narracja pozostała zasadniczo niezmienną, niezależnie od bieżących wydarzeń na Ukrainie. Dotyczyło to zarówno zestrzelenia samolotu MH17 malezyjskich linii lotniczych przez prorosyjskich separatystów, jak również okresu zaangażowania w walki w Donbasie regularnych pododdziałów rosyjskiej armii czy późniejszych negocjacji Mińsk-1 oraz Mińsk-2³⁸¹. Analizując kolejne wypowiedzi chińskich przywódców i dyplomatów można zsyntetyzować główne cechy chińskiej narracji odnośnie konfliktu na Ukrainie:

- Chiny niepokoiły się rozlewem krwi na Ukrainie i przedłużającym się konfliktem oraz nawoływały do uspokojenia sytuacji;
- Wszelkie inicjatywy zmierzające do zawieszenia walk spotykały się z poparciem Pekinu;
- Integralność terytorialna i suwerenność Ukrainy powinna być poszanowana;
- Konflikt w Donbasie ma jednak głębokie przyczyny historyczne;
- Chiny konsekwentnie unikały potwierdzenia rosyjskiego zaangażowania w wojnę na wschodzie Ukrainy³⁸².

2.5 Próba podsumowania stanowiska ChRL wobec kryzysu ukraińskiego

Jak zostało wcześniej powiedziane, Chiny nie ingerują w politykę zagraniczną i kwestie wewnętrzne swoich partnerów, a ponadto w pewnych sytuacjach udzielają im werbalnego poparcia czy nawet protekcji na arenie międzynarodowej (np. poprzez sprzeciw wobec sankcji gospodarczych³⁸³). Jednakże Ukraina jest przykładem państwa, które choć utrzymuje dość bliskie relacje z Pekinem, stała się ofiarą jego kompromisowej polityki i niechęci zaangażowania się w sprawy bezpieczeństwa międzynarodowego. W sytuacji gdy wymiana handlowa

378 *Ibidem*.

379 Choć np. Tomasz Okraska uważa, iż taki scenariusz jest mało prawdopodobny; por. T. Okraska, *Konflikt ukraiński w kontekście relacji między Federacją Rosyjską a Chińską Republiką Ludową*, [w:] *Implikacje konfliktu ukraińskiego dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski. Aspekty polityczne, wojskowe, gospodarcze oraz społeczne*, red. K. Czornik, M. Łakomy, M. Stolarczyk, Katowice 2015, s. 428.

380 *Ibidem*, s. 137-138.

381 *Ibidem*, s. 138-142.

382 *Ibidem*.

383 Warto w tym kontekście podkreślić, iż chińskie stanowisko np. w sprawie programu jądrowego Korei Północnej jest jednak odmienne. Choć Pekin stara się łagodzić wydzwięk nakładanych przez ONZ sankcji, to jednak generalnie popierają je jako narzędzie nacisku na reżim Kim Jong Una; zob. więcej: J. Szczudlik, *Stanowisko Chin wobec kryzysu północnokoreańskiego*, „Biuletyn PISM” 2017, nr 118 (1560), s. 1-2.

i inwestycje chińskie w Rosji są kilkukrotnie większe niż na Ukrainie, nie sposób zakładać, że Państwo Środka będzie skłonne zająć bardziej stanowcze stanowisko wobec Moskwy i wprost potępi agresję na Krym oraz Donbas³⁸⁴. Z drugiej strony zdaniem autora chińscy decydenci podkreślając konieczność zachowania integralności i suwerenności Ukrainy, wyrażali w ten specyficzny sposób swoje zniecierpliwienie agresywną polityką Federacji Rosyjskiej. Na ich korzyść przemawia ponadto zaangażowanie Chin w odbudowę kraju poprzez inwestycje w sektor budownictwa mieszkaniowego czy wciągnięcie Ukrainy w realizację projektu Nowego Jedwabnego Szlaku. Być może, gdyby Ukraina borykałaby się z agresją ze strony kraju niebędącego tak ważnym partnerem dla Chińskiej Republiki Ludowej, to spotkałaby się ze zdecydowanie większym wsparciem. Jednocześnie, gdyby Chiny zaangażowały się w rozwiązanie konfliktu na etapie rosyjskiej aneksji Krymu, to wojna w Donbasie nie miałaby tak dramatycznego przebiegu. Są to jednak tylko dywagacje, ponadto należy pamiętać, iż takowe działania niekoniecznie leżały w chińskim interesie. Co ciekawe, już w bieżącym roku (2017) podczas Forum w Davos, przewodniczący Xi Jinping w rozmowie z prezydentem Poroszenko miał zadeklarować, iż Chiny są skłonne włączyć się w rozwiązanie konfliktu na Ukrainie³⁸⁵. To właśnie jeden z wspomnianych przez autora symptomów zmiany chińskiej polityki zagranicznej i odejścia od politycznego samoograniczenia się, na rzecz odgrywania bardziej aktywnej roli w utrzymywaniu światowego bezpieczeństwa.

3 Relacje militarne

Stosunki wojskowe pomiędzy Chinami, a Ukrainą w dużej mierze przypominają tożsame relacje Państwa Środka z Białorusią. Wyjątkiem jest brak wspólnych ćwiczeń wojskowych – w tym zakresie już od dłuższego czasu Kijów ukierunkowywał się na współpracę z krajami Zachodu³⁸⁶, chociażby z Polską w ramach nieistniejącego już polsko-ukraińskiego batalionu (POLUKRBAT)³⁸⁷ czy litewsko-polsko-ukraińskiej brygady (LITPOLUKRBRIG)³⁸⁸. Chiny traktują Ukrainę podobnie jak Białoruś, jako źródło poradzieckich technologii militarnych³⁸⁹. W tym zakresie jest ona o wiele bardziej atrakcyjnym partnerem, gdyż odziedziczyła po ZSRR relatywnie silny przemysł lotniczy, okrętowy i czołgowy. Niepodważalnie najbardziej widowiskową transakcją w historii wzajemnych stosunków wojskowych, był zakup przez

384 Zob. interesującą opinię odnośnie chińskiej cierpliwości wobec agresywnej polityki Rosji: N. Trickett, *China Quietly Looms Over Zapad 2017 Exercises*: <https://thediplomat.com/2017/08/china-quietly-looms-over-zapad-2017-exercises/>, [dostęp: 27 października 2017].

385 *Chiny chcą pomóc w rozwiązaniu konfliktu na Ukrainie*: <http://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2017-01-18/chiny-chca-pomoc-w-rozwiazaniu-konfliktu-na-ukrainie/>, [dostęp: 27 października 2017]; *Xi Jinping: Chiny gotowe pomóc w rozwiązaniu konfliktu na Ukrainie*: <http://www.rp.pl/Konflikt-na-Ukrainie/170119012-Xi-Jinping-Chiny-gotowe-pomoc-w-rozwiazaniu-konfliktu-na-Ukrainie.html>, [dostęp: 27 października 2017].

386 Zob. J. Greene, *Szczególne Partnerstwo NATO-Ukraina obchodzi dwudziestolecie - wnioski na przyszłość*: <https://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/nato-ukraine-distinctive-partnership-turns-twenty-lessons-to-take-forward-twenty-lessons-euromaidan-crimea-russia/PL/index.htm>, [dostęp: 27 października 2017]; C. Szczepaniuk, *Współpraca Ukrainy z NATO – lepsza niż się wydaje?*: <http://www.eastbook.eu/2013/11/19/wsp%C3%B3%C5%82praca-ukrainy-z-nato-%E2%80%93-lepsza-ni%C5%BC-si%C4%99-wydaje/>, [dostęp: 27 października 2017].

387 Zob. *Polsko-Ukraiński batalion Sił Pokojowych im. Hetmanów Jana Karola Chodkiewicza i Piotra Konaszewicza Sahajdaczno (1998 - 2010)*: https://www.jednostki-wojskowe.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=360&Itemid=27, [dostęp: 27 października 2017].

388 Zob. więcej na stronie internetowej LITPOLUKRBRIG: <http://litpolukrbrig.wp.mil.pl/pl/index.html>, [dostęp: 27 października 2017].

389 J. Szczudlik – Tatar, *Polityka Chin wobec pozaunijnych państw...*

prywatnego biznesmena z Chin w 1998 roku, niewykończonego kadłuba poradzieckiego lotniskowca „Wariag” za 20 mln dolarów – rzekomo w celu zrobienia z niego pływającego kompleksu hotelarskiego. Po 14 latach odnowiony lotniskowiec wszedł do służby w marynarce wojennej ChALW jako „Liaoning”³⁹⁰. Pozostałe transakcje nie były może tak widowiskowe, ale ich znaczenie dla obu krajów istotne. Po 2000 roku Ukraina dostarczyła do Chin setki silników lotniczych, czołgów i okrętowych³⁹¹, ponad tysiąc rakiet powietrze-powietrze³⁹² oraz inny sprzęt, w tym pojedyncze egzemplarze czołgów, samolotów³⁹³ oraz cztery poduszki desantowe „Bizon” (w ramach umowy wartej ok. 315 milionów dolarów), których nie chciała sprzedać Chinom Rosja³⁹⁴. Ukraiński kompleks wojskowo-przemysłowy jest relatywnie nowoczesny i zdolny produkować broń na średnim światowym poziomie³⁹⁵. Dla Ukrainy oznacza to jak na razie regularny przychód do budżetu rządu od kilkuset do ponad miliarda dolarów rocznie. Według szacunków tylko w latach 2008-2011 kraj ten z eksportu uzbrojenia uzyskał aż 4 mld dolarów i znalazł się na ósmym miejscu w kategorii państw eksporterów³⁹⁶. Według innych danych w latach 2010-2014 Ukraina utrzymała pozycję w pierwszej „dziesiątce” największych eksporterów na świecie³⁹⁷. Dla krajów takich jak Chiny zakup uzbrojenia i sprzętu wojskowego na Ukrainie to szansa na przezwyciężenie trudności i obniżenie kosztów badawczo-rozwojowych. Nie bez przyczyny jednym z głównych „towarów” wojskowych peregrynowanych z Ukrainy za Wielki Mur są silniki odrzutowe i radary lotnicze³⁹⁸ – powszechnie wiadomo, iż chińscy konstruktorzy wciąż borykają się z problemami przy tworzeniu własnych konstrukcji tego typu³⁹⁹. Ponadto w 2016 roku Chińczycy zakupili licencję na produkcję naj-

390 O. Volovych, op. cit.; M. Chan, *Mission impossible: How one man bought China its first aircraft carrier*: <http://www.scmp.com/news/china/article/1681710/sea-trials-how-one-man-bought-china-its-aircraft-carrier>, [dostęp: 27 października 2017]; *idem*, *The inside story of the Liaoning: how Xu Zengping sealed deal for China's first aircraft carrier*: <http://www.scmp.com/news/china/article/1681755/how-xu-zengping-became-middleman-chinas-deal-buy-liaoning>, [dostęp: 27 października 2017].

391 SIPRI Arms Transfers Database... op. cit.

392 United Nations Register of Conventional Arms... op. cit.

393 M. in. jeden z dwóch zachowanych na Krymie prototypów morskiej wersji Su-27, które po skopiowaniu, już jako J-15, stały się zaczątkiem grupy powietrznej pierwszego chińskiego lotniskowca. Jest to obok sprzedaży „Bizonów” jeden z najbardziej jaskrawych przejawów tego o czym pisała Justyna Szczudlik – Tatar, czyli szukania przez Chiny dostępu do poradzieckiego sprzętu i technologii z ominięciem Rosji. W tym konkretnym przypadku Moskwa nie chciała się zgodzić na sprzedaż zaledwie kilku egzemplarzy Su-33 wraz z dokumentacją, na co naciskali Chińczycy, mając zapewne w planach dalszą produkcję nielegalnych kopii; zob. więcej: T. Szulc, *Potęga morska Związku Radzieckiego odradza się w...* *Chinach!*, „Nowa Technika Wojskowa” 2013, nr 2 (261), s. 69-72.

394 O. Volovych, op. cit.; T. Iwański, op. cit., s. 5; SIPRI Arms Transfers Database..., op. cit.; K. Andrijauskas, op. cit., s. 126.

395 Zob. B. Górka – Winter, *Potrzeby modernizacyjne ukraińskiej armii – perspektywy dla przemysłu zbrojeniowego*, „Biuletyn PISM” 2015, nr 48 (1285), s. 1-2; *Ukraiński przemysł zbrojeniowy: as w rękawie Kijowa?*: <http://www.defence24.pl/224293.ukraiński-przemysł-zbrojeniowy-as-w-rekawie-kijowa>, [dostęp: 27 października 2017]; M. Kozak, *Rosyjska broń nie obędzie się bez silników z Ukrainy*: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/rosyjska-bron-nie-obedzie-sie-bez-silnikow-z-ukrainy-2/>, [dostęp: 27 października 2017]; *Do czego ukraiński przemysł zbrojeniowy potrzebuje Polski?*: <http://wschodnik.pl/ukraina/item/569-do-czego-ukraiński-przemysł-zbrojeniowy-potrzebuje-polski.html>, [dostęp: 27 października 2017].

396 B. Górka – Winter, op. cit.

397 10. *International arms transfers and arms production*: <https://www.sipri.org/node/4290>, [dostęp: 27 października 2017].

398 R.F. Johnson, *PRC Military Continues to Depend on Ukrainian Defense Technology*: <https://www.ainonline.com/aviation-news/defense/2016-02-17/prc-military-continues-depend-ukrainian-defense-technology>, [dostęp: 27 października 2017].

399 Zob. M. Adamczyk, *Współpraca wojskowa...*, s. 184-186.

większego samolotu na świecie – An-225 Mrija⁴⁰⁰, zaś rok później zainwestowali w zakłady Motor Sicz, którą to transakcję anulował dopiero ukraiński sąd⁴⁰¹. Podobnie, jak w przypadku Białorusi, Ukraina również powoli staje się również odbiorcą techniki wojskowej o chińskiej proveniencji – jeszcze w 2014 roku rząd w Kijowie zakupił licencję na produkcję lekkiego samolotu szkolno-bojowego Hongdu L-15 (kopii rosyjskiego Jaka-130). Produkcja miała ruszyć już w 2016 roku w Odessie, Ponadto samolot ma być w jak największym stopniu wyposażony w rodzime podzespoły⁴⁰².

400 J. Sabak, *Największy transportowiec świata powstanie w Chinach. Licencja na An-225*: <http://www.defence24.pl/439360,najwiekszy-transportowiec-swiata-powstanie-w-chinach-licencja-na-an-225>, [dostęp: 27 października 2017]; P. Muczyński, *Chińczycy kupili licencję na budowę An-225 Mrija*: <http://www.nowastrategia.org.pl/chinczycy-kupili-licencje-na-budowe-an-225-mrija/>, [dostęp: 27 października 2017].

401 *Kluczowa dla planów...* op. cit.; „FT”: *tajemnicza współpraca...* op. cit.; Z. Liu, op. cit.

402 O. Volovych, op. cit.; A. Hładij, *Chińskie samoloty będą produkowane na Ukrainie?*: <http://www.defence24.pl/273763,chinskie-samoloty-bojowe-produkowane-na-ukrainie>, [dostęp: 27 października 2017]; *idem*, *Ukraina: Chińskie samoloty zastąpią L-39?*: <http://www.defence24.pl/327690,ukraina-chinskie-samoloty-zastapia-l-39>, [dostęp: 27 października 2017].

Podsumowanie badań

Gospodarcze zaangażowanie Chin na Białorusi i Ukrainie wydaje się postępować w ramach specyficznego dla Chin modelu współpracy. Opiera się on na preferencyjnych kredytach przyznawanych na budowę i rozwój infrastruktury, przemysłu ciężkiego oraz rolnictwa. Inwestycje te w znacznej mierze realizowane są przez chińskie przedsiębiorstwa i przy udziale chińskich pracowników. Powstające zakłady przemysłowe czy gospodarstwa rolne zaopatrywane są w maszyny chińskiej proveniencji, a większość swojej produkcji przeznaczają na eksport do państw trzecich lub bezpośrednio do ChRL. Poza ewentualną poprawą stanu infrastruktury, przynoszą one prawdopodobnie niewielkie korzyści lokalnym społecznościom. Jednocześnie, czasem przyczyniają się do pogorszenia sytuacji na rynku pracy⁴⁰³, degradacji środowiska naturalnego czy upadku lokalnych przedsiębiorców. Zapewne w pewnym momencie doprowadzi to do wzrostu nastrojów antychińskich i w jakimś stopniu utrudni rządowi w Kijowie i Mińsku pozyskiwanie kolejnych inwestycji. Jak już wcześniej sygnalizowano, przeprowadzenie szerokich badań nad postrzeganiem Chińczyków i chińskich inwestycji przez społeczeństwa Europy Środkowej i Wschodniej, byłoby zapewne interesującym uzupełnieniem niniejszej pracy i nauki w ogóle.

Skoro pożytek z chińskiej obecności dla obywateli jest dość nikły, (a czasem przynosi więcej strat niż korzyści) to warto się zastanowić, na ile owe inwestycje przyczyniają się do poprawy kondycji gospodarczej państwa jako całości. Łatwo dostępne i relatywnie tanie kredyty zazwyczaj nie skłaniają do racjonalnego gospodarowania, pogłębiając tym samym istniejące patologie i nadużycia (korupcja, przerost biurokracji, monokultury przemysłowe). Ponadto kolejne pożyczki prowadzą do nadmiernego zadłużania się i wzmagają uzależnienie od finansowej „kroplówki” z Chin⁴⁰⁴. Podobnie można postrzegać zjawisko nierównomiernej wymiany handlowej – pogłębia ono niekorzystne zjawiska w gospodarce i przyczynia się do odpływu kapitału. Skoro potencjalnych negatywnych implikacji może być tak wiele, to co skłaniało przywódców pokroju Łukaszenki czy Janukowycza do współpracy z Pekinem?

Najprostsza odpowiedź to zapewne brak odpowiedniej alternatywy. Państwo Środka mające niewielkie wymagania odnośnie współpracy, oferujące jednocześnie poparcie na arenie międzynarodowej w sprawach najbardziej kontrowersyjnych (jak prawa człowieka czy rządy prawa), to o wiele więcej niż klasycznie rozumiany Zachód czy Wschód są w stanie zaproponować. Prawdopodobnie gdyby nie chiński kapitał, to Mińsk i Kijów jedynie w ograniczonym zakresie mogłyby liczyć na inwestycje Rosji czy krajów zachodnich. Ponadto byłyby one zapewne obwarowane licznymi wymaganiami, których ChRL nie stawia, a jednocześnie zapewnia dostęp do tanich produktów konsumpcyjnych (odzież, obuwie, elektronika itd.) oraz umożliwia Ukrainie i Białorusi dywersyfikację rynków zbytu. Jednocześnie nowe autostrady czy zakłady przemysłowe kuszą jako politycznie nośne sukcesy. Zachód krytykujący polityków białoruskich czy ukraińskich sam niejako wypcha ich w objęcia Chińczyków,

403 Gdy chińscy robotnicy, tak jak w wielu krajach afrykańskich do tej pory, nie mają zamiaru wracać do ojczyzny – przyp. M.A.

404 Która jak pokazała podróż prezydenta Janukowycza do Chin w grudniu 2013 roku, nie jest podawana bezinteresownie – przyp. M.A.

którzy nie stronią od pochwał i jak mantra powtarzają, że nie będą się mieszać ich sprawy wewnętrzne⁴⁰⁵. Oczywiście, również Moskwa prowadząc swoją agresywną politykę względem najbliższych sąsiadów, przyczynia się do sytuacji, w której jedyną sensowną alternatywą dla Ukrainy i Białorusi stają się bliskie relacje z Chinami. Warto również zwrócić uwagę na korzyści jakie Mińsk i Kijów odnoszą ze sprzedaży technologii militarnych czy sprzętu i uzbrojenia do Chin⁴⁰⁶. Wcześniej grono potencjalnych klientów i ich potrzeby były raczej dość ograniczone⁴⁰⁷. Przenosząc to na grunt realistycznych teorii stosunków międzynarodowych, można pokusić się o stwierdzenie, iż przywódcy obu krajów maksymalizują własną siłę właśnie poprzez relacje z ChRL. Koszty współpracy z Chinami są relatywnie niższe (choćażby w postaci braku wymagań odnośnie reform), zaś zyski krótkoterminowo na pewno bardziej pewne, a być może i również wyższe. Patrząc natomiast przez „liberalne okulary” moglibyśmy powiedzieć, iż mamy w obu przypadkach do czynienia z niesymetryczną współzależnością.

Z punktu widzenia Państwa Środka, zaangażowanie na Ukrainie i Białorusi powinno przynieść mu spore korzyści w postaci możliwości dalszej ekspansji na kontynencie eurazjatyckim czy dywersyfikacji inwestycji i rynków zbytu. Wydaje się, że relacje gospodarcze obu krajów z Chinami są do siebie znacząco podobne. Za pośrednictwem inwestycji na Białorusi, Chiny zyskują łatwiejszy dostęp do rynków państw członkowskich Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej. Zaś Ukraina jawi się w głównej mierze jako przyczółek do dalszej ekspansji na terytorium UE. Moglibyśmy pokusić się o ciekawe uogólnienie, iż położenie geograficzne, które przez całe stulecia było przekleństwem ludów zamieszkujących Europę Środkową i Wschodnią, dla Chin jest ich największą zaletą. Szczególnie w kontekście powstającego Nowego Jedwabnego Szlaku, w ramach którego oba kraje mają odegrać ważną, tranzytową rolę. Kolejną korzyścią z chińskiej perspektywy jest możliwość inwestowania na bardzo preferencyjnych warunkach dla firm będących w dużej mierze własnością państwa lub osób powiązanych z KPCh. Chiński rynek budowlany po latach astronomicznego wręcz rozwoju, popadł w pewien marazm, więc każda taka okazja jest rozpatrywana jako potencjalna szansa. Nie tylko w kategoriach finansowego zysku⁴⁰⁸, ale również nabycia swoistego know-how, jak efektywnie funkcjonować w ramach innej kultury pracy czy systemu prawnego. Pekin inwestując swoje ogromne rezerwy walutowe, de facto niskim (lub właściwie żadnym) kosztem, uzależnia od siebie oba kraje. Udzielone pożyczki zostaną przecież spłacone (lub anulowane w zamian za udziały w interesujących Pekin zakładach przemysłowych czy kopalniach), firmy chińskie zdobędą doświadczenie, a robotnicy zatrudnienie. Jednocześnie Chiny zarobiły i zyskały wiernych oraz wdzięcznych sojuszników na arenie międzynarodowej. Wymiana handlowa, choć relatywnie niewielka w porównaniu do globalnego wolumenu chińskiego handlu międzynarodowego, pozwala uzyskać dostęp do zawsze potrzebnych w Chinach surowców mineralnych i żywności (Ukraina) oraz nawozów sztucznych (Białoruś). ChRL ma również szansę skorzystać

405 Czasem nawet zabiorą głos na forum międzynarodowym w celu ich obrony. Oczywiście wojna w Donbasie pokazała, iż wsparcie polityczne ogranicza się jak na razie do sfery deklaratywnej, więc chińscy partnerzy nie powinni liczyć na to, iż Pekin skutecznie obroni ich przed obcą agresją czy sankcjami gospodarczymi - jeszcze nie nadszedł ten czas – przyp. M.A.

406 Z drugiej strony przykład Rosji (a także Francji i szeregu innych państw) pokazuje, iż w transakcjach z Państwem Środka należy być świadomym ryzyka w postaci nieuprawnionego powielania uprzednio peregrynowanych towarów o przeznaczeniu wojskowym – przyp. M.A.

407 Białoruś głównie skupiała się na kooperacji z Rosją, Ukraina zaś wybrała kierunek bliskowschodni – przyp. M.A.

408 Z racji charakterystyki chińskiego modelu inwestycyjnego pieniądze w dużej mierze wrócą zapewne z powrotem do Chin – przyp. M.A.

z białoruskiej i ukraińskiej kadry naukowej, która odnosi sukcesy w pewnych specyficznych dziedzinach (sprzęt wojskowy i uzbrojenie). Niewątpliwie zaangażowanie tego kraju nad Dnieprem przyczynia się do realizacji interesu narodowego, definiowanego w kategoriach siły.

Aneksy

1. Wymiana handlowa Chin z krajami Europy Środkowej i Wschodniej oraz Federacją Rosyjską

Tabela 5.

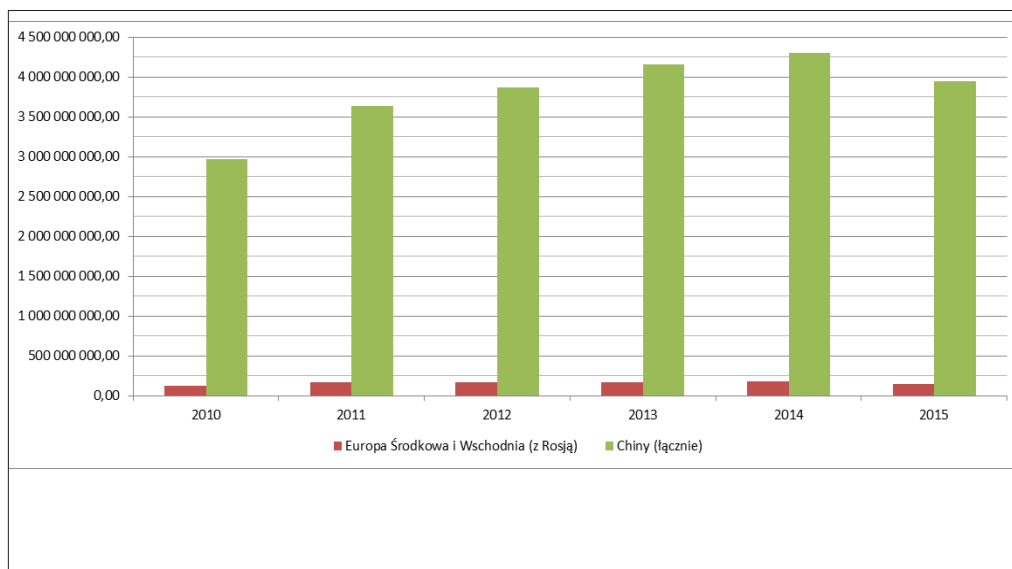
Wolumen wymiany handlowej pomiędzy wybranymi krajami Europy Środkowej i Wschodniej a Chinami w latach 2010 - 2015, na tle globalnej wymiany handlowej ChRL, w tysiącach USD (według danych z perspektywy każdego kraju)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Białoruś	2 159 847,40	2 798 067,90	2 777 030,10	3 287 482,50	1 586 951,90	3 102 081,90
Ukraina	6 016 939,97	8 448 358,92	9 676 744,98	10 629 871,93	8 082 996,54	6 170 047,28
Polska	18 141 862,05	19 977 113,82	19 006 970,72	21 420 175,04	25 243 572,16	24 397 713,10
Czechy	16 547 145,06	20 573 157,05	17 343 625,31	17 402 871,04	19 284 984,81	20 847 777,35
Słowacja	5 291 320,06	6 718 765,15	6 588 798,69	8 192 750,82	8 172 285,39	7 563 327,26
Węgry	7 703 990,00	7 766 682,00	7 220 198,00	7 308 587,23	7 518 342,15	6 573 660,66
Łotwa	319 445,34	469 388,61	507 316,64	556 592,83	608 296,10	580 908,93
Litwa	607 185,26	708 878,87	767 521,03	868 054,48	1 019 573,62	919 471,04
Estonia	1 077 354,00	1 724 663,32	1 550 677,23	1 622 660,23	1 703 849,05	1 434 123,50
Bułgaria	902 844,11	1 352 147,72	1 738 310,74	1 879 052,22	1 856 259,93	1 681 513,99
Rumunia	3 791 598,23	4 068 742,92	3 181 900,9	2 620 885,96	3 909 146,24	3 786 804,06
Słowenia	1 595 936,19	1 728 104,89	1 720 510,27	1 631 997,99	1 911 602,26	1 833 596,44
Chorwacja	1 478 424,52	1 659 504,20	1 533 717,28	846 123,13	656 889,22	655 726,62
Serbia	1 209 733,56	1 503 749,51	1 405 245,53	1 518 686,86	1 575 302,86	1 560 457,31
BiH	449 054,24	557 327,7	541 816,93	627 425,3	931 668,79	635 419,66
Albania	375 902,60	393 109,56	363 211,47	439 841,61	464 974,17	421 544,50
Macedonia	377 959,50	482 110,69	533 772,76	483 427,59	432 017,72	533 317,19
Czarnogóra	209 843,66	144 870,22	172 513,60	194 889,70	179 460,72	219 870,71
Łącznie (bez Rosji):	68 256 385,75	81 074 743,05	76 629 882,18	81 531 376,46	85 138 173,63	83 836 832,54
Rosja	58 743 973,52	82 730 740,33	87 534 523,98	88 798 506,19	88 267 613,64	63 534 218,52
Łącznie:	127 000 359,27	163 805 483,38	164 164 406,16	170 329 882,65	180 432 687,01	147 371 051,06
Chiny (ogółem)	2 973 765 316,15	3 641 783 301,14	3 866 981 460,65	4 158 999 594,96	4 300 364 312,72	3 953 032 548,67

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: China Import US\$, op. cit.; China Export US\$, op. cit.; Belarus Import US\$, op. cit.; Belarus Export US\$, op. cit.; Ukraine Import US\$, op. cit.; Ukraine Export US\$, op. cit.; Poland Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/POL/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL#>, [dostęp: 27 października 2017]; Poland Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/>

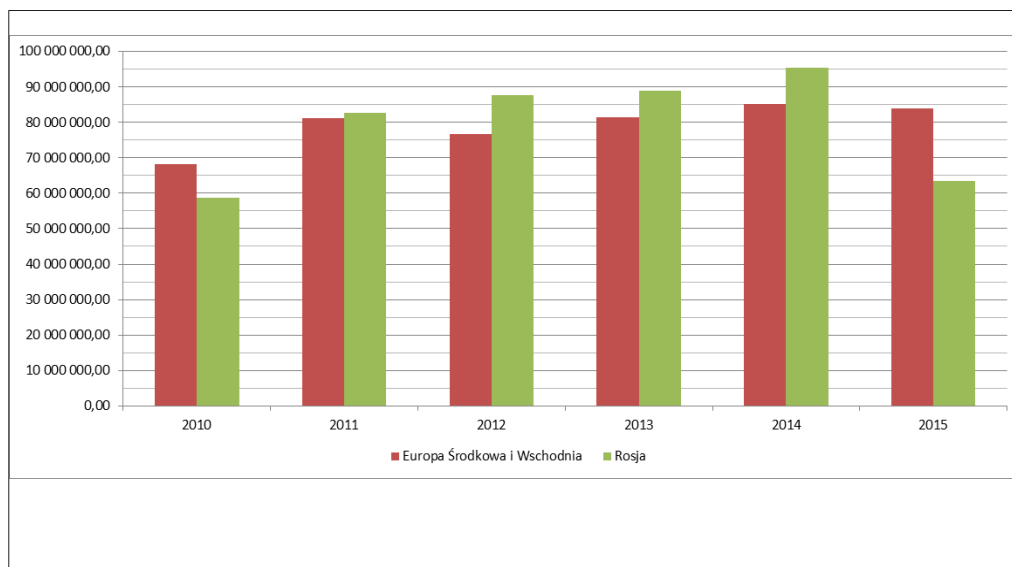
Wykres 1.

Łączna wymiana handlowa pomiędzy wybranymi krajami Europy Środkowej i Wschodniej („16” wraz z Rosją, Ukrainą i Białorusią) a Chinami w latach 2010 - 2015 na tle globalnej wymiany handlowej ChRL, w tysiącach USD (według danych z perspektywy każdego kraju)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: China Import US\$, op. cit.; China Export US\$, op. cit.; Belarus Import US\$, op. cit.; Belarus Export US\$, op. cit.; Ukraine Import US\$, op. cit.; Ukraine Export US\$, op. cit.; Poland Import US\$, op. cit.; Poland Export US\$, op. cit.; Czech Republic Import..., op. cit.; Czech Republic Export US\$, op. cit.; Slovak Republic Import US\$, op. cit.; Slovak Republic Export US\$, op. cit.; Hungary Import US\$, op. cit.; Hungary Export US\$, op. cit.; Latvia Import US\$, op. cit.; Latvia Export US\$, op. cit.; Lithuania Import US\$, op. cit.; Lithuania Export US\$, op. cit.; Estonia Import US\$, op. cit.; Estonia Export US\$, op. cit.; Bulgaria Import US\$, op. cit.; Bulgaria Export US\$, op. cit.; Romania Import US\$, op. cit.; Romania Export US\$, op. cit.; Slovenia Import US\$, op. cit.; Slovenia Export US\$, op. cit.; Croatia Import US\$, op. cit.; Croatia Export US\$, op. cit.; Serbia, FR(Serbia/Montenegro) Import..., op. cit.; Serbia, FR(Serbia/Montenegro) Export..., op. cit.; Bosnia and Herzegovina Import..., op. cit.; Bosnia and Herzegovina Export..., op. cit.; Albania Import US\$, op. cit.; Albania Export US\$, op. cit.; Macedonia, FYR Import US\$, op. cit.; Macedonia, FYR Export US\$, op. cit.; Montenegro Import US\$, op. cit.; Montenegro Export US\$, op. cit.; Russian Federation Import US\$, op. cit.; Russian Federation Export US\$, op. cit.

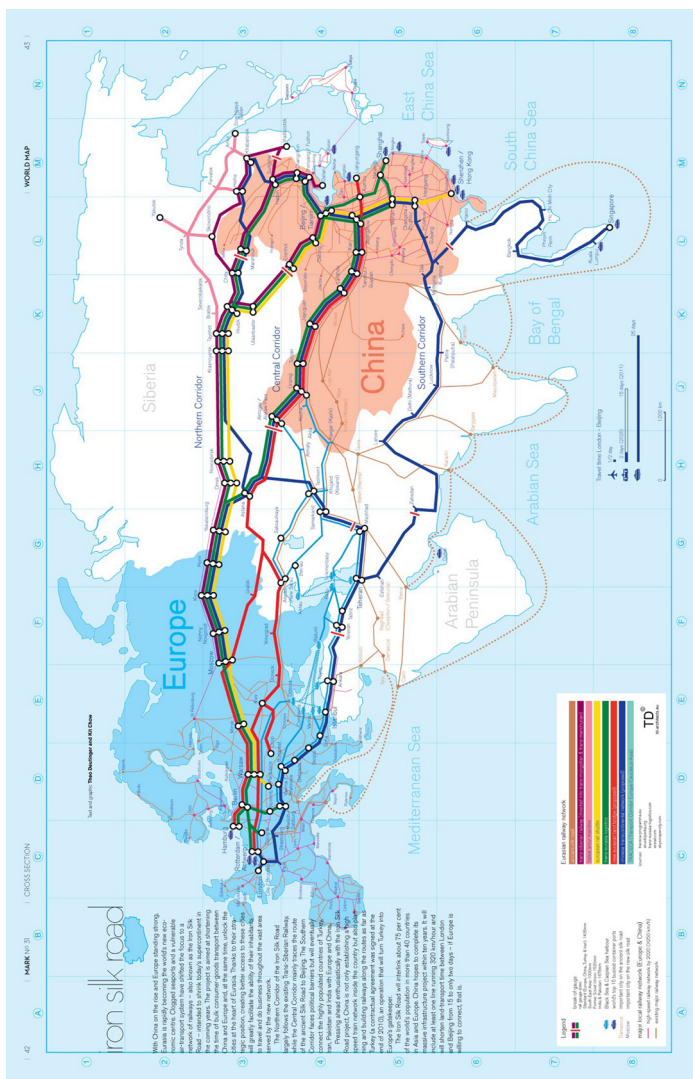
Wykres 2.
Porównanie wymiany handlowej pomiędzy krajami Europy Środkowej i Wschodniej („16” wraz z Ukrainą i Białorusią) a Chinami wobec wymiany handlowej Rosji i Chin, w latach 2010 - 2015, w tysiącach USD (według danych z perspektywy każdego kraju)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: China Import US\$, op. cit.; China Export US\$, op. cit.; Belarus Import US\$, op. cit.; Belarus Export US\$, op. cit.; Ukraine Import US\$, op. cit.; Ukraine Export US\$, op. cit.; Poland Import US\$, op. cit.; Poland Export US\$, op. cit.; Czech Republic Import..., op. cit.; Czech Republic Export US\$, op. cit.; Slovak Republic Import US\$, op. cit.; Slovak Republic Export US\$, op. cit.; Hungary Import US\$, op. cit.; Hungary Export US\$, op. cit.; Latvia Import US\$, op. cit.; Latvia Export US\$, op. cit.; Lithuania Import US\$, op. cit.; Lithuania Export US\$, op. cit.; Estonia Import US\$, op. cit.; Estonia Export US\$, op. cit.; Bulgaria Import US\$, op. cit.; Bulgaria Export US\$, op. cit.; Romania Import US\$, op. cit.; Romania Export US\$, op. cit.; Slovenia Import US\$, op. cit.; Slovenia Export US\$, op. cit.; Croatia Import US\$, op. cit.; Croatia Export US\$, op. cit.; Serbia, FR(Serbia/Montenegro) Import..., op. cit.; Serbia, FR(Serbia/Montenegro) Export..., op. cit.; Bosnia and Herzegovina Import..., op. cit.; Bosnia and Herzegovina Export..., op. cit.; Albania Import US\$, op. cit.; Albania Export US\$, op. cit.; Macedonia, FYR Import US\$, op. cit.; Macedonia, FYR Export US\$, op. cit.; Montenegro Import US\$, op. cit.; Montenegro Export US\$, op. cit.; Russian Federation Import US\$, op. cit.; Russian Federation Export US\$, op. cit.

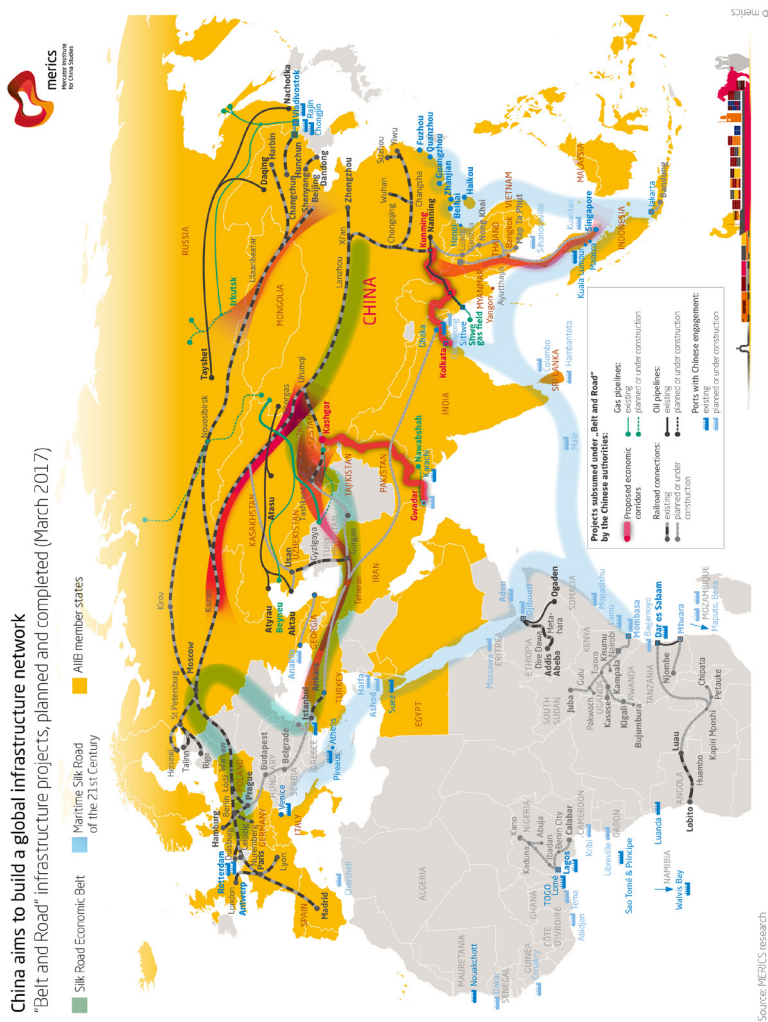
2. Nowy Jedwabny Szlak

Rysunek 1. Planowany przebieg Nowego Jedwabnego Szlaku z Chin do Europy

Źródło: Ł. Szoszkiewicz, Geopolityka Chin: transformacja chińskiego smoka: <http://geopolityka.org/analizy/lukasz-szoszkiewicz-geopolityka-chin-transformacja-chińskiego-smoka>, [dostęp: 27 października 2017].

Rysunek 2. Zrealizowane oraz planowane inwestycje infrastrukturalne związane z powstaniem NJS (stan na marzec 2017 roku)

Źródło: A. Curry, Belt and Road Initiative - The New Silk Road: <http://adam.curry.com/html/BeltandRoadInitiativ-1509632927.html>, [dostęp: 27 października 2017].

Bibliografia

A. Akty prawne

1) Układ o stowarzyszeniu między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Ukrainą, z drugiej strony (Bruksela, 21 marca 2014), Dz. Urzędowy UE (L 161/3).

B. Monografie

- 1) Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, red. A. Kłoskowska – Dudzińska, Warszawa 2005.
- 2) Bartosiak J., Cheda R., Chodkowski K. et al., *Wpływ wojny z Ukrainą na sytuację wewnętrzną w Rosji i jej relacje z Zachodem*, red. A. Kowalczyk, Warszawa 2015.
- 3) Bernstein R., Munro R.H., *The coming conflict with China*, Nowy Jork 1998.
- 4) Brunet A., Guichard J. P., *Chiny światowym hegemonem?*, Warszawa 2011.
- 5) Cieślak E., *Efekt Smoka. Skutki ekspansji gospodarczej Chin po 1978 roku*, Warszawa 2012.
- 6) Cooper J.F., *China's Foreign Aid and Investment Diplomacy, Volume III: Strategy Beyond Asia and Challenges to the United States and the International Order*, Nowy Jork 2016.
- 7) Czachor R., *Polityka zagraniczna Republiki Białoruś w latach 1991-2011*, Polkowice 2011.
- 8) Czaputowicz J., *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Warszawa 2012.
- 9) Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2008.
- 10) Ćwiek-Karpowicz J., Dudzińska K.I., Dwyer A.M. et al., *Rosja i Sankcje*, red. J. Ćwiek-Karpowicz, S. Secieru, Warszawa 2015.
- 11) Dębowski T.R., *Kościół chrześcijański w Polsce wobec wybranych zagadnień międzynarodowych w latach 1989-2004*, Wrocław 2011.
- 12) Firmanty Ł., *Afryka we współczesnej polityce Chińskiej Republiki Ludowej*, Toruń 2013.
- 13) Gwiazda A., *Globalna ekspansja gospodarcza Chin*, Bydgoszcz 2013.
- 14) Hartig F., *Chinese Public Diplomacy. The rise of the Confucius Institute*, Londyn – Nowy Jork 2016.
- 15) Jacoby M., *Chiny bez makijażu*, Warszawa 2016.
- 16) Kaczmarek M., *Russia-China Relations in the Post-Crisis International Order*, Abingdon - Nowy Jork 2015.
- 17) Kagan R., *Powrót historii i koniec marzeń*, Poznań 2009.
- 18) Kamiński T., *Sypiając ze smokiem. Polityka Unii Europejskiej wobec Chin*, Łódź 2015.
- 19) Kurlantzick J., *Charm Offensive: How China's Soft Power Is Transforming the World*, New Heaven 2007.
- 20) Marszałek P.K., *Najwyższe władze wojskowe w systemie ustrojowym II Rzeczypospolitej*, Wrocław 2011.
- 21) Meyer M., *Znaczenie kultury i instytucji dla gospodarki ChRL*, Warszawa 2013.
- 22) Mingjiang L., Yan Hong N., *China's Economic Statecraft: Co-Optation, Cooperation, and Coercion*, Singapur 2017.

- 23) Mingst K., Podstawy stosunków międzynarodowych, Warszawa 2006.
- 24) Młody M., Uwarunkowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych Chińskiej Republiki Ludowej w Ameryce Łacińskiej w latach 1992 – 2012, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu 2014 [nieopublikowana dysertacja doktorska].
- 25) Morgenthau H.J., Polityka między narodami. Walka o potęgę i pokój, Warszawa 2010.
- 26) Mosher S.W., Hegemon: Droga Chin do dominacji, Warszawa 2007.
- 27) Musioł M., Kompleks bezpieczeństwa w regionie Azji Środkowej po 1991 roku, Warszawa 2015.
- 28) Nisbett R.E., Geografia myślenia, Sopot 2015.
- 29) Nobis A., Krótki przewodnik po Nowym Jedwabnym Szlaku, Wrocław 2017.
- 30) Pietrasiak M., Dacyszen W., Regionalny aspekt historii stosunków rosyjsko – chińskich, Łódź 2012.
- 31) Plafker T., Jak robić interesy w Chinach. Jak osiągać zyski na rynku rosnącym najszybciej na świecie, Warszawa 2008.
- 32) Tukidydes, Wojna peloponeska, przeł. K. Kumaniecki, Warszawa 2003.
- 33) Weitz R., China-Russia Security Relations: Strategic Parallelism Without Partnership or Passion?, Carlisle 2008.
- 34) Winnicki Z.J., Rada Regencyjna Królestwa Polskiego i jej organy (1917-1918), Wrocław 1991.
- 35) Wojciuk A., Dylemat potęgi. Praktyczna teoria stosunków międzynarodowych, Warszawa 2010.
- 36) Żukiewicz P., Przywództwo labilne: Mechanizm powrotu do władzy w świetle teorii przywództwa politycznego, Wrocław - Poznań 2012.

C. Artykuły i przyczynki naukowe

- 1) Adamczyk M., Baraniuk K., Media i organizacje kulturalne jako wybrane sposoby chińskiego oddziaływania międzynarodowego, „Wschodnioznawstwo” 2017 [przyjęte do druku].
- 2) Adamczyk M., Baraniuk K., Służby wywiadowcze Chińskiej Republiki Ludowej – zarys struktur i metod działalności, „Studia Orientalne” 2017, nr 2 (12) [przyjęte do druku].
- 3) Adamczyk M., Deficyt handlowy zagrożeniem dla bezpieczeństwa ekonomicznego państwa?, [w:] Globalne i lokalne problemy polityki bezpieczeństwa. Polska i świat, Tom II, red. M. Górka, Poznań 2017.
- 4) Adamczyk M., Globalizacja rodem z Chin – nowa jakość w światowej polityce czy utarte schematy?, [w:] Szkice z polityki bezpieczeństwa i myśli politycznej, red. M. Soboń, M. Habowski, G. Tokarz, Poznań 2017.
- 5) Adamczyk M., Instytuty Konfucjusza jako narzędzie chińskiej miękkiej siły, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2016, nr 6.
- 6) Adamczyk M., Media we współczesnym państwie totalitarnym na przykładzie Chińskiej Republiki Ludowej, [w:] Media XXI wieku. Studia Interdyscyplinarne, red. A. Momot, A. Drabina, Wrocław 2016.
- 7) Adamczyk M., Nowy Jedwabny Szlak jako próba stworzenia mocarstwa lądowego w myśl klasycznych teorii geopolitycznych, „Kultura – Historia – Globalizacja” 2017, nr 22.
- 8) Adamczyk M., Porównanie zmiany potencjału militarnego Chin na tle Rosji, Indii, Stanów Zjednoczonych oraz Japonii w okresie od 1989 do 2013 roku, [w:] Aspekty bezpieczeństwa w życiu publicznym, red. D. Magierek, M. Pogonowski, Koszalin 2015.

- 9) Adamczyk M., Relacje chińsko-ukraińskie i chińsko-rosyjskie na tle postawy Chińskiej Republiki Ludowej wobec Majdanu i aneksji Krymu, „Wschodnioznawstwo” 2015.
- 10) Adamczyk M., Wojna rosyjsko – ukraińska w Donbasie jako wyzwanie dla chińskiej dyplomacji, „Wschodnioznawstwo” 2016.
- 11) Adamczyk M., Współpraca wojskowa kluczowym elementem relacji między Federacją Rosyjską a Chińską Republiką Ludową, [w:] *Oblicza współczesnego terroryzmu*, red. G. Libor, s.l. 2016.
- 12) Adamczyk M., Wyznaczniki ewolucji chińskiej polityki zagranicznej zawarte w „Białej Księdze Obrony” (2014), „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nauki Społeczne” 2017, nr 18 [przyjęte do druku].
- 13) Ambukita E., Chińskie inwestycje w Afryce – szanse czy zagrożenie, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse. Rynki finansowe. Ubezpieczenia” 2015, nr 74, t. 2 Mierzenie i ocena wyników przedsiębiorstw.
- 14) Andrijauskas K., China’s Economic Penetration into Post-Soviet Central Asia and Eastern Europe, „Lithuanian Foreign Policy Review” 2013, nr 30.
- 15) Antoszewski A., Demokracja w Polsce w świetle współczesnej tranzytologii, [w:] *Dylematy polskiej demokracji*, red. Ł. Danel, J. Kornaś, Kraków 2012.
- 16) Antoszewski A., Komparatystyka polityczna, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 1, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Kraków 1999.
- 17) Bachulska A., Szczyt formatu 16+1 w Budapeszcie a strategia Chin wobec Europy Środkowo-Wschodniej, „Biuletyn Ośrodka Badań Azji Centrum Badań nad Bezpieczeństwem Akademii Sztuki Wojennej” 2017, nr 13.
- 18) Bajer J., Badania porównawcze w politologii: zagadnienia metodologiczne, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2012, nr 8.
- 19) Baraniuk K., Corpus-Based Analysis as a Method to Identify Russian Trolling Activity, „Polish Political Science Yearbook” 2017, nr 46.
- 20) Bednarczyk M.J., Pierwsza wizyta polskiej delegacji partyjno-rządowej w Chińskiej Republice Ludowej w 1954 r. w świetle artykułów „Trybuny Ludu”, „Przegląd Orientalistyczny” 2016, nr 1-2.
- 21) Bednarz Ł., Chińska Republika Ludowa wobec napięć i kryzysu w relacjach USA-Rosja, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2015, nr 2 (XII).
- 22) Białowias T., Perspektywy i potencjalne bariery wzrostu gospodarczego Chin, [w:] *Perspektywy i bariery rozwoju chińskiej gospodarki*, red. J. Marszałek – Kawa, Toruń 2016.
- 23) Biryukov A., The Annexation of Crimea: Legal Uncertainty for Years, „Wschodnioznawstwo” 2014.
- 24) Boćkowski D., Chiński smok na Czarnym Łądzie – początek nowej kolonizacji, czy szansa na wielki skok?, „Olsztyńskie Studia Afrykanistyczne” 2010, t. 1 Afryka w stosunkach międzynarodowych. Historia, stan badań, perspektywy, red. B. Ndiaye, P. Letko.
- 25) Bräutigam D., China, Africa and the International Aid Architecture, „Working Papers Series” 2010, nr 107, African Development Bank, Tunis.
- 26) Brugier C., Popescu N., Ukraine: the view from China, „ISSUE Alerts” 2014, nr 17.
- 27) Campbell H., China in Africa: challenging US global hegemony, „Third World Quarterly” 2008, t. 29, nr 1.
- 28) Czachor R., Główne kierunki polityki zagranicznej Republiki Białoruś w okresie prezydentury A. Łukaszenki w latach 1994-2011, „Wschodnioznawstwo” 2011.

- 29) Darczewska J., Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska - studium przypadku, „Punkt Widzenia OSW” 2014, nr 42.
- 30) Diuk N., EUROMAIDAN: Ukraine’s Self-Organizing Revolution, „World Affairs” 2014, nr 176.6.
- 31) Donaldson R.H., Donaldson J.A., The Arms Trade in Russian-Chinese Relations: Identity, Domestic Politics, and Geopolitical Positioning, „International Studies Quarterly” 2003, nr 4 (47).
- 32) Dudek A., Użyteczność analitycznego eklektyzmu w badaniu stosunków Polski z Rosją, „Stosunki Międzynarodowe” 2016, nr 2 (52).
- 33) Dudziński J., Narękiwicz J., Chiny a deindustrializacja krajów rozwijających się (na przykładzie Ameryki Łacińskiej), „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2014, nr 37, t.1 Gospodarka regionalna i międzynarodowa.
- 34) Dwivedi R., China’s Central Asia policy in recent times, „China and Eurasia Forum Quarterly” 2006, nr 4.
- 35) Dybczyński A., Stosunki międzynarodowe w perspektywie teoretycznej, [w:] Współczesne stosunki międzynarodowe, red. T. Łoś – Nowak, Wrocław 2008.
- 36) Fudalej P., Chińska soft power. Nowe sposoby działania Chin na arenie międzynarodowej, „Kultura i Polityka” 2008, nr 2-3.
- 37) Gemechu D.K., Polityka Chińskiej Republiki Ludowej wobec państw Afryki: strategia pięciu zasad, „Forum Politologiczne” 2008, t. 8 Współczesny Daleki Wschód w stosunkach międzynarodowych - rywalizacja i mocarstwość.
- 38) Gill B., Chinese Arms Exports to Iran, „China Report” 1998, t. 34, nr 3-4.
- 39) Godlewski K., Media w Chinach: Internetowa rewolucja i rządowa reakcja, „Global Media Journal” 2010, nr 1.
- 40) Górka – Winter B., Potrzeby modernizacyjne ukraińskiej armii – perspektywy dla przemysłu zbrojeniowego, „Biuletyn PISM” 2015, nr 48 (1285).
- 41) Grabowski M., China and the U.S. in Africa: Conflict or Collaboration?, „Ad Americam: Journal of American Studies” 2011, nr 12.
- 42) Grieco J., Powell R., Snidal D., The Relative-Gains Problem for International Cooperation, „American Political Science Review” 1993, t. 87, nr 3.
- 43) Holslag J., China and the coups: Coping with political instability in Africa, „African Affairs” 2011, t. 110, nr 440.
- 44) Iwański T., Ukraine, Belarus and Moldova and the Chinese economic expansion in Eastern Europe, „OSW Commentary” 2012, nr 79.
- 45) Jakóbowski J., Kaczmarek M., Nietrafiona oferta Pekinu: „16+1” a chińska polityka wobec Unii Europejskiej, „Komentarze OSW” 2017, nr 250.
- 46) Jakóbowski J., Współpraca handlowa w ramach „16+1”: sektorowy sukces eksportu żywności do Chin, „Komentarze OSW” 2015, nr 189.
- 47) Jarosiewicz A., Strachota K., Chiny a Azja Centralna. Dorobek dwudziestolecia, „Prace OSW” 2013, nr 45.
- 48) Jervis R., Realism, Game Theory, and Cooperation, „World Politics” 1988, t. 40, nr 3.
- 49) Jervis R., Realism, Neoliberalism, and Cooperation, „International Security” 1999, t. 24, nr 1.
- 50) Kaczmarek M., Jakóbowski J., Chiny – Europa Środkowo-Wschodnia: „16+1”

widziane z Pekinu, „Komentarze OSW” 2015, nr 166.

51) Kaczmarek M., Jedwabna globalizacja. Chińska wizja ładu międzynarodowego, „Punkt Widzenia OSW” 2016, nr 60.

52) Kaczmarek M., Nowy Jedwabny Szlak: uniwersalne narzędzie chińskiej polityki, „Komentarze OSW” 2015, nr 161.

53) Kamiński T., Klucz do Afryki - czynnik chiński w polityce UE wobec kontynentu afrykańskiego [w:] Azja Wschodnia i Azja południowa w stosunkach międzynarodowych, red. J. Nakonieczna, J. Zajączkowski, Warszawa 2011.

54) Kamiński T., Problemy gospodarcze w relacjach Unii Europejskiej z Chinami, [w:] Powrót smoka. Marsz ku pozycji globalnego mocarstwa, red. Joanna Marszałek-Kawa, Toruń 2012.

55) Kamiński T., Unia Europejska wobec problemu rosnącej roli kapitału chińskiego na rynkach globalnych, [w:] Chiny i Japonia. Dylematy mocarstw w Azji Wschodniej, red. M. Pietrasiak, D. Mierzejewski, Łódź 2009.

56) Karolak - Michalska M., Pozycja oligarchów ukraińskich po Euromajdanie, „Przegląd Zachodni” 2016, nr 1 (358).

57) Keck Z., Tiezzi S., Voice of China: Xinhua's Analysis of the Ukraine Crisis, „Asian Politics & Policy” 2015, t. 7, nr 1.

58) Keohane R.O., Nye J.S., Power and Interdependence. World Politics in Transition, Boston 2012.

59) Kędziński M., Chińskie inwestycje – wnioski dla Polski, „Analiza Instytutu Sobieskiego” 2012, nr 49.

60) Konończuk W., Fundament systemu. Starzy i nowi oligarchowie na Ukrainie, Warszawa 2016.

61) Kopiński D., Ekspansja gospodarcza Chin w Afryce – szansa na rozwój czy początek neokolonizacji?, [w:] Afryka na progu XXI wieku Polityka. Kwestie społeczne i gospodarcze, red. D. Kopiński, A. Żukowski, Warszawa 2009.

62) Kościński P., Ukraina: DCFTA mimo wszystko, „Biuletyn PISM” 2015, nr 105 (1342).

63) Kotulewicz K., Współpraca gospodarcza i polityczna ChRL i Republiki Mołdawii, [w:] China goes global. Rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej, red. M. Pietrasiak, T. Kamiński, Łódź 2012.

64) Kowalczyk A., Polityka Polski wobec Ukrainy w 2014 roku – próba bilansu, „Opinie” 2015, nr 3.

65) Kowol M., Rywalizacja Unii Europejskiej i Chin w Afryce Subsaharyjskiej. Rola dyplomacji w zagranicznej polityce gospodarczej, [w:] Hereditas Mercaturae. Księga pamiątkowa dedykowana świętej pamięci profesorowi Stanisławowi Miklaszewskiemu, red. P. Czubik, Z. Mach, Kraków 2012.

66) Kuzniecowa D.W., China and the Ukrainian Crisis: From 'Neutrality' to 'Support' for Russia, „China Report” 2016.

67) Kuźniar R., Międzynarodowe stosunki polityczne [w:] Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2006.

68) Lai H.H., China's Oil Diplomacy: Is It a Global Security Threat?, „Third World Quarterly” 2007, nr 3 (28).

69) Large D., Beyond 'Dragon in the Bush': The Study of China-Africa Relations, „African Affairs” 2008, t. 107, nr 426.

70) Ledniowska E., Koszek R., Chińskie inwestycje na Świecie i w Polsce jako skutek dynamicznego rozwoju gospodarki Państwa Środka, „Prace Studenckiego Koła Naukowego Geografów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie” 2012, nr 1.

71) Li H.Y., Zheng Y., Re-interpreting China's Non-intervention Policy towards Myanmar: leverage, interest and intervention, „Journal of Contemporary China” 2009, t. 61, nr 18.

72) Liberska B., System powiązań Ameryki Łacińskiej z Indiami i Chinami we współczesnej gospodarce światowej, „International Journal of Management and Economics” 2008, nr 23.

73) Lubicz-Miszewski M., Kościoły Chrześcijańskie na Ukrainie wobec aneksji Krymu i wojny w Donbasie, „Wschodnioznawstwo” 2015.

74) Lubicz-Miszewski M., Obraz rewolucji na Ukrainie przełomu 2013/2014 roku w polskich mediach (w prasie i Internecie), [w:] Społeczeństwo a wojna. Kryzysy społeczne – retrospekcja i współczesność, red. M. Bodziany, Wrocław 2015.

75) Lubina M., Rosja w polityce zagranicznej Chin. „Rosnąca asymetria” stosunków rosyjsko-chińskich [w:] China goes global. Rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej, red. M. Pietrasiak, T. Kamiński.

76) Luzak P., Ekspansja chińskiego kapitału w Europie - potencjalne szanse i zagrożenia dla Polski, „Przegląd Strategiczny” 2013, nr 2.

77) Łasak P., Perspektywy współpracy handlowej Ameryki Łacińskiej z Chinami, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 226.

78) Madej A., Sankcje i kontrsankcje. Przyczyny obecnego kryzysu ekonomicznego w Rosji, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 34.

79) Maj J., Ewolucja stosunków chińsko-indyjskich w latach pięćdziesiątych XX wieku, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica” 2008, nr 82.

80) Matuszak S., Demokracja oligarchiczna. Wpływ grup biznesowych na ukraińską politykę, Warszawa 2012.

81) Mencil M., Strategia Chin wobec państw Ameryki Łacińskiej, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2013, nr 10.

82) Młynarski T., Chiny w Afryce – szansa czy neokolonializm w XXI wieku? Wybrane aspekty chińskiej obecności na kontynencie, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2012, nr 1.

83) Mohan G., Lampert B., Negotiating China: Reinserting African agency into China–Africa relations, „African Affairs” 2013, t. 112, nr 446.

84) Nessel K., Czy Europa jest gotowa na chiński kapitał?, „Kultura i Polityka : zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie” 2013, nr 13.

85) Niewiadomski Ł., Stosunki chińsko-rosyjskie i ich wpływ na świat, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1.

86) Nobis A., Nowy Jedwabny Szlak: nowa globalizacja?, „The Polish Journal of the Arts and Culture. New Series” 2016, 2 (4).

87) Nożewski J., Metoda Social Network Analysis (SNA) w badaniach zaangażowania komunikacyjnego użytkowników serwisów społecznościowych, [w:] Badania ilościowe i jakościowe w studiach nad komunikowaniem, red. B. Dobek-Ostrowska, W. Sobera, Wrocław 2017.

88) Obeidat H., Aspekty strategiczne w relacjach między Chinami a krajami Afryki Wschodniej na przykładzie Sudanu [w:] China goes global. Rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej, red. M. Pietrasiak, T. Kamiński, Łódź 2012.

89) Oberda - Monkiewicz A., Ekspansja energetyczna Chin w Ameryce Łacińskiej - implikacje dla regionu, „Stosunki Międzynarodowe” 2011, nr 43.

- 90) Okraska T., Konflikt ukraiński w kontekście relacji między Federacją Rosyjską a Chińską Republiką Ludową, [w:] Implikacje konfliktu ukraińskiego dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski. Aspekty polityczne, wojskowe, gospodarcze oraz społeczne, red. K. Czornik, M. Lakomy, M. Stolarczyk, Katowice 2015.
- 91) Okraska T., Spór graniczny między Chińską Republiką Ludową a Republiką Indii, „Pisma Humanistyczne” 2013, nr 9.
- 92) Okraska T., Stosunki rosyjsko – chińskie w XXI wieku, „Pisma Humanistyczne” 2010.
- 93) Olszyk S., Kontekst geopolityczny kryzysu na Ukrainie (2013–2014) i zaangażowanie władz polskich w jego rozwiązanie, „Środkoeuropejskie Studia Polityczne” 2016, nr 3.
- 94) Paulo A., Radwanek-Bąk B., Bąk B., Ukraina - złoża i gospodarka surowcami mineralnymi, „Przegląd Geologiczny” 1994, t. 42, nr 7.
- 95) Płonka B., Umowa UE - Ukraina o utworzeniu pogłębionej i kompleksowej strefy wolnego handlu (DCFTA) jako przykład nowej generacji porozumień preferencyjnych, „Zeszyt Naukowy Wyższej Szkoły Zarządzania i Bankowości w Krakowie” 2015, nr 38.
- 96) Prokop M., Galewska I., Kształtowanie zasad ukraińsko-chińskiego partnerstwa strategicznego, „Nowa Polityka Wschodnia” 2014, nr 2 (7).
- 97) Przychodniak M., XIX zjazd Komunistycznej Partii Chin: implikacje dla polityki wewnętrznej i zagranicznej, „Biuletyn PISM” 2017, nr 102 (1544).
- 98) Przychodniak M., Inicjatywa 16+1 i wyzwania dla współpracy Chin z Europą Środkowo-Wschodnią, „Biuletyn PISM” 2017, nr 121 (1563).
- 99) Radomska E., DCFTA - umowa o strefie wolnego handlu Ukrainy z Unią Europejską – szanse, zagrożenia, wyzwania, „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula” 2017, nr 2 (55).
- 100) Raś M., Szkop E., Stosunki Rosja – Unia Europejska po kryzysie krymskim, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2014, r. 12, z. 5.
- 101) Rousseau R., China's Growing Economic Presence in Ukraine and Belarus, „Strategic Analysis” 2012, nr 1 (36).
- 102) Roy D., Hegemon on the Horizon? China's Threat to East Asian Security, „International Security” 1994, t. 19, nr 1.
- 103) Sarek Ł., Białoruś [w:] Chiński projekt „Nowego Jedwabnego Szlaku”. Retoryka a rzeczywistość, red. K. Iwanek, O. Pietrewicz, Warszawa 2017.
- 104) Shen Z., Rola Chin w rozwiązywaniu kryzysu październikowego 1956 r. Analiza postawy Chin wobec wydarzeń w Polsce i na Węgrzech, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2005, nr 4.
- 105) Shlapentokh D., China and Belarus: the grand plan, „New Zealand International Review” 2012, nr 37 t. 1.
- 106) Simurina J., China's Approach to the CEE-16, Europe China Research and Advice Network (ECRAN), 2010/256-524, Bruksela 2014.
- 107) Skrzyp J., Wielki marsz Państwa Środka ku pozycji globalnego ośrodka siły, „Przegląd Geopolityczny” 2012, nr 5.
- 108) Sokala P., Strategia regionalna Chińskiej Republiki Ludowej, „Forum Politologiczne” 2008, nr 8.
- 109) Sporek T., Analiza stosunków handlowych pomiędzy Chińską Republiką Ludową a Unią Europejską, „Studia Ekonomiczne” 2012, nr 123.
- 110) Stępniewski T., Cele rosyjskiej inwazji i okupacji na Ukrainie oraz reakcja Zachodu i Europy Środkowej, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2014, r. 12, z. 5.

- 111) Strzelecki J., Eurazjatycka Unia Gospodarcza: czas kryzysu, „Komentarze OSW” 2016, nr 195.
- 112) Szczudlik J., Stanowisko Chin wobec kryzysu północnokoreańskiego, „Biuletyn PISM” 2017, nr 118 (1560).
- 113) Szczudlik – Tatar J., China and the CEE Look for New Development Opportunities, „Bulletin PISM” 2014, nr 134 (729).
- 114) Szczudlik – Tatar J., Chiny wobec wydarzeń na Ukrainie: polityka balansowania, „Biuletyn PISM” 2014, nr 28 (1140).
- 115) Szczudlik – Tatar J., Polityka Chin wobec pozaunijnych państw „nowej Europy Wschodniej”, „Biuletyn PISM” 2011, nr 104 (852).
- 116) Szeligowski D., Strefa wolnego handlu UE - Ukraina. Kwestie instytucjonalne i prawne, „WSliZ Working Paper” 2014, nr 10.
- 117) Szeptycki A., Grupy oligarchiczne a polityka zagraniczna Ukrainy, „Sprawy Międzynarodowe” 2008, nr 2.
- 118) Szubart K.A., Polityka zagraniczna Republiki Federalnej Niemiec w kontekście kryzysu bezpieczeństwa na wschodniej Ukrainie, „Wschodnioznawstwo” 2015.
- 119) Śliwa Z., Współpraca wojskowa Chin i Rosji, „Kwartalnik Bellona” 2010, nr 2.
- 120) Świeżak P., Unia Celna – między mirażem „wschodniej Unii Europejskiej” a widmem „nowego ZSRR”, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2013, nr 28.
- 121) Terenowicz R., Wektor euroatlantycki w polityce zagranicznej Ukrainy 1991-2011, „e-Politikon” 2012, nr 1.
- 122) Topolski I., Stosunki chińsko – rosyjskie, [w:] Chiny w stosunkach międzynarodowych, red. K. Iwańczuk, A. Ziętek, Lublin 2003.
- 123) Trojnar O., Działalność Chin i Stanów Zjednoczonych w Afryce w świetle bezpieczeństwa międzynarodowego, [w:] Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA) u progu XXI wieku, red. R. Bania, K. Zdulski, Łódź 2012.
- 124) Trzcńska J., Miękką siłą jako narzędzie polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej i Republiki Korei, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2016, nr 9.
- 125) Twarowska K., Od Mao Zedonga do Xi Jinpinga : cechy, cele, kierunki i narzędzia zagranicznej polityki gospodarczej Chińskiej Republiki Ludowej, „Ekonomia Międzynarodowa” 2015, nr 10.
- 126) Wang Y., Public Diplomacy and the Rise of Chinese Soft Power, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science” 2008, t. 616 Public Diplomacy in a Changing World.
- 127) Wasilewska A., Polityka gospodarcza Chin wobec Afryki, „International Journal of Management and Economics” 2008.
- 128) Widłak T., Prawo międzynarodowe z perspektywy Chin, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2013, nr 3.
- 129) Willa R., Stosunki Unii Europejskiej z Chińską Republiką Ludową – pragmatyzm czy strategiczne partnerstwo?, „Historia i Polityka” 2011, nr 6 (13).
- 130) Wischnick E., Russia and China, „Asian Survey” 2001, nr 5 (41).
- 131) Wróblewska A., Rywalizacja Rosji i Chin o surowce w Azji Centralnej, [w:] Społeczeństwo a wojna. Paradoks wojny we współczesnym łańdże międzynarodowym, red. M. Bodziany, Wrocław 2013.

132) Yu B., Sino-Russian Military Relations: Implications for Asian-Pacific Security, „Asian Survey” 1993, nr 3 (33).

133) Zaremba M., Nowy Jedwabny Szlak jako instrument chińskiej ekspansji we współczesnej gospodarce światowej, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze” 2017, nr 6.

134) Zięba R., Międzynarodowe implikacje kryzysu ukraińskiego, „Stosunki Międzynarodowe” 2014, nr 50, t. 2.

135) Żodź – Kuźnia K., Wiśniewski J., Dynamika wzajemnych relacji między Unią Europejską a Chińską Republiką Ludową na początku XXI wieku, „Przegląd Politologiczny” 2012, nr 2.

D. Artykuły prasowe

1) Cielma M., Białorusko-rosyjski Zapad-2017, „Nowa Technika Wojskowa” 2017, nr 11 (318).

2) Nadolski K., Afryka do wynajęcia, „Wprost” 2013, nr 51-52.

3) Przeździecki P., Miecz Allaha - pakistański czołg Al-Chalid, „Nowa Technika Wojskowa” 2009, nr 6 (216).

4) Szulc T., Nie tylko Moskwa – rosyjskie ciekawostki sprzętowe na obchodach 70-lecia zwycięstwa nad faszyzmem, „Nowa Technika Wojskowa” 2015, nr 7 (290).

5) Szulc T., Potęga morska Związku Radzieckiego odradza się w... Chinach!, „Nowa Technika Wojskowa” 2013, nr 2 (261).

6) Winiecki J., Nowe kolory czarnej Afryki, „Polityka” 2010, nr 13 (2749).

7) Wolski J., Anatomia pancerza – ukraiński Opłot, „Nowa Technika Wojskowa” 2017, nr 9 (316).

E. Źródła internetowe

1) „Dla Chin secesja Krymu jest nie do zaakceptowania”: <https://www.wprost.pl/swiat/438312/Dla-Chin-secesja-Krymu-jest-nie-do-zaakceptowania.html>.

2) „FT”: tajemnicza współpraca Chińczyków z ukraińską zbrojeniówką: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/tajemnicza-wspolpraca-chinczykow-z-motor-sicz,779058.html>.

3) „Biała Księga Obrony” 2010: <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2010.htm>.

4) „Biała Księga Obrony” 2012: <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2012.htm>.

5) „Biała Księga Obrony” 2014: <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/index.htm>.

6) 1 stycznia wchodzi w życie DCFTA - umowa o wolnym handlu z Ukrainą: <http://www.pap.pl/aktualnosci/news,452052,1-stycznia-wchodzi-w-zycie-dcfta---umowa-o-wolnym-handlu-z-ukraina.html>.

7) 10. International arms transfers and arms production: <https://www.sipri.org/node/4290>.

8) 2nd Belarus bank to accept China's UnionPay cards: <http://en.xfafinance.com/html/Industries/Finance/2017/320770.shtml>.

9) About Us: <http://www.china.org.cn/e-logo/about.htm>.

10) Agreement on the Settlement of Crisis in Ukraine - full text: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/21/agreement-on-the-settlement-of-crisis-in-ukraine-full-text>.

11) Air China starts flights to Belarus: <http://www.chinadaily.com.cn/biz>

china/2015-04/30/content_20585907.htm.

12) Albania Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ALB/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

13) Albania Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ALB/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

14) Alexander Lukashenko to hold talks with Xi Jinping in Beijing: <http://eng.belta.by/president/view/alexander-lukashenko-to-hold-talks-with-xi-jinping-in-beijing-94894-2016/>.

15) Alexander Lukashenko, President Xi Jinping hold talks in Beijing: <http://en.ctv.by/en/1441192365-alexander-lukashenko-president-xi-jinping-hold-talks-in-beijing>.

16) Amnesty International Report 2015/16. The State of the World's Human Rights: <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL1025522016ENGLISH.PDF>.

17) Amnesty International Report 2016/17. The State of the World's Human Rights: <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL1048002017ENGLISH.PDF>.

18) An B., Xi says Belarus is a good partner: http://www.chinadaily.com.cn/china/2016-09/30/content_26944007.htm.

19) Archive: <http://www.industrialpark.by/en/archive/2010>.

20) Ash L., China in Africa: Developing ties: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7047127.stm>.

21) Baker B.D., Revealed: Why China Is Selling Submarines to Pakistan: <https://thediplomat.com/2015/09/revealed-why-china-is-selling-submarines-to-pakistan/>.

22) Beck L., China "deeply concerned" over Kosovo independence: <https://www.reuters.com/article/us-kosovo-serbia-china-idU5TP34030820080218>.

23) Behrendt P., Chiny w Afryce na przełomie XX i XXI wieku – czy zmierzamy w stronę ChinAfryki?: <http://www.polska-azja.pl/chiny-w-afryce-na-przełomie-xx-i-xxi-wieku-czy-zmierzamy-w-strone-chinafryki/>.

24) Belarus Export Partner Share % By Country and Region 2010-2015: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BLR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-PRTNR-SHR>.

25) Belarus Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BLR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

26) Belarus Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BLR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

27) Belarus Product Export Product Share % China 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BLR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-PRDCT-SHR/Partner/CHN/Product/all-groups>.

28) Belarus ready to join China's Silk Road economic corridor project — foreign minister: <http://russia-insider.com/en/belarus-join-chinas-silk-road-economic-corridor/5484>.

29) Belarus ready to supply machinery to build Nicaragua Canal: <http://staryedorogi.gov.by/en/news/republic?id=7945>.

30) Belarus vow to enrich partnership with closer cooperation: <http://www.globaltimes.cn/content/883911.shtml>.

31) Belarus wishes to boost trade with China: <http://www.globaltimes.cn/content/917461>.

shtml.

32) Belarus, China into active phase of Great Stone project: <http://en.ctv.by/en/1501668545-belarus-china-into-active-phase-of-great-stone-project>.

33) Belarus, China militaries to joint hold counter-terrorism exercise: <http://en.people.cn/n/2015/0616/c90786-8907469.html>.

34) Belarus, China to discuss trade, economic cooperation in Beijing on 20 August: <http://eng.belta.by/economics/view/belarus-china-to-discuss-trade-economic-cooperation-in-beijing-on-20-august-84195-2015/>.

35) Belarusbank steps up cooperation with Chinese banks: <http://www.belaruschina.by/en/news/2010/October/28October-699.html>.

36) Belarus-China cooperation committee to convene on 4 September: <http://www.belaruschina.by/en/news/2014/September/01September-1400.html>.

37) Belarus-China intergovernmental committee for cooperation to convene on 18 August: http://www.belarus.by/en/government/events/belarus-china-intergovernmental-committee-for-cooperation-to-convene-on-18-august_i_44199.html.

38) Belarus-China joint anti-terrorism exercise: <http://eng.belta.by/photonews/view/belarus-china-joint-anti-terrorism-exercise-2504/>.

39) Belarus-China Military Cooperation: <http://www.mil.by/en/news/29060/>.

40) Belarusian military in Beijing parade to mark WWII anniversary: <http://eng.belta.by/society/view/belarusian-military-in-beijing-parade-to-mark-wwii-anniversary-84179-2015>.

41) Białorusini coraz biedniejsi. Średnie wynagrodzenie spadło do 400 dolarów: <http://tvn24bis.pl/ze-swiata,75/srednie-wynagrodzenie-na-bialorusi-wynosi-obecnie-ok-400-dolarow,525653.html>.

42) Białoruski rubel traci na wartości. Pensje dramatycznie maleją: <http://tvn24bis.pl/ze-swiata,75/spada-kurs-bialoruskiego-rubla,597265.html>.

43) Białoruś i Chiny chcą współpracować w dziedzinie praw człowieka: <https://wiadomosci.wp.pl/bialorus-i-chiny-chca-wspolpracowac-w-dziedzynie-praw-czlowieka-6082127387001985a>.

44) Białoruś i Chiny wspólnie przeciwko kolorowym rewolucjom: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Bialorus-i-Chiny-wspolnie-przeciwko-kolorowym-rewolucjom-3692379.html>.

45) Białoruś i Chiny zwierają szyki. W walce z „kolorowymi rewolucjami”: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/bialorus-i-chiny-beda-walczyz-z-kolorowymi-rewolucjami,740288.html>.

46) Białoruś opowie Chińczykom jak broni praw człowieka: <https://www.wprost.pl/swiat/326477/Bialorus-opowie-Chinczykom-jak-broni-praw-czlowieka.html>.

47) Białoruś wygrywa gospodarczo. Dzięki kryzysowi na Ukrainie: <http://tvn24bis.pl/ze-swiata,75/bialorus-korzysta-na-ukrainskim-kryzysie,525441.html>.

48) Białoruś: Łukaszenka wrócił z Chin, podpisano umowy na 1,5 mld dol.: <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/bialorus-lukaszenka-wrocil-z-chin-podpisano-umowy-na-15-mld-dol/msbds>.

49) Białoruś: System raketowy „Polonez” we współpracy z Chinami. Zasięg: 200 km: <http://www.defence24.pl/226882,bialorus-system-raketowy-polonez-we-wspolpracy-z-chinami-zasieg-200-km>.

50) Bigg C., 'Crushed Like Ants.' Chinese Workers Meet Harsh Reality In Belarus: <https://www.rferl.org/a/chinese-workers-belarus/27141591.html>.

- 51) Bohdan S., China as An Epic Failure of Belarusian Foreign Policy: <https://belarusdigest.com/story/china-as-an-epic-failure-of-belarusian-foreign-policy/>.
- 52) Borowiak A., Zaangażowanie Polski w Nowy Jedwabny Szlak jednym z tematów wizyty Xi Jinpinga: <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/952749,polska-zaangazuje-sie-w-nowy-jedwabny-szlak.html>.
- 53) Bosnia and Herzegovina Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BIH/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.
- 54) Bosnia and Herzegovina Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BIH/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.
- 55) Brilmayer L., Why the Crimean referendum is illegal: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/14/crimean-referendum-illegal-international-law>.
- 56) Bugayova N., World in Ukraine: Ukraine hopes for China investment: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/world-in-ukraine-ukraine-hopes-for-china-investmen-66007.html>.
- 57) Bulgaria Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BGR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.
- 58) Bulgaria Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BGR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.
- 59) Burdzy P., WSJ o budowie A2 przez Covec. „Oni myśleli, że przyjechali do Afryki”. Opis klęski – nieprofesjonalizmu Chińczyków i naiwności polskiego nadzoru: <https://wpolityce.pl/polityka/133765-wsj-o-budowie-a2-przez-covec-oni-mysleli-ze-przyjechali-do-afryki-opis-kleski-nieprofesjonalizmu-chinczykow-i-naiwnosci-polskiego-nadzoru>.
- 60) Buszko P., Ukraina czeka na kolejne transze kredytów z MFV: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Ukraina-czeka-na-kolejne-transze-kredytow-z-MFV-3475943.html>.
- 61) Central banks of Belarus, China sign currency swap agreement: <http://eng.belta.by/economics/view/central-banks-of-belarus-china-sign-currency-swap-agreement-12402-2015>.
- 62) Chan J., Kosovo “independence” brings new uncertainties in Asia: <https://www.wsws.org/en/articles/2008/02/asko-f22.html>.
- 63) Chan M., Mission impossible: How one man bought China its first aircraft carrier: <http://www.scmp.com/news/china/article/1681710/sea-trials-how-one-man-bought-china-its-aircraft-carrier>.
- 64) Chan M., The inside story of the Liaoning: how Xu Zengping sealed deal for China’s first aircraft carrier: <http://www.scmp.com/news/china/article/1681755/how-xu-zengping-became-middleman-chinas-deal-buy-liaoning>.
- 65) Chin J., China Says Prepared to Lead Global Economy if Necessary, <http://www.wsj.com/articles/china-says-prepared-to-lead-global-economy-if-necessary-1485178890>.
- 66) China All Products Export US\$ Thousand World 1992-2015: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/1992/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-TRD-VL/Partner/WLD/Product/Total>.
- 67) China All Products Import US\$ Thousand World 1992-2015: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/1992/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-TRD-VL/Partner/WLD/Product/Total#>.

- 68) China confirms \$15 billion investment in Ukraine's construction market: <https://www.kyivpost.com/article/content/business/china-confirms-15-billion-investment-in-ukraines-construction-market-384635.html>.
- 69) China Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.
- 70) China Global Investment Tracker: <http://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>.
- 71) China Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <http://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.
- 72) China interested in modernization of state coal mines in Ukraine: <http://uaposition.com/latest-news/china-interested-modernization-state-coal-mines-ukraine/>.
- 73) China penetrates deeper into Ukrainian economy: <http://www.euractiv.com/section/china/news/china-penetrates-deeper-into-ukrainian-economy/>.
- 74) China Product Export Product Share % Ukraine 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-PRDCT-SHR/Partner/UKR/Product/all-groups>.
- 75) China Product Import Product Share % Belarus 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-PRDCT-SHR/Partner/BLR/Product/all-groups>.
- 76) China Product Import Product Share % Ukraine 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-PRDCT-SHR/Partner/UKR/Product/all-groups>.
- 77) China, Ukraine agree to upgrade relations: http://www.chinadaily.com.cn/photo/2010-09/02/content_11249669.htm.
- 78) China, Belarus discuss cooperation: <http://www.globaltimes.cn/content/879986.shtml>.
- 79) China, Belarus sign \$1.15b currency swap agreement: <http://www.globaltimes.cn/content/921154.shtml>.
- 80) China, Belarus vow to strengthen infrastructure cooperation: http://english.gov.cn/premier/news/2014/09/24/content_281474989118657.htm.
- 81) China, Ukraine agree to upgrade friendly cooperative relations: <http://au.china-embassy.org/eng/xw/t737180.htm>.
- 82) China, Ukraine vow to strengthen cooperation: http://europe.chinadaily.com.cn/europe/2011-04/21/content_12371805.htm.
- 83) China's Space Activities in 2011: http://english.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474983043142.htm.
- 84) China-Belarus industrial park to play important role in Silk Road initiative: http://www.chinadaily.com.cn/world/2015xiattendwwii/2015-05/11/content_20680375.htm.
- 85) China-Belarus Local Trade and Economic Cooperation Forum Held in Minsk: <http://english.mofcom.gov.cn/article/newsrelease/significantnews/201505/20150500971239.shtml>.
- 86) China's Geely cars start sale in Belarus: http://www.chinadaily.com.cn/business/2013-03/29/content_16356671.htm.
- 87) China's president Xi visits Poland to boost trade, business, <http://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-3650156/Chinas-president-Xi-visits-Poland-boost-trade-business>.

html.

88) China's Space Activities in 2016: http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node_7245058.htm.

89) Chinese Billionaire Plans \$10 Billion to Develop Ukrainian Port: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2013-12-06/chinese-billionaire-plans-10-billion-to-develop-ukrainian-port>.

90) Chinese company helps write new chapter in Ukraine's Black Sea port: http://europe.chinadaily.com.cn/business/2017-10/13/content_33196696.htm.

91) Chinese firm signs deal to upgrade Ukraine's Black Sea port: http://news.xinhuanet.com/english/2017-05/19/c_136296068.htm.

92) Chiny „wydzierzawią 5 proc. Ukrainy”. Neokolonializm XXI wieku?: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/chiny-wydzierzawia-5-proc-ukrainy-neokolonializm-xxi-wieku,357546.html>.

93) Chiny chcą pomóc w rozwiązaniu konfliktu na Ukrainie: <http://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2017-01-18/chiny-chca-pomoc-w-rozwiazaniu-konfliktu-na-ukrainie/>.

94) Chiny zainwestują w Białoruś miliard dolarów: <http://wgospodarce.pl/informacje/16412-chiny-zainwestuja-w-bialorus-miliard-dolarow>.

95) Chiny zamierzają zainwestować 5 mld dolarów w budowę mieszkań na Ukrainie: <http://wschodnik.pl/biznes/item/462-chiny-zamierzaja-zainwestowac-5-mld-dolarow-w-budowe-mieszkan-na-ukrainie.html>.

96) Chiny zbudują duże miasto na Białorusi. Ma być „bramą do Europy”: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/chiny-zbuduja-duze-miasto-na-bialorusi-ma-byc-brama-do-europy,329182.html>.

97) Chiny żądają od Ukrainy odszkodowania w zbożu: <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/781065,chiny-zadaja-od-ukrainy-odszkodowania-w-zbozu.html>.

98) Chiny: http://www.msz.gov.pl/pl/informacje_konsularne/profile_krajow/chiny?channel=www.

99) Chiny: Premier Beata Szydło na międzynarodowym Forum Pasa i Szlaku: <http://televizjarepublika.pl/chiny-premier-beata-szydlo-na-miedzynarodowym-forum-pasa-i-szlaku,48531.html>.

100) Chiński kredyt pomoże Ukrainie uniezależnić się od rosyjskiego gazu: <https://www.salon24.pl/u/energetyka/678177,chinski-kredyt-pomoze-ukrainie-uniezaleznic-sie-od-rosyjskiego-gazu>.

101) Chińskie pojazdy dla Białorusinów: http://www.altair.com.pl/news/view?news_id=8028.

102) Choursina K., Ukraine Seeks Chinese Investment of \$1 Billion for Coal Mines: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-08-26/ukraine-seeks-chinese-investment-of-1-billion-for-coal-mines>.

103) Chung L., Will Nicaragua be next to break ties with Taiwan?: <http://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/2060218/will-nicaragua-be-next-break-ties-taiwan>.

104) Corruption Perceptions Index 2016: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016.

105) Country Fact Sheets 2017: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Country-Fact-Sheets.aspx>.

106) Croatia Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits>.

worldbank.org/CountryProfile/en/Country/HRV/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL.

107) Croatia Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/HRV/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

108) Curry A., Belt and Road Initiative - The New Silk Road: <http://adam.curry.com/html/BeltandRoadInitiativ-1509632927.html>.

109) Curtis L., China's Military and Security Relationship with Pakistan: <http://www.heritage.org/testimony/chinas-military-and-security-relationship-pakistan>.

110) Czech Republic Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CZE/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

111) Czech Republic Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CZE/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

112) Czerep J., Chiny w Afryce. Nowa kolonizacja czy obustronnie korzystna współpraca?: <http://www.psz.pl/117-polityka/jedrzej-czerep-chiny-w-afryce-nowa-kolonizacja-czy-obustronnie-korzystna-wspolpraca>.

113) Daley S., Lost in Nicaragua, a Chinese Tycoon's Canal Project: <https://www.nytimes.com/2016/04/04/world/americas/nicaragua-canal-chinese-tycoon.html>.

114) Daly J.C.K., Ukraine Conflict Benefits China: <https://jamestown.org/program/ukraine-conflict-benefits-china/>.

115) Devonshire – Ellis C., China's Trade With Eastern Europe and the Caucasus: <http://www.china-briefing.com/news/2015/01/22/chinas-trade-former-soviet-states.html>.

116) Diplomat says China would assume world leadership if needed, <http://www.reuters.com/article/us-china-usa-politics-idUSKBN1570ZZ>.

117) Do czego ukraiński przemysł zbrojeniowy potrzebuje Polski?: <http://wschodnik.pl/ukraina/item/569-do-czego-ukraiński-przemysł-zbrojeniowy-potrzebuje-polski.html>.

118) Druś M., Credit Suisse: ponad 500 mld USD inwestycji Chin w „Nowy Jedwabny Szlak”: <https://www.pb.pl/credit-suisse-ponad-500-ml-d-usd-inwestycji-chin-w-nowy-jedwabny-szlak-860753>.

119) Dyer A., Chiny – kolejny „strategiczny” partner Białorusi?: <http://www.eastbook.eu/2013/07/23/chiny-kolejny-strategiczny-partner-bialorusi/>.

120) Estonia Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/EST/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

121) Estonia Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/EST/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

122) Feng Y., China-Ukraine relations on fast track: <http://en.people.cn/90001/90780/91343/7416013.html>.

123) Filipczak Ł., Skutki chińskiej ekspansji w Afryce oraz jej perspektywy na przyszłość: http://www.mojeopinie.pl/skutki_chińskiej_ekspansji_w_afryce_oraz_jej_perspektywy_na_przyszlosc,3,1295254018.

124) Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$): <https://data.worldbank.org>.

org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=BY.

125) Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying's Regular Press Conference on July 9, 2015: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/t1280102.shtml.

126) Forsythe M., Zhou Yongkang, Ex-Security Chief in China, Gets Life Sentence for Graft: <https://www.nytimes.com/2015/06/12/world/asia/zhou-yongkang-former-security-chief-in-china-gets-life-sentence-for-corruption.html>.

127) Freedom in the World 2016: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2016>.

128) Freedom in the World 2017: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2017>.

129) Fu J., Li W., Polish president says Xi Jinping understands central European dynamic: http://www.chinadaily.com.cn/world/2016xivisitee/2016-06/19/content_25763414.htm.

130) Gabrysiak A., Chiński Dongfeng kupuje akcje PSA Peugeot Citroën: <http://autokult.pl/1245,chini-dongfeng-kupuje-akcje-psa-peugeot-citro-n>.

131) Gałązka W., Ukraina: górnictwo węglowe w ruinie: <http://nettg.pl/news/128065/ukraina-gornictwo-weglowe-w-ruinie>.

132) Gawęda M., Białoruskie Siły Specjalnych Operacji. Gotowe na wojnę hybrydową?: <http://www.defence24.pl/286603,bialoruskie-sily-specjalnych-operacji-gotowe-na-wojne-hybrydowa>.

133) Gibbs S., Elliott L., China puts Nicaraguan Canal plan on hold: <https://www.thetimes.co.uk/article/china-puts-nicaraguan-canal-plan-on-hold-vnghdoor8>.

134) Góralczyk B., Co Polska przywiezie z pierwszego szczytu Nowego Jedwabnego Szlaku: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/co-polska-przywiezie-ze-pierwszego-szczytu-dotyczacego-nowego-jedwabnego-szlaku/>.

135) Graham D., Nicaragua, seeking China's investment in transoceanic canal, says it wants more international recognition for Taiwan: <http://www.businessinsider.com/r-nicaragua-pledges-to-fight-for-taiwan-recognition-on-global-stage-2017-1?IR=T>.

136) Greene J., Szczególne Partnerstwo NATO-Ukraina obchodzi dwudziestolecie - wnioski na przyszłość: <https://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/nato-ukraine-distinctive-partnership-turns-twenty-lessons-to-take-forward-twenty-lessons-euromaidan-crimea-russia/PL/index.htm>.

137) Gruszka P., Radosław Pyffel: nie może być Wielkiej Rosji i Wielkich Chin: <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/radoslaw-pyffel-nie-moze-byc-wielkiej-rosji-i-wielkich-chin/qs6vt>.

138) Grzeszak A., Chiński syndrom: <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/rynek/1516848,1,chinczycy-nie-zbudowali-nam-autostrad-dlaczego.read>.

139) Gubarevich I., Belarus Prioritises Latin America, Talks to the US, Influences Development Goals – Belarus Foreign Policy Digest: <https://belarusdigest.com/story/belarus-prioritises-latin-america-talks-to-the-us-influences-development-goals-belarus-foreign-policy-digest/>.

140) Gwiazda A., Spóźniona ekspansja gospodarcza Chin w Afryce: <http://www.geopolityka.org/analizy/adam-gwiazda-spozniona-ekspansja-gospodarcza-chin-w-afryce>.

141) HKND Group Successfully Obtains Exclusive Right to Develop and Manage Nicaragua Grand Canal for 100 Years: <http://hknd-group.com/portal.php?mod=view&aid=44>.

142) Hładij A., Chińskie samoloty będą produkowane na Ukrainie?: <http://www.defence24>.

pl/273763,chinskie-samoloty-bojowe-produkowane-na-ukrainie.

143) Hładij A., Ukraina: Chińskie samoloty zastąpią L-39?: <http://www.defence24.pl/327690,ukraina-chinskie-samoloty-zastapia-l-39>.

144) Hornby L., China entrepreneur behind plans to build deepwater Crimean port: <https://www.ft.com/content/04619a7a-5da2-11e3-95bd-00144feabdco?mhq5j=e5>.

145) Hou A., Rethinking China's Non-Intervention Policy: Examining China's Stance in Global Governance and Possible Policy Reforms: <http://utsynergyjournal.org/2016/09/17/rethinking-chinas-non-intervention-policy-examining-chinas-stance-in-global-governance-and-possible-policy-reforms/>.

146) Hoyle B., Chińczycy kolonizują Ukrainę jak Afrykę i Rosję. „Staniemy się niewolnikami”: <http://www.polskatimes.pl/artykul/1043575,chinczycy-kolonizuja-ukraine-jak-afryke-i-rosje-staniemy-sie-niewolnikami,id,t.html>.

147) Hral I., Ukraiński przemysł węglowy: odrodzenie czy dywersyfikacja?: <http://wschodnik.pl/publicystyka/item/7599-ukraiński-przemysł-węglowy-odrodzenie-czy-dywersyfikacja.html>.

148) <http://belgee.by/>.

149) <http://litpolukrbrig.wp.mil.pl/pl/index.html>.

150) http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/.

151) <http://www.prezydent.pl/prawo/ustawy/podpisane/art,9,kwiecien-2016-r.html>.

152) Hungary Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/HUN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

153) Hungary Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/HUN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

154) Hungry China wants to 'borrow' land from 'bread basket' Ukraine for 50 years: <https://www.rt.com/business/china-ukraine-agriculture-lease-267/>.

155) Informacja dotycząca ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o 2015 r. o ratyfikacji Umowy o utworzeniu Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych, sporządzonej w Pekinie dnia 29 czerwca 2015 r.: http://www.prezydent.pl/gfx/prezydent/userfiles3/files/ustawy/podpisane_-_notatki/2016/04/19/ustawaoratyfikacjiumowyoutworzeniuazjatyckiegobankuinwestycjiinfrastrukturalnychkwieciein2016.rtf.

156) Introduction of Research Fund on China-Central and Eastern Europe Relation: http://www.china-ceec.org/eng/yjji_1/jj/t1410655.htm.

157) Iwański T., Wierzbowska-Miazga A., Żochowski P., Farsa „referendum” w Donbasie: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-05-14/farsa-referendum-w-donbasie>.

158) Jennings R., After Panama, Who's Next To Cut Ties With Taiwan In Favor Of China?: <https://www.forbes.com/sites/ralphjennings/2017/06/13/after-china-grabs-a-key-diplomatic-ally-to-spite-taiwan-heres-who-falls-next/#24ad619b45ee>.

159) Jinwei M., Commentary: The West's fiasco in Ukraine: <http://en.people.cn/90777/8558083.html>.

160) Jinwei M., Commentary: The West's fiasco in Ukraine: http://news.xinhuanet.com/english/indepth/2014-03/07/c_133168143.htm.

161) Johnson R.F., PRC Military Continues to Depend on Ukrainian Defense Technology: <https://www.ainonline.com/aviation-news/defense/2016-02-17/prc-military-continues->

depend-ukrainian-defense-technology.

162) Jopek S., Gordziejew: Chińczycy inwestują na Białorusi: <http://www.portal.arcana.pl/Gordziejew-chinczyki-inwestuja-na-bialorusi,256.html>.

163) Jourdan A., China to invest in 3 mln hectares of Ukrainian farmland – media: <http://www.reuters.com/article/china-ukraine/china-to-invest-in-3-mln-hectares-of-ukrainian-farmland-media-idUSL3NoH1o4620130922>.

164) Kaczmarek M., Rodkiewicz W., Rosyjsko-chińskie ćwiczenia na Bałtyku: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-07-26/rosyjsko-chinskie-cwiczenia-na-baltyku>.

165) Kaliński A., Chiny bardziej za Rosją niż za Ukrainą: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/warto-wiedziec/warto-przeczytac/chiny-bardziej-za-rosja-niz-za-ukraina/>.

166) Keith Z., Security tsar Meng Jianzhu criticises interference in court proceedings: <http://www.scmp.com/news/china/article/1123355/security-tsar-meng-jianzhu-criticises-interference-court-proceedings>.

167) Kluczowa dla planów Macierewicza firma ma problem. Chińczycy wyprowadzali majątek: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/chinczyki-w-firmie-motor-sicz-wyprowadzali-majatek-do-chin,773799.html>.

168) Kobeszko Ł., Białoruś i Chiny bliskimi sojusznikami: <http://www.psz.pl/162-wschod-bialorus-i-chiny-bliskimi-sojusznicami>.

169) Kobeszko Ł., Ekspres Mińsk-Pekin rusza z peronu: <http://www.psz.pl/124-polityka-lukasz-kobeszko-ekspres-minsk-pekina-rusza-z-peronu>.

170) Kolany K., Chińskie rezerwy dewizowe najniższe od 2011 roku: <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Chinskie-rezerwy-dewizowe-najnizsze-od-2011-roku-7335987.html>.

171) Kolany K., Chińskie rezerwy walutowe szybko topnieją: <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Chinskie-rezerwy-walutowe-szybko-topnieja-7289448.html>.

172) Kost P., Perspektywy ukraińskiego sektora węglowego [RAPORT]: <http://www.energetyka24.com/294519,perspektywy-ukrainskiego-sektora-weglowego-raport>.

173) Kozak M., Chiny chcą wymusić zbliżenie z Ukrainą: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/chiny-ukraina-wspolpraca-strefa-wolnego-handlu-inwestycje-ekspert/>.

174) Kozak M., Chińczykom bardziej pasowałaby Ukraina stowarzyszona z UE: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/chinczykom-bardziej-pasowalaby-ukraina-stowarzyszona-z-ue/>.

175) Kozak M., Rosyjska broń nie obędzie się bez silników z Ukrainy: <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/rosyjska-bron-nie-obedzie-sie-bez-silnikow-z-ukrainy-2/>.

176) Kryazhev A., China to invest \$15bn in Ukraine housing: <https://www.rt.com/business/244561-hina-ukraine-billions-investment/>.

177) Kto jest właścicielem największych marek motoryzacyjnych: <http://pim.pl/kto-jest-wlascicielem-najwiekszych-marek-motoryzacyjnych/>.

178) Kublik A., Białoruś staje się chińskim przyczółkiem w Europie Środkowej: http://wyborcza.biz/biznes/1,147743,8502597,Bialorus_staje_sie_chinskim_przyczolkiem_w_Europie.html?disableRedirects=true.

179) Kublik A., Chiński właściciel Volvo przejmie brytyjskiego Lotusa: <http://wyborcza.pl/7,155287,21856336,chinski-wlasciciel-volvo-przejmie-brytyjskiego-lotusa.html>.

180) Kublik A., MFW popęda Ukrainę. Czekanie na konkretne reformy: <http://>

wyborcza.pl/1,155290,19610076,mfw-popedza-ukraine-czekanie-na-konkretne-reformy.html?disableRedirects=true.

181) Kurs rubla białoruskiego: <https://e-kursy-walut.pl/kurs-rubla-bialoruskiego/>.

182) Kynge J., Ukraine a setback in China's eastern Europe strategy: <https://www.ft.com/content/d3f12c41-ccb4-3595-8002-d90c308e643b?mhq5j=e5>.

183) Lakhani N., Amnesty condemns 'campaign of harassment' against Nicaragua canal critics: <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/03/daniel-ortega-nicaragua-canal-human-rights-violation>.

184) Latvia Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/LVA/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

185) Latvia Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/LVA/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

186) Lelonek A., Rosyjska wojna informacyjna – front ukraiński: <https://pulaski.pl/rosyjska-wojna-informacyjna-front-ukrainski/>.

187) Li X., China, Belarus commit to plans: http://europe.chinadaily.com.cn/china/2013-07/18/content_16791714.htm.

188) Lithuania Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/LTU/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

189) Lithuania Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/LTU/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

190) Liu R., Chinese Media: Russia, China to sell Iran arms to Challenge US: <http://en.people.cn/n/2015/0813/c90000-8935125.html>.

191) Liu Z., Chinese firm's stake in Ukraine military aircraft engine maker 'frozen': <http://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2111493/chinese-firms-stake-ukraine-military-aircraft-engine>.

192) Lukashenko partakes in Belt and Road Forum in Beijing: <http://eng.belta.by/president/view/lukashenko-partakes-in-one-belt-one-road-summit-in-beijing-101235-2017/>.

193) Łukaszenka chce, aby na Białoruś weszły chińskie banki. „Pekin ma morze pieniędzy”: <http://tvn24bis.pl/ze-swiata,75/bialorus-chce-u-siebie-chinskie-banki,531488.html>.

194) Łukaszenka ugości prezydenta Chin. „Niech nasze relacje będą jak zawadiacka pieśń”: <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/1438625,Lukaszenka-ugosci-prezydenta-Chin-Niech-nasze-relacje-beda-jak-zawadiacka-piesn>.

195) Łukaszenka wrócił z Chin. „Białoruś cieszy się dziś z każdej pomocy”: <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/891828,Lukaszenka-wrocil-z-Chin-Bialorus-cieszy-sie-dzis-z-kazdej-pomocy>.

196) Łukaszenka zaprasza chińskie banki na Białoruś: <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/1418810,Lukaszenka-zaprasza-chinskie-banki-na-Bialorus>.

197) Macedonia, FYR Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MKD/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

198) Macedonia, FYR Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://>

wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MKD/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL.

199) Madejczyk P., Rok 1956: Chiny a polski Październik: <https://www.swps.pl/nauka-i-badania/materialy-ccaw/2444-rok-1956-chiny-a-polski-pazdziernik>.

200) Masters J., Why the Crimean Referendum Is Illegitimate: <https://www.cfr.org/interview/why-crimean-referendum-illegitimate>.

201) Matuszak S., Janukowycz w Chinach – trzeci wektor w ukraińskiej polityce zagranicznej?: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2010-09-08/janukowycz-w-chinach-trzeci-wektor-w-ukraińskiej-polityce-zagranicznej>.

202) Members and Observers: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.

203) Michta A.A., Moscow's Zapad-17 Raises the Stakes for NATO: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/73103>.

204) Military and technical cooperation between Belarus and China.: <https://www.bsblog.info/military-and-technical-cooperation-between-belarus-and-china/>.

205) Miller M., China's 'ordinary' billionaire behind grand Nicaragua canal plan: <https://www.reuters.com/article/us-china-canal-insight/chinas-ordinary-billionaire-behind-grand-nicaragua-canal-plan-idUSBREA4309E20140504>.

206) Minsk Wheeled Tractor Plant (MZKT): <https://www.globalsecurity.org/military/world/belarus/mzkt.htm>.

207) Montenegro Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MNT/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

208) Montenegro Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/MNT/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

209) Moreno E., Panama Just Forged Ties With China, While Ditching Relations With Taiwan: <http://time.com/4815921/panama-china-taiwan-beijing-diplomacy/>.

210) Mortimer C., China's security boss planning to use AI to stop crime before it even happens: <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/china-ai-crimes-before-happen-artificial-intelligence-security-plans-beijing-meng-jianzhu-a7962496.html>.

211) Muczyński P., Chińczycy kupili licencję na budowę An-225 Mrija: <http://www.nowa-strategia.org.pl/chinczycy-kupili-licencje-na-budowe-an-225-mrija/>.

212) Muczyński R., Joint Sea 2017: Rosyjsko-chińskie manewry na Bałtyku: <http://www.nowastrategia.org.pl/joint-sea-2017-rosyjsko-chińskie-manewry-na-baltyku/>.

213) Mykal O., Why China Is Interested in Ukraine: <https://thediplomat.com/2016/03/why-china-is-interested-in-ukraine/>.

214) Na Białoruś wchodzi chińskie karty płatnicze: <http://studium.uw.edu.pl/na-bialorus-wchodzi-chińskie-karty-płatnicze/>.

215) Nedzhvetskaya N., China and Belarus: A Special Relationship: <http://harvardpolitics.com/world/china-and-belarus-a-special-relationship/>.

216) Nicaragua: Country's future for sale as canal threatens thousands with forced eviction: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/08/nicaragua-el-futuro-del-pais-en-venta-el-canal-amenaza-a-miles-de-personas-con-el-desalojo-forzoso/>.

217) Niewiński S., Projekt „Belt&Road” jako chińska próba ograni-

czenia amerykańskich wpływów: <http://peoplessquare.pl/2017/01/09/projekt-beltroad-jako-chinska-proba-ograniczenia-amerykanskich-wplywow/>.

218) Niewiński S., Xi Jinping w Polsce – wstępna próba podsumowania: <http://peoplessquare.pl/2016/06/30/xi-jinping-w-polsce-wstepna-proba-podsumowania/>.

219) Nitka A., Chińskie okręty nie przyplłyną do Polski: <http://www.defence24.pl/648183,chińskie-okrety-nie-przyplyna-do-polski>.

220) On the Visit of the Minister of Foreign Affairs of Belarus Mr. Vladimir Makei to Nicaragua: http://mfa.gov.by/en/press/news_mfa/ca320de6d7d434c7.html.

221) Page J., China Reins In New Security Boss's Clout: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323622904578128683521454390>.

222) Panda A., Sri Lanka Formally Hands Over Hambantota Port to Chinese Firms on 99-Year Lease: <https://thediplomat.com/2017/12/sri-lanka-formally-hands-over-hambantota-port-to-chinese-firms-on-99-year-lease/>.

223) Participation in Belt and Road roundtable summit in Beijing: http://president.gov.by/en/news_en/view/participation-in-belt-and-road-roundtable-summit-in-beijing-16197/.

224) Pensje Rosjan mocno w dół. „Ludzie nauczą się kontrolować swoje apetyty”: <http://tvn24bis.pl/ze-swiata,75/spadek-zarobkow-w-rosji-przecietna-pensja-to-teraz-500-dolarow,520852.html>.

225) Peralta A., Four Years Later, China-Backed Nicaragua Canal Struggles to Take Off the Ground: <https://panamapost.com/adriana-peralta/2017/05/08/four-years-later-china-backed-nicaragua-canal-struggles-to-take-off-the-ground/>.

226) Phillips T., China's former security chief given life sentence for corruption: <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/11/chinas-former-security-chief-given-life-sentence-for-corruption>.

227) Phillips T., Chinese mogul behind Nicaragua canal lost 85% of his fortune in stock market: <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/02/chinese-mogul-behind-nicaragua-canal-lost-85-of-his-fortune-in-stock-market>.

228) Piekut M., Podsumowanie wizyty Prezydenta Andrzeja Dudy w Chińskiej Republice Ludowej: <http://peoplessquare.pl/2015/11/30/podsumowanie-wizyty-prezydenta-andrzeja-dudy-w-chińskiej-republice-ludowej/>.

229) Pisalnik A., Czy Łukaszenko zamieni Moskwę na Pekin?: <http://www.rp.pl/artykul/514585-Czy-Lukaszenko-zamieni-Moskwe-na-Pekin--.html>.

230) Poland Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/POL/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

231) Poland Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/POL/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL#>.

232) Poland's Ambassador to China signed the Articles of Agreement of the Asian Infrastructure Investment Bank: https://www.aiib.org/en/news-events/news/2015/20151009_001.html.

233) Polsko-Ukraiński batalion Sił Pokojowych im. Hetmanów Jana Karola Chodkiewicza i Piotra Konaszewicza Sahajdacznego (1998 - 2010): https://www.jednostki-wojskowe.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=360&Itemid=27.

234) Popławski B., [Afryka] Chiński smok na Czarnym Lądzie: <http://kulturaliberalna.pl/2014/08/20/poplawski-firmanty-afryka-chinska-republika-ludowa/>.

235) Praca na Białorusi zarezerwowana dla Chińczyków?: <http://www.tvp.info/10967391/praca-na-bialorusi-zarezerwowana-dla-chinczykow>.

236) President Xi Jinping Holds Talks with President Lukashenko of Belarus Announcing to Establish China-Belarus Comprehensive Strategic Partnership: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/dozys_664276/gjlb_664280/3140_664302/3142_664306/t1059620.shtml.

237) Prezydent Chin Xi Jinping o znaczeniu Białorusi dla rozwoju nowego jedwabnego szlaku: <http://www.polskieradio.pl/42/273/Artykul/1439900,Prezydent-Chin-Xi-Jinping-o-znaczeniu-Bialorusi-dla-rozwoju-nowego-jedwabnego-szlaku>.

238) Prezydent Duda z przywódcą Chin o współpracy i partnerstwie: <http://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/art,37,spotkanie-z-przewodniczacy-m-chinskiej-republiki-ludowej.html>.

239) Pyffel R., Zwoliński A., Xi Jinping w Polsce, czyli Polska na Jedwabnym Szlaku: <http://www.polska-azja.pl/r-pyffel-a-zwolinski-xi-jinping-w-polsce-czyli-polska-na-jedwabnym-szlaku/>.

240) Ramani S., Hey, Putin, have you seen how much China is investing in Ukraine?: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/07/24/hey-putin-have-you-seen-how-much-china-is-investing-in-ukraine/>.

241) Rapacka P., Chiny pomogą Ukrainie uniezależnić się od rosyjskiego gazu: <http://www.finance-w-energetyce.cire.pl/st,41,261,item,119767,1,0,0,0,0,0,chiny-pomoga-ukrainie-u-niezaleznic-sie-od-rosyjskiego-gazu.htm>.

242) Ren Hongbin Participates in China-Belarus Local Trade and Economic Cooperation Forum: http://www.sinomach.com.cn/en/MediaCenter/News/201510/t20151010_65288.html.

243) Romania Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ROM/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

244) Romania Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ROM/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

245) Romaniuk S.N., Burgers T.J., China's 'Arab Pivot' Signals the End of Non-Intervention: <http://thediplomat.com/2016/12/chinas-arab-pivot-signals-the-end-of-non-intervention/>.

246) Rożyński J.N., Ukraina proponuje Międzymorze bez Polski: <https://www.salon24.pl/u/narymunt/697104,ukraina-proponuje-miedzymorze-bez-polski>.

247) Russian Federation Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

248) Russian Federation Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

249) Sabak J., Największy transportowiec świata powstanie w Chinach. Licencja na An-225: <http://www.defence24.pl/439360,najwiekszy-transportowiec-swiata-powstanie-w-chinach-licencja-na-an-225>.

250) Sabak J., Rakietowe „Polonezy” już na uzbrojeniu Białorusi. Zasięg: 200 km: <http://www.defence24.pl/434415,rakietowe-polonezy-juz-na-uzbrojeniu-bialorusi-zasieg-200-km>.

251) Sajewicz T., Chiny żądają odszkodowania od Ukrainy: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Chiny-zadaja-odszkodowania-od-Ukrainy-3071760.html>.

- 252) Sarek K., [Chiny] Prezydent Chin w Polsce: <http://kulturaliberalna.pl/2016/06/16/xi-jinping-wizyta-polska/>.
- 253) Schultz K., Sri Lanka, Struggling With Debt, Hands a Major Port to China: <https://www.nytimes.com/2017/12/12/world/asia/sri-lanka-china-port.html>.
- 254) Second session of the Belarusian-Chinese Intergovernmental Committee for Cooperation: http://mfa.gov.by/en/press/news_mfa/aeaa045339b796c2.html.
- 255) Serbia, FR(Serbia/Montenegro) Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/SER/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.
- 256) Serbia, FR(Serbia/Montenegro) Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/SER/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.
- 257) Sharkov D., Russia's Zapad 17 War Game: What We Learned From Putin's Sparring Match That Was 'All About NATO': <http://www.newsweek.com/russia-zapad-war-game-what-learned-putin-sparring-match-nato-668930>.
- 258) Shen H., Chiny w Afryce: http://www.rodaknet.com/rp_hania_32.htm.
- 259) Siek A., 'Pekin boi się wzmocnienia Rosji. Chińczycy nie są zachwyceni pomysłem referendum na Krymie' [EKSPERT]: http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,15604272,___Pekin_boi_sie_wzmocnienia_Rosji__Chinczycy_nie_sa.html.
- 260) Signing and Ratification Status of the AOA of the AIIB: <https://www.aiib.org/en/about-aiib/who-we-are/membership-status/>.
- 261) Silva J.A., No Trace of the Nicaraguan Interoceanic Canal: <http://www.ipsnews.net/2017/04/no-trace-of-the-nicaraguan-interoceanic-canal/>.
- 262) SIPRI Arms Transfers Database: <https://www.sipri.org/databases/armstransfers>.
- 263) Slovak Republic Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/SVK/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.
- 264) Slovak Republic Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/SVK/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.
- 265) Slovenia Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/SVN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.
- 266) Slovenia Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/SVN/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.
- 267) Spillius A., China 'to rent five per cent of Ukraine': <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/china/10332007/China-to-rent-five-per-cent-of-Ukraine.html>.
- 268) Statement by Mr. Yang Junzhi of the Chinese delegation at the Interactive Dialogue with the Special Rapporteur on the situation of human rights in Belarus at the Third Committee: <http://www.china-un.org/eng/hyyfy/t141194.htm>.
- 269) Stefanicki R., Chińczycy podbijają (kolonizują?) Afrykę: http://wyborcza.pl/1,76842,10963902,Chinczycy_podbijaja_kolonizuja___Afryke.html.
- 270) Stępiński P., Chiny są zainteresowane prywatyzacją górnictwa na Ukrainie: <http://>

biznesalert.pl/chiny-sa-zainteresowane-prywatyzacja-gornictwa-na-ukrainie/.

271) Straż graniczna: samolot z Janukowyczem zatrzymany.”Bez odpowiednich dokumentów”: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/straz-graniczna-samolot-z-janukowyczem-zatrzymany-bez-odpowiednich-dokumentow,400878.html>.

272) Surowce naturalne Ukrainy.: <http://www.surowce-naturalne.pl/wiadomosc/surowce-naturalne-ukrainy>.

273) Szczepaniuk C., Współpraca Ukrainy z NATO – lepsza niż się wydaje?: <http://www.eastbook.eu/2013/11/19/wsp%C3%B3%C5%82praca-ukrainy-z-nato-%E2%80%93-lepsza-ni%C5%BC-si%C4%99-wydaje/>.

274) Szoszkievicz Ł., Geopolityka Chin: transformacja chińskiego smoka: <http://geopolityka.org/analizy/lukasz-szoszkiewicz-geopolityka-chin-transformacja-chinskiego-smoka>.

275) Szoszyn R., Białoruś prowincją Chin?: <http://www.rp.pl/artukul/1040052-Bialorus-prowincja-Chin-.html>.

276) Szulborska A., Międzyrządowa Komisja ds. współpracy Chiny-Ukraina: <http://echiny.pl/2011/04/miedzyrzadowa-komisja-ds-wspolpracy-chiny-ukraina/>.

277) Tak Janukowycz uciekał ze swojej posiadłości: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/tak-janukowycz-uciekal-ze-swojej-posiadlosci,401296.html>.

278) Tang B., Polish President makes state visit to China: <http://english.cntv.cn/2015/11/26/VIDE1448506082554472.shtml>.

279) The Belarusian-Chinese Committee on Trade and Economic Cooperation: <http://www.belaruschina.by/en>.

280) The West’s fiasco in Ukraine: http://china.org.cn/opinion/2014-03/07/content_31705545.htm.

281) The West’s fiasco in Ukraine: <http://www.globaltimes.cn/content/846825.shtml>.

282) Tiezzi S., China’s Agricultural Deals with Ukraine in Jeopardy: <https://thediplomat.com/2014/02/chinas-agricultural-deals-with-ukraine-in-jeopardy/>.

283) Tiezzi S., In Belarus, China Seeks Gateway to Europe: <https://thediplomat.com/2015/05/in-belarus-china-seeks-gateway-to-europe/>.

284) Trade Profiles 2015: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trade_profiles15_e.pdf.

285) Trickett N., China Quietly Looms Over Zapad 2017 Exercises: <https://thediplomat.com/2017/08/china-quietly-looms-over-zapad-2017-exercises/>.

286) Trojan M., Ukraina łapie „chiński wiatr” - kosztem Polski: <https://kresy.pl/publicystyka/ukraina-lapie-chinski-wiatr-kosztem-polski/>.

287) Trybułski Ł., Pomoc za reformy. Ukraina dostanie 17 mld dolarów kredytu od MFW: <http://natemat.pl/100615,pomoc-za-reformy-ukraina-dostanie-17-mld-euro-kredytu-od-mfw>.

288) Trybułski Ł., Rosjanie skłámali ws. referendum na Krymie? Tylko 15 proc. uprawnionych do głosowania za włączeniem do Rosji: <http://natemat.pl/101139,rosjanie-skla-mali-ws-referendum-na-krymie-tylko-30-proc-glosow-za-przylaczeniem-do-rosji>.

289) Ukraina planuje eksport 4 mln ton zbóż do Chin w 2013 r.: <http://www.polsus.pl/aktualnosc?id=3209>.

290) Ukraina poprosi MFW o przynajmniej 15 miliardów dolarów: <https://www.wprost.pl/gospodarka/437895/ukraina-poprosi-mfw-o-przynajmniej-15-miliardow-dolarow.html>.

291) Ukraina prosi o pomoc. MFW wysła misję do Kijowa: <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1063249,Ukraina-prosi-o-pomoc-MFW-wysle-misje-do-Kijowa>.

292) Ukraina spłaci dług wobec Chin eksportując kukurydzę: <http://www.portalspozyw->

czy.pl/zboza/wiadomosci/ukraina-splaci-dlug-wobec-chin-eksportujac-kukurydze,124888.html.

293) Ukraina wyeksportuje 3,5 mln ton kukurydzy do Chin: <https://www.gospodarz.pl/aktualnosci/zboza/znacznym-eksport-kukurydzy-o-chin.html>.

294) Ukraina. Gospodarka [w:] Encyklopedia PWN: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Ukraina-Gospodarka;4575605.html>.

295) Ukraina: wiece w Charkowie i Doniecku. Dziesiątki rannych: <https://wiadomosci.wp.pl/ukraina-wiece-w-charkowie-i-doniecku-dziesiatki-rannych-6031320905417857a>.

296) Ukraine Export US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Partner/ALL/Indicator/XPRT-TRD-VL>.

297) Ukraine FDI report 2011: <http://goaleurope.com/wp-content/uploads/2011/07/Ukraine-FDI-Report-2011-Eng.pdf>.

298) Ukraine gets \$8bn investment from China: <https://www.rt.com/business/ukraine-china-loan-yanukovych-763/>.

299) Ukraine Import US\$ Thousand By Country and Region 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Partner/ALL/Indicator/MPRT-TRD-VL>.

300) Ukraine Is China's Gateway to Europe: <http://bintel.com.ua/en/article/ukraina-vorota-kitaja-v-evropu/>.

301) Ukraine Product Export Product Share % China 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Export/Indicator/XPRT-PRDCT-SHR/Partner/CHN/Product/all-groups>.

302) Ukraine Product Import Product Share % China 2010-2015: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/StartYear/2010/EndYear/2015/TradeFlow/Import/Indicator/MPRT-PRDCT-SHR/Partner/CHN/Product/all-groups>.

303) Ukraine ties rejuvenated by 'epochal' state visit: <http://en.people.cn/90001/90776/90883/7127469.html>.

304) Ukraine: China to invest into Volyn mines: <https://metalukraine.com/2015/12/18/ukraine-china-to-invest-into-volyn-mines.html>.

305) Ukrainian President Yanukovych Meets with Special Envoy of Chinese President Hu Jintao: <http://www.china-un.ch/eng/xwtd/t660700.htm>.

306) Ukrainian President Yanukovych Meets with Yang Jiechi: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/dozys_664276/gjlb_664280/3250_664382/3252_664386/t696036.shtml.

307) Ukrainian Sea Port Authority to sign contract with China CHEC for dredging works at Yuzhny port: <http://en.interfax.com.ua/news/economic/421460.html>.

308) Ukraiński przemysł zbrojeniowy: as w rękawie Kijowa?: <http://www.defence24.pl/224293,ukraiński-przemysł-zbrojeniowy-as-w-rekawie-kijowa>.

309) United Nations Register of Conventional Arms: <https://www.unroca.org>.

310) Voting Record on Draft Resolution A/68/L.39 Territorial Integrity of Ukraine: <https://papersmart.unmeetings.org/en/ga/68th-session/plenary-meetings/documents/voting-record/resolution-68262>.

311) W lutym chińsko-białoruskie samochody osobowe: <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/773262,W-lutym-chińskobiałoruskie-samochody-osobowe>.

- 312) Watts J., \$50bn Nicaragua canal postponed as Chinese tycoon's fortunes falter: <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/27/nicaragua-canal-postponed-chinese-tycoon>.
- 313) Watts J., Land of opportunity – and fear – along route of Nicaragua's giant new canal: <https://www.theguardian.com/world/2015/jan/20/-sp-nicaragua-canal-land-opportunity-fear-route>.
- 314) Wądołowska A., Krym. „Dla Chin secesja Krymu jest nie do zaakceptowania. To niebezpieczny precedens. Chodzi o Tybet, Tajwan...”: http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,15557251,Krym___Dla_Chin_secesja_Krymu_jest_nie_do_zaakceptowania_.html.
- 315) Wezeman, S.T., China, Russia and the shifting landscape of arms sales: <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2017/china-russia-and-shifting-landscape-arms-sales>.
- 316) Wiece w Charkowie, Doniecku i Odessie: <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/wiece-w-charkowie-doniecku-i-odessie/mzqxk>.
- 317) Wojcieszak A., Chińczycy produkują na Białorusi: <https://www.log24.pl/artykuly/chinczycy-produkuja-na-bialorusi,5122>.
- 318) World Development Indicators: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>.
- 319) Wpadka Rosjan. Przypadkiem podali prawdziwe wyniki referendum na Krymie: <http://www.newsweek.pl/swiat/prawdziwe-wyniki-referendum-na-krymie-wpadka-rosjan-newsweek-pl,artykuly,285461,1.htm>.
- 320) Wuthnow J., Are Chinese Arms About to Flood Into Iran?: <http://nationalinterest.org/feature/are-chinese-arms-about-flood-iran-14887>.
- 321) Wyrzykowska M., Przywódcy Białorusi i Chiny o nowej epoce w stosunkach obu krajów: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Przywodcy-Bialorusi-i-Chiny-o-nowej-epoce-w-stosunkach-obu-krajow-3338472.html>.
- 322) Xi calls for early ratification of China-Belarus cooperation treaty: http://news.xinhuanet.com/english/2015-05/12/c_134229993.htm.
- 323) Xi Jinping and Alexander Lukashenko Attend Opening Ceremony of China-Belarus Local Economic and Trade Cooperation Forum: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpcxelsjnwgzsl7oznqdbfshskstbels/t1263527.shtml.
- 324) Xi Jinping Attends Welcoming Banquet Held by President Andrzej Duda of Poland: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpdswyblwzwbkstjxgsfwbcxshzzygyslshdschy/t1374600.shtml.
- 325) Xi Jinping holds talks with Polish counterpart: <http://english.cntv.cn/2015/11/25/VIDE1448451245678817.shtml>.
- 326) Xi Jinping Meets with President Alexander Lukashenko of Belarus: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/jnkzsl7ozn/t1294350.shtml.
- 327) Xi Jinping: Chiny gotowe pomóc w rozwiązaniu konfliktu na Ukrainie: <http://www.rp.pl/Konflikt-na-Ukrainie/170119012-Xi-Jinping-Chiny-gotowe-pomoc-w-rozwiazaniu-konfliktu-na-Ukrainie.html>.
- 328) Xi visits China-Belarus Industrial Park before leaving Minsk: <http://www.chinese-embassy.org.za/eng/zgxw/t1263316.htm>.
- 329) Zakłócenia w dostawach kukurydzy z Ukrainy do Chin: <https://www.gospodarz.pl/aktualnosci/zboza/zaklocenia-w-dostawach-ukrainskiej-kukurydzy-do-chin.html>.
- 330) Zankiewicz D., Wynagrodzenia jawne, a ukryte na Białorusi: <https://wynagrodzenia.pl/artykul/wynagrodzenia-jawne-a-ukryte-na-bialorusi>.
- 331) Zarobki w Rosji. Średnia pensja mniejsza niż w Chinach: <https://www.money.pl/>

gospodarka/wiadomosci/artukul/zarobki-w-rosji-srednia-pensja-mniejsza-niz,12,0,2086412.html.

332) Zhang Gaoli Visits Belarus: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1196782.shtml.

333) Zieliński W., Chiny ograniczają zakupy aktywów zagranicznych: <http://www.rp.pl/artukul/1170695-Chiny-ograniczaja-zakupy-aktywow-zagranicznych.html#ap-1>.

334) ZuoM., Ukraineto become China's largest overseas farmer in 3m hectare deal: <http://www.scmp.com/news/china/article/1314902/ukraine-become-chinas-largest-overseas-farmer-3m-hectare-deal>.

335) Żuławiński M., Chiny „przepalają” rezerwy. Na jak długo ich wystarczy?: <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Chiny-przepalaja-rezerwy-Na-jak-dlugo-ich-wystarczy-7315706.html>.